

Nr. 1 (36) 2016 m.

ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

Žurnalui – 10 metų

Metų nominacijos apdovanojimas

Rokiškio Juozo Keliuočio
viešajai bibliotekai įteikta
Lietuvos savivaldybių
Viešųjų bibliotekų asociacijos
metų nominacija
„Lietuviškiausia biblioteka 2015“
už įdomias iniciatyvas skaitymo
skatinimo srityje ir gimtosios kalbos
bei literatūros puoselėjimo tradicijas.

Lietuviškiausia biblioteka 2015

LIEUVOS SAVIVALDYBIŲ
VIEŠŲJŲ BIBLIOTEKŲ
ASOCIACIJA

GRSECO
LITHUANIA

LEIDĖJAI

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (*Metinė projekto*
„Romuvos keliais“ parama 5000 eurų)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Nida Lungienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. paštas alicijam@rokiskis.rvb.lt
Telefonas 8 458 51502
Faksas 8 458 52656

Pirmajame žurnalo viršelyje – Rokiškio
raiono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji
biblioteka miesto Nepriklausomybės
aikštėje. Nuotr. Albino Kuliešio

Ketvirtajame žurnalo puslapyje – Stoga-
stulpio, skirto Lietuvos krikšto 600 metų
jubilejui, fragmentas. Skulptūros, pastaty-
tos Rokiškio Šv. Apaštalo evangelisto Mato
bažnyčios šventoriuje, autorius - Kazimie-
ras Nemanis. Nuotr. Albino Kuliešio

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ -
prenumeruojamas leidinys.
Prenumerata priimama
„Lietuvos pašto“ skyriuose
Leidinio indeksas – 5729
Kaina: 6 mėn. – 3,00 EUR
12 mėn. – 6,00 EUR

Turinys

- 3.... ZITA MALDŪNIENĖ. Kurkliečių kaimo istorinė praeitis
- 20.... ARŪNAS UOGINTAS. Redos Uogintienės Trys Karaliai pagal Lionginą Šepką
- 23.... SALVINIJA KALPOKAITĖ. Apie lėles, teatrą ir žmones
- 28.... DALIA KUIZINIENĖ. Alės Rūtos veiklos metmenys: Dailių menų klubas
- 32.... PETRAS BLAŽEVIČIUS. Livija Majoresku-Dimšienė
- 34.... DALIA KIUKIENĖ. Jonas Masiulis – Rokiškio pašto tarnautojas, fotografas, kolekcionierius
- 41.... „Ryšiai su gimtuoju kraštu ir jo žmonėmis tapo mano gyvenimo dalimi...“
- 48.... ALFONSAS GROBLYS. Dranseikų namo ir jo gyventojų istorija
- 54.... ALICIJA MATIUKIENĖ. Rokiškio kontekstai Vatikano apaštalinėje bibliotekoje
- 56.... RIMA MACIŪNAITĖ. Veronikos Siminonienės nytys
- 60.... PETRAS BLAŽEVIČIUS. Prie teatro ištakų
- 63.... MIGLĖ MORKŪNAITĖ. Rokiškio architektūros paveldas: įvairovė, autentiškumas ir nepažintos vertės
- 75.... INGRIDA KUJELĖ. Karalienės Viktorijos laikų mada
- 80.... ARVYDAS GENYS. Eilėraščiai
- 85.... ALFONSAS GAŠKA. Senieji Lietuvos sėlių papročiai

Mieli skaitytojai,

tikiu, kad iš šiame žurnalo numeryje publikuojamų temų kiekvienas rasite Jus dominantį straipsnį, Rokiškio krašto istorijos liudijimą ar mažai žinomą faktą apie iškilios asmenybės indėlį į kultūrą. Istorinės atminties puslapiuose krašto žmonių prisiminimai sugrąžina sėliškąją savastį, tradicijas ir papročius, suformavusius daugelio mūsų tikėjimą, elgseną, gyvenimo nuostatas, pagarbą gimtojo kaimo laisvės ir natūralumo pojūčiui. Todėl sugrįžtantys prie savo gimtųjų šaknų nori rasti savęs buvimo čia ženklų, kitoms kartoms parašyti kaimo istoriją, pasodinti pušį, pastatyti kaimo kryžių, išausti tautinių motyvų raštų drobes. Žvelgiant iš istorinės retrospektyvos, miesto privačios gyvenamosios aplinkos savininkų kūrybiškumas, verslumas taip pat prisidėjo prie miestelėnų veiklos, tačiau mūsų amžininkui beliko dalelė legendos, kuri mena namo, kažkada formavusio šios teritorijos ir jo gyventojų netradicinių sprendimų, gyvenimo būdo, likimų aplinkybės. Šiandien miesto kultūriniam turizmui puoselėjami kultūros paveldo objektai neretai nustelbia kitas įdomias ir reikšmingas erdves, kurias pastebi jauna menotyrininkė ir kviečia atrasti, įvertinti dar nepanaudotas miesto architektūros detales, keisti tradicinius turistinius kelius ir maršrutus, atverti naujas kultūrinės miesto erdves. Kai mieste pražysta alyvos, ateina poezijos skaitymų laikas, suskamba gatvės muzika, atgyja tarptautinio lėlių teatrų festivalio personažai, kurie per festivalio gyvavimo dvidešimtmetį sukūrė savęs atpažinimo ženklus, tradicijas ir subūrė mažųjų kultūros mylėtojų būrį. Aktyvus vasariška nuotaika alsuojančio miesto kultūrinis gyvenimas vartotoją kviečia rinktis: istorinės mados parodą, vaikų gitaros festivalį, unikalaus albumo studijas, poezijos skaitymus, tautodailės darbų mugę ar poilsį gamtoje su žurnalu „Prie Nemunėlio“.

Dėkoju šio numerio straipsnių autoriams už aktualijas, istorinės medžiagos apžvalgą, archyvinės fotografijas, prisiminimus bei rankraščius. Nuoširdus ačiū leidinio fotografui Albinui Kuliešiui už žurnalo meniškumą ir turinio atskleidimą.

Mielieji, Rokiškio krašto kultūros žurnalui „Prie Nemunėlio“ – 10 metų. Man asmeniškai – tai regioninės kultūros ir istorijos pažinimo, naujų kūrėjų vardų atradimo, kūrybinių pažinčių, rajono kultūros sklaidos, aktyvios projektinės veiklos, kultūrinės žiniasklaidos iššūkių, užimtų asmeninio laisvalaikio valandų, abejonių ir pasitikėjimo, patirties ir atsakomybės dešimtmetis.

Su viltimi būti, kurti, tobulinti,

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Kurkliečių kaimo istorinė praeitis

ZITA MALDŪNIENĖ

XV a. Kurkliečių apylinkės priklausė garsiai Astikų giminei. XVI a. jas valdė Grigorijus Astikas, kuris 1580 m. už išdavystę ir pasikėsinimą į Lietuvos DK ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro gyvybę, pinigų, antspaudo bei parašų padirbinėjimą buvo nuteistas mirties bausme. Jo žemės konfiskuotos ir padovanotos Jurgiui Karengai. (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas, senieji aktai*

Kurkliečių kaimo paminklas. Nuotr. iš Algio Naručio archyvo

14212, l. 212–215^a, 216.) Taip J. Karengai atiteko Kazliškis. Po jo mirties žemes paveldėjo našlė ir trys jo sūnūs, o paskui jos taip ir ėjo iš kartos į kartą. 1742–1747 m. valdė Kosciolkovskiai, o 1748 m. šios žemės parduotos Rapolui Klopmanui, ir iki 1803 m. jas valdė Klopmanų–Miunsterių giminė. Po 1803 m. atiteko Rutkauskų giminei santuokų keliu arba galėjo nusipirkti atitekusias kreditoriams. Šiai Rutkauskų giminei priklausė Kazliškėlio dvaras, o ponas Zigmantas Rutkauskas Kurkliečių kaimui buvo paskutinis – „mūsų ponas“.

Pati Kurkliečių kaimo istorija prasideda maždaug XVI a. pabaigo-

je. Ukmergės pilies teismo knygoje yra 1596 m. dokumentas. Tai „Rokiškio ir Kazliškio dvarų savininkės Hanos Krošinskienės derybų ir susitarimo su Paliepio dvarą valdžiusiu Jonu Astiku protokolas“.

Iš jo matyti, kad, mirus pirmajam H. Krošinskienės vyrui Karengai, jo valdytas dvaras ar jo dalis su Paliepiu perėjo Jonui Astikui, kuris, valdydamas Paliepi, čia vykdė valakų reformą. Teismo pareigūnai ir H. Krošinskienės bei J. Astiko įpareigoti asmenys važinėja po kaimelius, vadinamus tarnybomis, ir klausinėja, kiek kas valdo žemės. Be kitų tarnybų, jie apsilanko Baubliuose, kur su gausia šeimyna gyvena Jonas Baublys

(Bobl). Jis valdo penkis valakus miško bei pelkių. Kitą dieną šie pareigūnai jau kartu su H. Krošinskiene ir J. Astiku susitinka prie Beržuonos upės Vikonių tarnyboje, kur gyvena Vikaniai ir Ramanauskai. Krošinskienė ir Astikas susitaria dėl šios tarnybos pasidalijimo, o Astiko matininkas išmatuoja Vikanių žemę rėžiais nuo Rokiškio dvaro žemių ribos rytuose iki Kurkliečių kaimo žemių vakaruose.

Štai šiame dokumente pirmą kartą ir paminimas mūsų gimtojo Kurkliečių kaimo pavadinimas. Kaimui jau 420 metų.

Rokiškio kraštas anksčiau reiškę tik Rokiškio dvarą ir jo aplinkinius dvarus. XV a. minima Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Rokiškio parapija, bažnyčia, dvaras ir kaimas. Prie Audros upelio, kuris prasideda visai netoli Rokiškio, buvo LDK Kurklių valsčius. Minimi šio valsčiaus žmonės. Šio Rokiškio krašto Kurklių valsčiaus valstiečiai, bėgdami nuo LDK kunigaikščio Žygimanto Kęstutaičio nebekeliamų mokesčių, prievolių, galbūt galėjo išsklisti po kitas vietas. Apsistoję

Es wird hiermit bescheinigt, daß die U. Passahaber die durch die Photographie dargestellte Person ist. Sino liudijams, kad pasas savininkas yra fotografijos paŃyuctasis asmuo.

Raf. Wegerovic, den 11. 9. 1917
(Vieta) men d.

Ortsvorsteher oder 2 Zeugen:
Salykims arba du liudijant.

A. Musapovici

Ausstellende Behörde:
Valdžios įstaiga.

Deutsche Verwaltung
im Gebiet des Oberbefehlshabers Ost.
Vokietijų valdžia srityje vyriausiojo vado
rytuose.

Verwaltungsgebiet Litauen.

1. Kreis: Rakaischki
Apskritis
2. Paß Nr. 285119
Pasas Nr.
3. Wohnort: Kurklege
Gyvenamoji vieta
Wohnstätte: 1
Gyvenvietė
4. Vor- u. Zuname: Kazimier Janiūnas
Vardas ir pavardė
5. Geburtsdatum: 11. 11. 1844
Gimimo data
bzw. ungefähres Alter: 70
arba maždaug amžius
6. Geburtsort: Brakūnų
Gimimo vieta
Gemeinde:
Kaimas arba gyvenvietė
Kreis: Rakaischki
Apskritis

Žemaičių giminės atstovas Jonas Žemaitis, gim. 1876 m., sulaukęs 100 metų, mirė dar prieš išnykstant Kurklicėjų kaimui, apie 1957 m.

ilgiau, paliko ir Kurkietiško vardą vietovei.

1499 m., kai jau buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Rokiškio ir Čedasų dvarai, dykroje, už Vyžuonos upės, iš Anykščių Kurklių bajoras Hanusas savavališkai, be valdovo leidimo, įkuria savo dvarą Hanušikį (Onuškis). Jis apgyvendina iš Kurklių atsigabentus ar perbėgusius valstiečius, kurie, susimaišę su vietiniais gyventojais, ir davė Kurklicėjų ir Kurklaičių kaimams pavadinimus.

Baudžiovos laikais kaimai su valstiečiais priklausė dvarams. 1618 m. Jono Karengos sudarytame Kazliškėlio dvaro inventoriuje, kai Jonas Karenga perdavė dvarą brolienei Annai Rajeckytei-Krištopienei-Karengienei (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas, senieji aktai, l. 343–343^a*), minima keletas vietovių, dabar priklausančių Žiobiškio kraštui. Minimos Kurklicėjų bei Vilkų girios ir lankos. Užrašyti ir Kurkietėliais pavadinto kaimo gyventojai: Žemaitėlis ir Narutis. Šios pavardės kelis šimtmečius bus Kurklicėjų kaimo valstiečių sąrašuose. Tebebus jos iki kaimo egzistavimo pabaigos – XX a. antrosios pusės. Jų palikuonys jau yra maždaug 16-tos kartos.

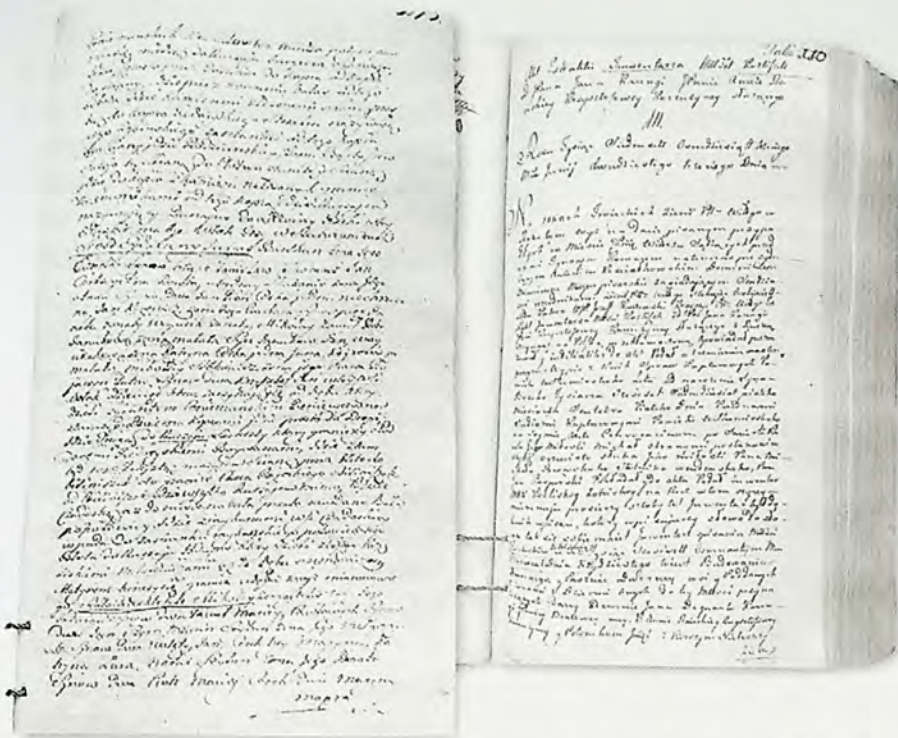
Lietuvos valstybės istorijos archyve yra Kazliškėlio dvaro savininko Jono Karengos 1618 m. valdų ribų aprašymas. „<...> O pavaldiniai prie Kurklicėjų girios, pradedant Beržuonio ežeru ir Meldynupiu, ribojasi su Paliepio pavaldiniais. Riba per pelkes eina tuo upeliu iki Valkšnos upės, kuri su dirvomis kerta šio kaimo kelią. Prie girios ir pelkių šių pavaldinių

Žemaičių giminės atstovo Kazimiero Janiūno, gimusio 1844 m., pasas, išduotas 1917 m.

dirvos ir pievos eina aplink iki Beržuonio ežero, o pati Kurklicėjų giria nuo Valkšnos upės pusiau pasisuka ir eina keleliu iki Jankovskių ir Norgėlų Beroviznos, ir tos Beroviznos pakrante toliau eina iki Rokiškio dvaro Radišių (Mitragalio) kaimo ribos. Eina per pelkę sauso miško pakraščiu, po to prieš Plunksnočių upelį eina sausos vietos pakraščiu iki išdegusio lydimio, taip pat pakraščiu iki Moneikiškių, nuo Moneikiškių upelio eina iki Gutoniškio upelio, iš ten su Vikaniais riba eina senąja vieta iki Panemunio dvaro Pierniškių dirvų ir upeliu, iki jam įtekant į Beržuonos ežerą. Kiesiškių tarnyboje gyvena šie pavaldiniai: našlė Motiejienė-Stumbriūnienė, trys jos sūnūs: Petras, Jonelis, Jurgis; Bernotas Stumbriūnas, jo žmona Ona, du sūnūs: Petras ir Jonas. Ši tarnyba prasideda nuo Kurkietėlių girios, nuo Gutoniškių upelio, riba eina pro Beržuonos upę iki ažuolo, ribojasi su Vikoniais, eina pakrante už kito ažuolo, po to iki upelio, vadinamo Aukštųjųugla, ateina iki kelio, po to ribojasi su Rokiškio dvaro Radišiais iki Beržuonos upės.“ Čia 1618 m. minimi turtingi valstiečiai ar smulkūs bajorai Stumbriūnai bus davę pagrindą palivarkui, kuris Kazliškėlio dvaro inventoriuose XVIII a. viduryje buvo vadinamas Stumbrių palivarku.

Yra išlikęs 1775 m. Ukmergės apskrities dūmų surašymas, kuriuose nurodyti dvarams priklausę kaimai, užėžiai ir dūmų (sodybų) skaičius.

Kazliškėlio dvarui, kai valdė ponija Klopmanienė, priklausė šie kaimai ir žemvaldžių dūmų skaičius: Šakalių kaimas – 8 dūmai, Rumpiškėnų kaimas – 15 dūmų, Kurklicėjų kaimas – 8 dūmai ir 1 bajorų kiemas, Stumbrių užėžis – 1 dūmas, Vilkų

Dokumentas, pagal kurį 1618 m. Kazliškėlio dvarininkas Jonas Karenga perduoda dvarą brolienei Annai Rajekytei–Krištopienei–Karengienei

palivarkas – 1 dūmas, pats Kazliškėlio dvaras – 1 dūmas.

Paskaitę šiuos dokumentus, sužinome, kad Kurkliečių proseneliai baudžiąvą ėjo Kazliškėlio dvarui, kurį daugelį metų valdė Astikai, Karengos, Kosciolkovskiai, Klopmanai, Miunsteriai, Rutkauskai.

1861 m. vasario 19 d. panai Kinama baudžiava, engusi valstiečius apie 400 metų. Žemė, kuria valstiečiai naudojosi būdami pono baudžiauninkais, paliekama jiems išsimokėtinai nusiperkant ją iš dvarų. Buvę baudžiauninkai patys tampa ūkininkais – žemvaldžiais. Neturintys žemės ir toliau buvo priversti dirbti dvare kumečiais arba pas ūkininkus kamininkais ar samdiniais.

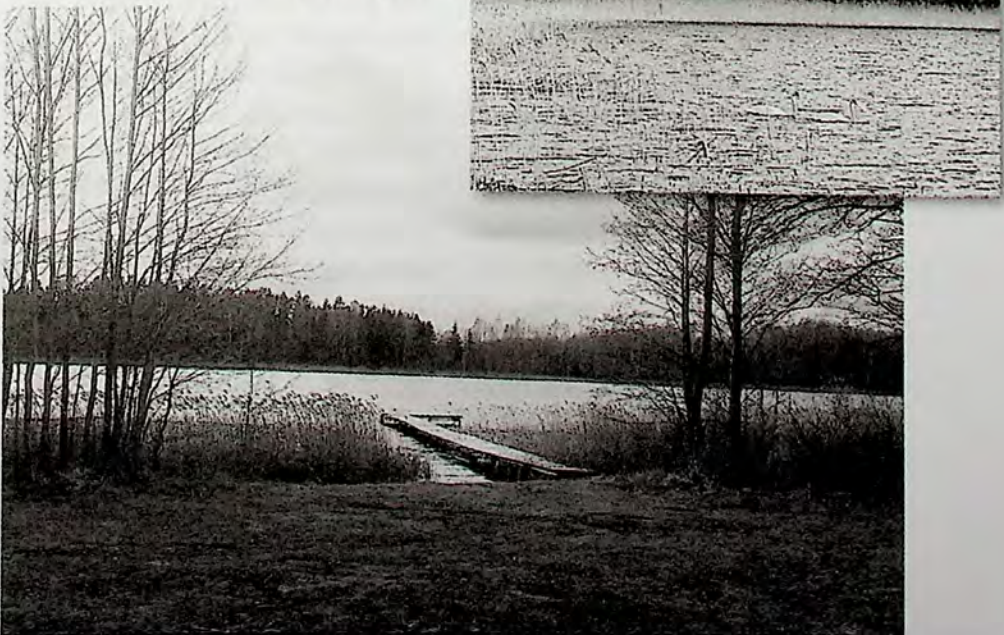
Kaimo geografinė padėtis, gamta, legendos

Ten, kur ošia miškai, kur ramiai tyvuliuoja Beržuonio ežeras, tyliai srovėna Valkšnos upelis. Tai mūsų tėviškė – Kurkliečių kaimas. Jis įsikūręs dabartiniame Rokiškio rajone. Nuo Rokiškio nutolęs apie 20 km į

šiaurės vakarus. Pats kaimas nedidelis – 398,5 ha. Baudžiavos laikais jo plotas buvo žymiai mažesnis, apie 237 dešimtinės. Valstiečiams tada nepriklausė miškas, juo naudojosi tik servitutų teisėmis. Kaimas įsikūręs toli nuo pagrindinių kelių ir objektų. Šis nedidelis žemės lopinėlis beveik iš visų pusių apsuptas miškais. Kitų akimis, tikras užkampis, o mums mielas širdžiai žemės kampelis – mūsų gimtinė.

Kaimo reljefas be didesnių aukštumų – tai lygumų ir miškų kraštas. Tarp miškų lopinėliais išsiraizgiusios lygumėlės, vietomis su nedideliais

Kurkliečių ežeras

kalmeliais. Net ir pati kaimavietė, mūsų žmonių vadinama „ulyčia“, įsikūrusi kiek aukštesnėje lygumėlėje, kažkodėl toličiau nuo ežero. Gal todėl, kad tik mūsų kaimui priklausė šio Beržuonio ežero šiaurvyčių kraštas. Pats ežeras nedidelis, užima 14,7 ha plotą, gana gilus. Jau dumbležiančios pakrantės apaugusios švendrais ir meldynais. Vasarą pasipuošęs lūgnėmis ir vandens lelijomis. Pietinė ir pietvakarinė jo dalis apsupta Paliepio mišku. Šiaurės vakarų dalis žema, kiek pelkėta, apaugusi berželiais ir krūmokšniais, upeliu sujungta su Baublių ežeru. Nuo kaimo pusės visa jo rytinė dalis ir pakrantė smėlėta, aukštoka, vandens išgraužtais kraštais, vietomis apaugusi medžiais. Beržuonio ežeras nuo greta esančio Kurkliečių kaimo gavo naują vardą ir dažniausiai vadinamas Kurkliečių ežeru. Po keleto šimtmečių gal ir šis vardas, kaip ir mūsų kaimo, išnyks. Tebeplaks šio ežero bangos krantus dar daug šimtmečių, kaip ir jo brolio Dumblio (Baublių) ir sesės Skaistės (Janikūnų), sujungtų siauru upeliu, lyg būtų rankom susitvėrę, kaip vienos šeimos vaikai.

Iš šiaurės slinkdamas ledynas palei Valkšnų upelio šiaurinę dalį sustūmė daugybę smėlio su žvyru

kalvų. Didžiosios Pagrubio, Valkšnų ir Grubų kalvos ir kalvelės, nenaudojamos žmogaus, apaugo miškais. Ir vis dėlto XX a. pradžioje ant vienos Grubų kalvos sugebėjo įsikurti keistuolis, gamtos mylėtojas Pranas Daunys, kilęs iš to paties krašto. Buvo gana apsišvietęs žmogus. Pačiame kalno viršuje pasistatė nedidelę trobelę ir įsikūrė. Buvo vedęs, turėjo mažą dukrelę, bet žmona, jo keisto būdo ir tokio gyvenimo nesupratusi, jį paliko ir išėjo su dukrele. Likęs vienas keistuolis čia gyveno iki mirties. Dirbo miško darbininku. Domėjosi gamta, vaismedžių auginimu, skiepijo juos, augino pomidorus, daržoves, išvesdavo naujas veisles. Tuo laiku, prieš karą, ir po jo nelabai dar kas augino naujesnes daržoves, ir tai kaimo žmonėms buvo naujovė. Iš jo pirkdavo pomidorus, jų sėklas. Žmonės atsimena, kaip jis vaišindavo naujomis daržovėmis ir vaisiais. Vaikams patiko jo auginamos saldžios pupelės (valgomasis dumplainis), kurių sudžiovintus vaisius vadindavo razinomis. Žemės turėjo mažai, tik kiek pakalnėje (atokaitoje) ir pačiam kalne. Buvo įrengęs inspektus, juose augino kopūstų, burokų daigus, įvairiaspalves našlaites. Laikė keletą ožkų, maitinosi jų pienu ir mėsa. Mėšlą kompostuodavo su medžių lapais ir žolėm, po to tręšdavo daržoves. Nelabai bendravo, dienas leisdavo gamtos prieglobstyje. Palaidotas Čedasuose.

Apie šį keistuolį pasakoja čedasietis Jonas Mikšys knygelėje „Čedasų kraštas 1499–1999“, išleistoje 1999 m.: „Švedkapių pylimo kalne gyveno ir mirė knygnešys ir baudžiavos gadynės metraštininkas Pranas Daunys. Turėjo jisai nedidelę grytelę ir kelias pašiūres žiemai. Gyveno labai originaliai: vasarą praleisdamas pušų viršūnėse įrengtuose gultuose.“ Žmonės jį dėl atsiskyrėliško būdo praminė vienuoliu.

Po jo mirties šioje kalno trobelėje apsigyveno Kelmynės kaimo Dauburio šeima. Šeimoje buvo tėvas su motina ir augino dvi įdukras. Ant šio kalno buvo atšoktos įdukros Valentinos vestuvės. Tėvai jau buvo seni, tėvas nebedirbo, o motina dar kiekėjo į kolūkį. Dauburys kalne buvo pasistatęs pašiūrę karvei laikyti. Reikdavo į kalną užvesti gyvulį. Ganyklos, šienas, daržai buvo apačioje, pakalnėje. Mirus tėvui, užaugusios dukros išsiskirstė, likusi trobelė sunyko.

Aurimas

Taip ir pragyveno šios dvi šeimos, palikusios kalnui savo vardus. Pradžioje čionykščiai žmonės šį kalną vadino Daunio kalnu, vėliau – Dauburio, o dabar tebevadina Daunio kalnu.

Šis kalnas susijęs su dar vienu įvykiu. 1990 m., tarnaujant Azerbaidžane sovietinėje armijoje, beveik tuo pačiu laiku mirė vieno kareivėlio tėvas ir senelis. Laidotuvėms gavęs ilgesnes atostogas, Darius, kitų kareivėlių paskatintas, nutarė nebegrįžti į savo dalinį. Tuo laiku jau prasidėjo kareivių bėgimas iš sovietinės armijos. Slapstydamasis nuo armijos ir namiškių, padedamas vietinio giminaičio Aurimo, apsigyveno slėptuvėje ant Dauburio kalno. Buvo vasaros pabaiga, apie du mėnesius pragyveno čia, miške, ant šio

kalno, kol buvo aptiktas. Nelengva ir baugu jam buvo naktimis, kai po čia augusiu ąžuolu šernai ateidavo rinkti gilių. Našlės motinos prašomas, Sąjūdžiui padedant šis „partizanas“ buvo komisuotas be bausmės.

Abiejų jaunuolių motinos ir Aurimas yra kilę iš Kurkliečių. Netoliese augdamas, nes šeima persikėlė gyventi netoli Konstantinavos, gerai žinojo šias vietas. Todėl pusbroliui slapstytis ir pasirinko šį nuošalų Dauburio kalną.

Tai viena šio šimtmečio kalno istorija. Grubų kalno istorija, prasiėdėjusi pasodintu keistuolio gamtos mylėtojo ąžuoliuku, baigėsi po tuo ąžuolu.

Pro Valkšnų kalną miškuėjo kelias į Pagrubio kaimą. Už šio kalno, papėdėje, toliau nuo kelio, miške, buvo Rokiškio krašto Lokio rinktinės Vyties kuopos partizanų bunkeris. Čia slapstėsi 7 paskutiniai Rokiškio krašto laisvės kovotojai, sulaukę amnestijos. 1956–1958 m. jie legalizavosi.

Miške, ant paties aukščiausio – Pagrubio – kalno, dar prieš karą apžvalgos tikslams rusai pastatė „majoką“ (apžvalgos bokštas). Iš vaikystės atplaukia vaizdas, kai rytuose tekant saulei, sužibėdavo jos spindulių nutvieksti tolumoje miško kontūrai ir išdidžiai iškilusi lyg bažnyčios bokštas „majoko“ viršūnė. Po dvidešimties metų, 1962 m., „majokas“ nuvirto. 1966 m. sovietinės kariuomenės kareivėliai čia pastatė naują „majoką“, o kitą tokį pat – ant aukščiausios Indriūnų k. kalvos, prie Alfonso Staskonio sodybos. Sovietiniais laikais „majokai“ buvo statomi apžvalgos tikslams tam tikruose kvadratų susikirtimų taškuose.

Pirmasis „majokas“ buvo labai gražiai padarytas. Iš visų keturių kampų kopėtėlėmis buvo galima užlipti iki pačio viršaus. Viršuje, apžvalgos aikštelėje, buvo stalas su

stalčiumi užrašams. Ne vienas čionykštis įkopęs grožėjosi tolumoje atsiveriančiu vaizdu. Nors įlipti buvo gana sunku, skersiniai pagaliukai dažnai lūždavo, tačiau noras pamatyti nuostabų vaizdą buvo už viską tvirtesnis.

Kitoje Valkšnų upelio pusėje, pietinėje jo dalyje, pabirusios jau retesnės ir mažesnės kalvelės, prasidedančios nuo Vytelinės, Baulių, Indriūnų, Janikūnų iki pat Naujasodės kaimų. Ant jų įsikūrė vienkiemiai. Pietrytinę kaimo dalį slinkdamas ledynas užpylė žvyru ir smėliu iki pat Raišių ir Patilčių. Palei rytinį ežero pakraštį ir ties Paliepiu pažėrė dar ir žvyrsmėlio. Stabtelėdamas, vėl pasistūmėdamas sudarė lygumas ir žemumas. Tarp šių kalvų vietomis atsirado senslėniai ir durpinės balos. O ten, kur sustojo ilgiau, išgulėjo virtinę ežerų. Pietryčiuose prasideda mažas, apie 200 m² ploto, Gužų ežerėlis, anksčiau vadintas Varlių vardu. Nuo jo į vakarus atsirado: Beržuonio (didysis), visai šalia Dumblio – 35,8 ha, už jo, kiek toliau – Skaistės – 59 ha, ežerai.

Šiose apylinkėse Beržuonio pavadinimu buvo vadinami trys ežerai. Mūsų Beržuonis buvo didysis, o kiti du – mažieji. Vienas jų buvo Mitragalio kaime, o kitas – Šetekšnų kaime, netoli Notigalės.

Konstantinavos dvaro pono bajoroje buvo dar vienas ežerėlis, kuris menku upeliu tekėjo į Skaistės ežerą. Pradėjus kasti durpes, jis ėmė nykti. Kasdami durpes žmonės rasdavo čia šimtmečius išgulėjusių ažuolų liekanų, iš kurių kietų gabalų darydavo pustykles.

Šie ežerai išliko, nes po paskutinio apledėjimo buvo pripildyti ledo. Atsikūrė jie klimato šiltėjimo metu prieš 13 000 metų. Oho, koks amžius, kokia žila senovė! Tik jie ir tebus ateinančių šimtmečių ir tūkstantmečių liudytojai.

1966 m. statytas antrasis apžvalgos bokštas. Nuotr. G. Stalauško

Slinkdamas, atsitraukdamas, stabtelėdamas ir vėl pasistūmėdamas ledynas suformavo įvairių mūsų krašto žemės reljefą. Jo padarinių dėka ir Kurkliečių kaimas turi Beržuonio ežerėlį. Apie šiuos ežerus žmonės sukūrė legendų, ypač jomis apipintas Skaistės ežeras. Vieną jų užrašė pandėlietis A. Gaška:

„Tarp trijų ežerų kadaise gyveno žvejys Paliepis. Vieną ežerą vadino Beržuoniu, kitą – Dumbliu, o trečią – Gražiuoju. Žvejys turėjo dukterį Skaistę, kuri vikriai audė ploniausias drobės, staltieses ir vaivorykštės spalvų juostas. Bet dažniausiai Skaistė žvejodavo kartu su tėvu. Tėvas laiveliu plaukdavo ežeru ir traukdavo vieną galą tinklo, o jo dukte Skaistė, paežere jodama ant širmo žirgo, traukdavo antrą. Skaistė

sugebėdavo tinklą traukti ir ežero viduriu, plaukdama kartu su savuoju žirgu. Žmonės negalėdavo atsistebėti mergaitės vikrumu ir drąsa.

Kartą prie ežero atėjo priešų būrys. Jie šnekėjo, tarškėjo nesuprantama kalba ir buvo apsirengę geležiniais drabužiais. Priešų vyresnysis įrėmė žvejui į krūtinę kardą ir kažko reikalavo, bet žvejys nesuprato. Tada vienas iš priešų neaiškiai, bet lietuviškai pasakė:

– Mūsų vyresnysis tau rodo du daiktus: kapšą auksinių pinigų ir kardą. Liepia parodyti kelią į jūsų kunigaikščio pilį. Jei gerai nuvesi, tai gausi kapšą auksinių, o jei nenuvesi, tai galvą nukirsime.

Žvejys atsakė:

– Aš kelio nežinau ir jūsų nenuvesiu.

Skaistės ežeras. Nuotr. Irenos Žindulienės

Tai išgirdęs, priešas užsimojo kardu, bet tuo momentu Skaistė sukliko ir puolė prie tėvo. Išgirdęs mergaitės klyksmą, priešas krūptelėjo, ir kardas prašvilpė virš žvejo galvos. Puldama prie tėvo, Skaistė sušuko:

– Aš žinau kelią ir jus nuvesiu į kunigaikščio pilį!

Apstulbo žvejys ir, pabalęs iš nuostabos, sušvokštė:

– Išdavikė!

O duktė jam į ausį pakuždėjo:

– Aš juos, tėve, nuklampinsiu dumble, o tu jok pranešti į pilį!

Priešai, išgirdę mergaitės atsakymą, liepė sėsti ant jų arklio ir rodyti kelią. Bet mergaitė sutiko joti tik ant savojo širmio. Pasitarę priešai sutiko. Užsėdo mergaitė ir lekia, veda priešus į dumblynus. Sunkūs raiteliai ir jų žirgai klimpsta, skęsta, o mergaitė su savuoju išplaukia ir bando nutolti, pabėgti jai vienai težinomais takais. Dalis priešų, kurie dar nebuvo įklimpę, suprato mergaitės klastą ir apsukui sausuma ėmė ją vytis.

Ilgai vijosi priešai Skaistę. Išsiplaukė vėjyje mergaitės kasos, pradėjo klupti pailsęs širmis. Pamačiusi, kad nepabėgs, pasuko mergaitė savo ištikimą žirgą tiesiai į Gražųjį ežerą ir ėmė plaukti. Bet tuo metu priešai į jos nugarą paleido aštrias

strėles, ir narsioji Skaistė žuvo ežero bangose.

Nuo to laiko žmonės Gražųjį ežerą ir ėmė vadinti Skaistės vardu.¹

Kitą legendą užrašė P. Paršonis, gyvenantis Kavoliškyje.

„<...> Čia senovėje šlamėjo vėjo kedenami plačiašakiai ąžuolai. Pats ąžuolynas buvo išsidriekęs apie didžiulį ežerą, kurio tyras vanduo žėrėjo lyg krištolas. Pačioje ąžuolyno glūdumoje augo tikras milžinas. Jis savo aukščiu išsiskyrė iš gentainių, o kamieną būtų galėję tik keli vyrai apglėbti. To ąžuolo drevėje buvo laikomos statulėlės, o prie jo kojų gulėjo didžiulis akmuo, paslaptینگais ženklais paženklintas. Ant aukuro dieną ir naktį ruseno ugnelė, ąžuolinėmis malkomis pakurstoma.

Šventąją ugnelę stebėjo ir sergėjo vaidilutės. Vargas tai, dėl kurios nerūpestingumo ji būtų užgesusi, bet to niekada neatsitikdavo. Visą šventyklą prižiūrėjo ir aukas atnašavo senasis vaidila Šventgirys. Tai buvo aukštas ir lieknas senolis, ilga žila barzda bei plaukais, siekiančiais pečius. Tikėjo juo vietiniai sėliai, gėrbė, mylėjo, o kartais ir prisibijodavo. Jam matant ir girdint, nė vienas nedrįsdavo sakyti netiesos

¹ Gaška A. *Spalio vėliava*, 1978 rugpj. 31, Nr. 103.

ar ką nors apgauti. Rūstus ir didingas būdavo vaidila, kai siųsdavo prakeiksmus savo šalies priešams ir Tėvynės išdavikams. Jo klausydavo ne tik paprasti laukininkai, bet ir genties vadai bei vadukai.

Jau beveik visoje Lietuvoje buvo užgesinti aukurai, nukapotos šventųjų ąžuolų viršūnės ir išžudyti šventyklų tarnai. Tik šis atkampus sėlių kraštas tebegarbino savuosius dievus ir nepasidavė kryžiaus tarnų, kurie skelbė naująjį tikėjimą kardu ir kirvių ašmenimis, malonei.

Nors netoliese, Panemunyje, jau šeimininkavo vienuoliai augustinjonai, buvo statoma pirmoji medinė bažnytelė. Paprastieji sėliai nedrįso pamiršti galingojo Perkūno, gerojo Patrimpo ir rūsčiojo Pykuolio. Nepamiršo jie ir Žemynos, kurią malonino Žemynėle, nes ji teikdavo maistą žmonėms, pašarą gyvuliams, rengė ir šildė. Gimtoji Žemelė juos priglausdavo ir paguosdavo, neduodavo numirti žiauria bado mirtimi.

Dar viena nelaimė užgriuvo šį kraštą. Su nauja, nieko gero nežadančia tikyba atėjo ir žiauri priespauda. Lietuvos ir Lenkijos valdovai vietiniams apsikrikštijusiems didžiūnams pradėjo dalyti dvarus, kaimus su esamais ir būsimais gyventojais. Vieni laisvieji laukininkai tai sutiko nuolankiai tylėdami, nors širdyse ir priešinosi. Buvo ir tokių, kurie ėmė į rankas ragotines bei taikliuosius lankus, padirbtus iš Lietuvoje augančių uosių ar šermukšnių, ir ėjo į girių glūdumas. O girių tuo laiku netrūko. Tamsios ir slėpingos jos ošdavo beveik visur. Tik upių bei ežerų pakrantėse buvo įsikūrusios gyvenvietės. Buvo ir papiliais vadinamų, jau baigiančių išnykti pilaičių, kažkada gynusių nuo Livonijos atėjų.

Vietiniai ponai, matydami prastuolių nepaklusnumą, ėmėsi žygių. Panemunio dvaro ir visų aplinkinių žemių šeimininkas kunigaikštis

Masalskis net iš Lenkijos pasikvietė ginkluotų karių būrį. Buvo užgrobtas ne vienas kaimas bei kaimelis, įvesta baudžiava.

Buvo steigiami nauji dvarai. O kiek nepaklusniųjų rykštėmis užplakta, kartais užkapota ar pelkėse prigirdyta, net pamaunant ant baslio kankinta.

Bėda niekada nevaikšto viena. Baisioji maro šmėkla aplankė ir šį Lietuvos kampelį. Žmonės mirė dešimtimis, šimtais. Kaimai ištuštėjo, nebuvo nė kam mirusių palaidoti.

Ir čia į pagalbą negandos ištiktiesiems atėjo Lietuvos kriviai ir vaidilos. Jų patarti kaimiečiai palikdavo namus atdaromis durimis ir išeidavo į miškus visai žiemai. Šaltis nugalėdavo baisiosios ligos pradą, o šventieji ąžuolynai teikdavo sėliams jėgų ir stiprybės.

Nors ir gelbėjo šventieji žmonės maro ištiktuosius, bet tai nepatiko vietiniams didžiūnams ir kryžiaus tarnams. Niekam nesitikint, niekšingo išdaviko vedama ginkluota gauja apsupo ąžuolyną. Narsiai gynėsi sėlių prasčiokai, bet jėgos buvo nelygios. Lankai ir strėlės negalėjo priešintis ugnimi spjaudantiems ginklams.

Šventoji ugnis buvo užgesinta, senasis vaidila kartais užkapotas, o galingojo ąžuolo viršūnė nukirsta. Sužvėrėję kareiviai gaudė skaisčiausias vaidilutes, norėdami joms šlovę nuplėšti. Bet drąsios lietuvaitės geriau pasirinko mirtį negu būti ponų žaisleliais. Nė viena gyva nepasidavė – visos puolė į ežero gelmes.

Nuo to laiko šis ežeras ir vadinamas Skaistės vardu. Tą vardą jis gavo skaisčiosioms vaidilutėms, paskutiniojo Šiaurės Lietuvos aukuro tarnaitėms, nusiskandinus...“

Iš istorinių šaltinių žinoma, kad 1387 m., krikštijant Lietuvą ir jos žmones, dar liko atkampių vietovių, nepaliestų krikščionybės. Ne išimtis ir šis atkampus sėlių kraštas. Jame dar tebegarbino senuosius pagony-

bės dievus. Vaidilutės, prižiūrimos senojo vaidilos, po šventais ąžuolais tebekūreno šventąją ugnį.

Mūsų kraštas garsėjo dideliais dar neiškirstais miškais ir ąžuolynais, kurie augo apie čia esančius ežerus. Kraštotyrininkas pandėlietis Alfonsas Gaška, remdamasis šio krašto senųjų žmonių atsiminimais ir bažnyčios archyvais, teigia, kad Panemunio krašto žmonės ilgai nepamiršo senojo pagonybės tikėjimo. Paskutinis pagoniškas laužas užgesintas tik 1780 metais. Tai tikriausiai ilgiausiai kūrenta pagoniška ugnis visoje Lietuvoje.

Pandėlio ir Panemunio bažnyčių senuosiuose dokumentuose minima, kad dėl maro žmonės pradėjo apakti ir mirti, todėl nebėjo į bažnyčią. Kunigas per pamokslus mokė žmones, kaip atsikratyti ligų. Jis liepė kuriam laikui palikti savo namus atdarais langais, o patiems su visais gyvuliais eiti į ąžuolynus. Taip padarę žmonės išvengdavo ligų.

Yra legenda, 1997 m. užrašyta Olgos Aleinikovos, gyvenančios Juodupėje, apie netoliese tekančią Beržuonos upę.

„<...> Tai buvo prieš daugelį metų. Dideliame lauke augo senas senas beržas. Žmonės, gyvuliai ir paukščiai jį labai mylėjo. Medis visus globojo: slėpė nuo lietaus, vėjų, kaitros. Bet kartą užėjo didžiulė audra. Smarkus vėjas nuvertė medį. Daugelį metų gulėjo beržas, kol išgulėjo gilią duobę. Po kiek laiko vėl užėjo didelė liūtis. Tą duobę prilijo. Vanduo išsiliejo ir pradėjo tekėti pirmyn. Taip atsirado upelis, žmonių vadinamas Beržuona.“

Ši legenda tinka ir Beržuonio ežerui, juolab, kad iš tikrųjų jis apsuptas beržynais. Senovėje nuvirtęs storas beržas galėjo išgulėti duobę ežerui, pradėti. Per lietų, potvynius ilgainiui pasidarė ir ežeras. Nėra jį jį įtekančių ar ištekančių upelių, išskyrus tik lomelėje esantį menkutį, srovele nešantį vandens perteklių į

Baublių ežerą. Ežeras prisipildo tik pačios gamtos reiškinų dėka.

O gal jo vardas siejamas su aplink augančiais beržynais. Paklaustas vietinis tūlas kaimietis apie šio ežero vardo kilmę, atsakys, kad čia visur auga beržai. Tai ir ežero vardas – Beržuonis. Neteko aptikti vien šiam ežerui skirtos legendos.

Miškai, tarp jų vingiuojantys laukai ir ežeras padarė gražią, vaizdingą kaimo vietovę. Rytinėje kaimo dalyje plačiai išsidriekusi anksčiau vadinta Kurkliečių „giria“, kuri, kaip ir pats kaimas, priklausė Kazliškelio dvarui. Toliau, už Kurkliečių miško, Plunksnočių miškas ir didžiulė Plunksnočių bala. Anksčiau šioje baloje buvęs spanguolynas. Vėliau, ją nusauginus, spanguolės išnyko. Pietrytinė dalis – lygi, smėlėta, žvyringa vietovė – žvirgždai. Už jos pietuose ošia Šilas ir toluomoje vingiuoja Beržuona. Jų prieigose įsikūrę Stumbrių, Stašių, Girinkos ir Stumbriškio vienkiemiai. Stumbriškio vienkiemų žemės siekė iki pat Kurkliečių ežero. Pietvakarinėje kaimo dalyje, šalia ežero, Paliepio dvaro miškas ir laukai. Smėlėtu, kiek kalvotu ežero rytiniu pakraščiu einant šiaurės link, kertame kaimo kelią, einantį į Baublių kaimą, įsikūrusį ant Dumblio ežero kranto. Čia prasideda nedidelis Lukštės miškelis ir Degesynės bala. Už jų vakaruose – Baublių ir Indriūnų kaimų laukai, kurie priklausė Panemunio dvarui arba Elgetiškių (vėliau Konstantinavo) palivarkui.

Šiaurėje – kaimo laukai, savo ilga uodega nusitęsę iki Valkšnų upelio. Už jo gūdžiai ošia Pagrubio miškas, telkšo Pagrubio bala. Už jų – Pagrubio vienkiemiai. Šioje upelio pusėje, Kurkliečių kaimo laukų dalyje, prisiliejęs senas Kurkliečių užėžis. Vėliau šis užėžis, pavadintas Žikoryne, kaip ir pats kaimas, priklausė Kazliškelio dvarui. Toliau visa šiaurinė Kurkliečių miško dalis eina Vytelinės užėžiu su

neseniai čia įsikūrusiais Vytelinės vienkiamiais.

Kaip minėta, per Pagrubio, Valkšnų ir Grubų miškus iki pat Šilalio kaimo tęsiasi kalvų virtinė. Tai ledynų sustumtas ozas, todėl miško reljefas įvairus: smėlėti su žvyru kalnai ir durpingos balos. Pakalnėje, šių miškų pietiniu pakraščiu, ramia tiesia vaga teka Valkšnų upelis, ištekantis iš Plunksnočių miško pelkynų. Tyliai srovena į Vyžuonos upę, kuri neša savo vandenį į Nemunėlį, o šis – į Latvijos upę Lielupę iki pat Baltijos. Upės pietiniu pakraščiu driekiasi Plunksnočių ir Pavalkšnio balos. Kadangi pakalnėje upelis, pievos būdavo užliejamos, šlapios, sunkiai pravažiuojamos. Kelio vieta išmalta, išgraužta duobių, tikras pragaras važiuojančiam. Taisydavo, klodavo šakom, lentom, bet tai mažai padėdavo. Takeliai, nutiesti iš lentų einantiems pėsčiomis, dažnai būdavo apsemti. Brisdavo ir basomis. Seniau žmonės turėjo tokį palyginimą: „Nutekėjo, išėjo dukrelė tokion blogon, šlapion vieton kaip Valkšnų pievos.“

Mūsų kaimo žemėje telkšojo Degesynės ir nedidelė Dubravos balos. Dabar iškasti ir nutiesti melioracijos kanalai: Plunksnočių, Valkšnų – Degesės, Grubų – Valkšnų, ir šios balos nusausintos.

Kur vingiuoja dulkėtas kelias

Atitrūkę nuo pagrindinių didžiųjų vieškelių, išklotų asfaltu, keliai keleliai subėga į miestelius, kaimus, į mūsų namus. Kur bevingiuotų ir beviliotų kelelis pilkas, ir kur toli bebūtum, vis tiek jis namo parves. Kelias per savąjį amželį daug visko matęs, jis be galo daug žino, daug ką papasakotų, tik jo niekas neklausia, niekam jis nerūpi. Tai – mūsų gyvenimo dalis, mūsų nubėgusi praeitis.

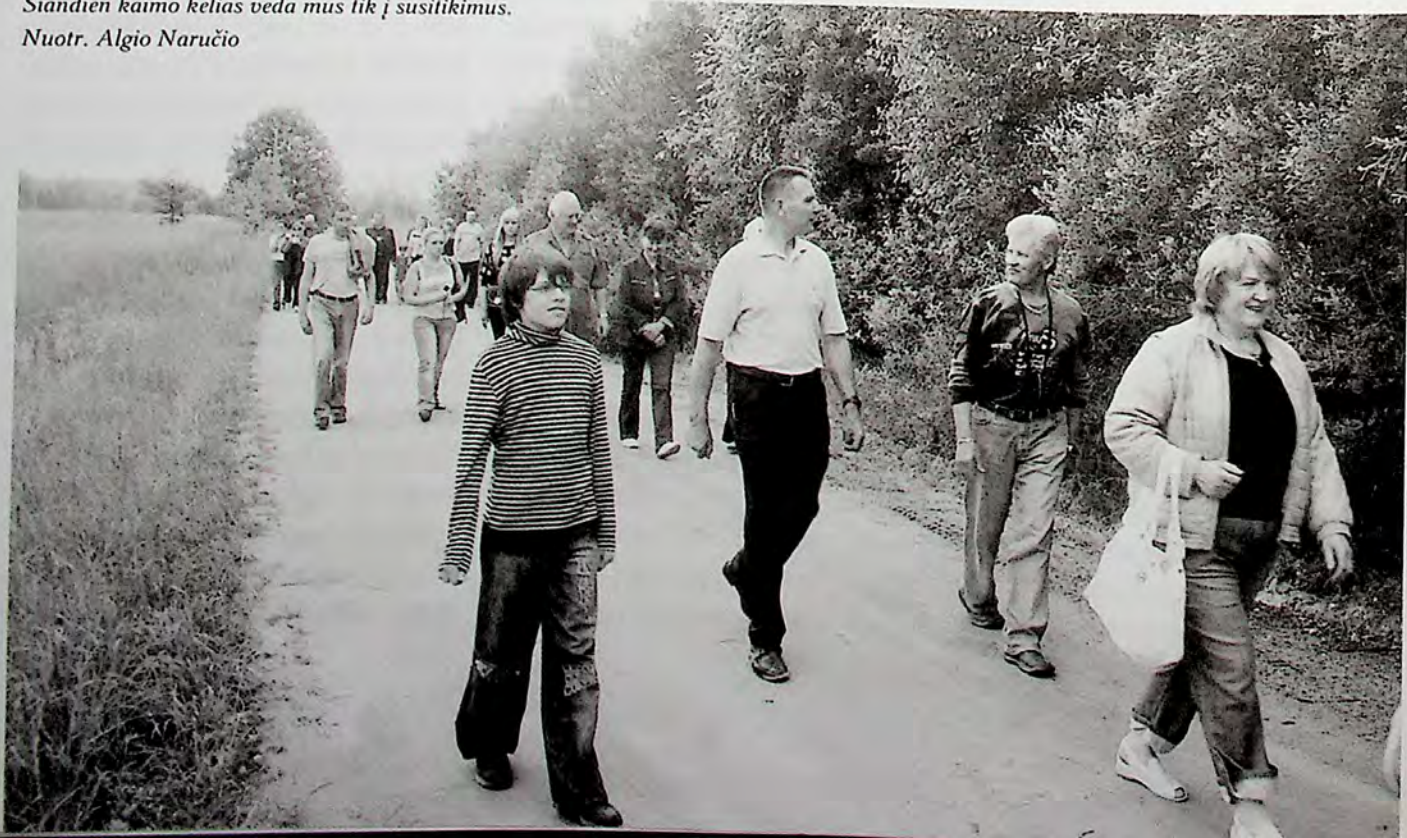
Iš kaimavietės, kai dar vyko normalus kaimo gyvenimas, keliai šakojosi į visas keturias puses, kad pasiektum pačius reikalingiausius objektus. Keliai tik vietinės reikšmės, siauri, nežvyruoti, vien arkliais buvo važinėjami. Per daugybę metų, keičiantis santvarkoms, nykstant kaimui, dauguma šių kelių išnyko.

Kaimiečiai šiauriniu keliu iš kaimavietės važiuodavo į Kurkliečių užėžio Žikorynės vienkiamį. Kelio ribaėjo Kurkliečių miško pakraščiu ir šalia čia telkšojusios nedidelės Dubravos balos aukštesne vieta. Keliu kaimiečiai pasiekdavo ne tik šį vienkiamį, bet ir jų šienaujamas Valkšnų pievas, gabendavo šieną. Rytinis kelias buvo reikalingas kaimui pasiekti Čedasų bažnyčią, nes

Kurkliečių kaimas pradžioje priklausė Čedasų parapijai. Šis kelias išbėga iš kaimo ir toliau vingiuoja į šiaurės rytus per Kurkliečių girią. Čia XIX a. pabaigoje Kazliškėlio dvaro ponai Rutkauskai buvo įrengę miško apdirbimo įmonelę, žmonių vadintą „stadale“. Rusai čia plovė lentas. Buvo kertamas ir apdorojamas miškas, kol liko kirtimas. Senieji kaimo žmonės dar atminė šios „stadalės“ pamatus ir išlikusį šulinį. Vėliau kirtavietėje raudono bruknės ir aviečių sąžalynai. Prieš žemės reformą ponas suspėjo išparduoti dalį žemės ir šį kirtimą. Visi aštuoni Kurkliečių valakininkai pirko kirtimą ir padidino savo nuosavą žemę po 17,6 dešimtinės.

1908 m. gruodžio 16 d. dokumentu Kurkliečių kaimo bendruomenė, susidedanti iš valstiečių Ignoto Kiaugos, Juozo; Jono Naručio, Juozo; Antano Masiulio, Antano; Prano Žikoriaus, Juozo; Mykolo ir Baltramiejaus Žikorių, Jokūbo; Kazimiero Kuzavinio, Felikso; Elzbietos Žemaitienės, Juozo; Uršulės Žemaitienės, Kazimiero ir Jemeljano Nikiforovičiaus Turkovo, perka iš Kazliškėlio dvaro dvarininkų Oskaro ir Zigmanto Rutkovskių nejudamąjį (nekilnojamąjį) turtą: 141 desinciną ir 2030 sieksnių žemės, iš kurių

*Šiandien kaimo kelias veda mus tik į susitikimus.
Nuotr. Algio Naručio*

pro Degesės ir Lukštės pamiškę. Šis kelias jungė Mitragalį pro Stumbrių, Stašių, Kurkliečių, Baublių ir Janikūnų kaimus kaip trumpiausias kelias link Vilkolių. Išnykus šiai trumpai Kurkliečių kaimo kelio atkarpai, dabar šis kelio vingis atsišakoja nuo pagrindinio Kurkliečių kelio. Atsišakojęs link šiaurės, suka ir tiesiasi į vakarus pro Baublių, Indriūnų, Janikūnų kaimus link Panemunio. Janikūnuose, trumpinant kelią pro Kalpokišio palivarką, pasiekiami Naujasodė. Čia jau Pandėlio–Suvainišio vieškelis, ateinantis nuo Panemunio. Šiuo vieškeliu pro Vilkolius, Taručius, Suvainiškį, Neretą kaimiečiai, veždami dvaro prievolių pastotes, pasiekdavo Rygą. Veždavo dvaro linus, grūdus, sėmenis į Rygos uostą bei savo prekes parduoti Rygos turguose, kad galėtų susimokėti mokesčius.

Vasaros ar žiemos metu vežamos dvaro pastotės vora paskui vorą traukdavo šiuo keliu. Ruošdavosi tolimon kelionėn dar su tamsa, visi sodiečiai kartu, kad, atsitikus nelaimėi, padėtų vieni kitiems.

Važiuoja sodietis žiemą kailiniuotas, veltiniuotas, pypkės dūmelis rūksta, grožisi aplink gamta. Žiemos kelionė rogėmis saugesnė, spartesnė, lengvesnė.

Vasaros metu – darda, linguoja pakrauti vežimai. Čia jau reikia būti gerai pasiruošus. Vežimai gerai apžiūrėti, paruošti, tada šeiminkas, užsimetęs milinę sėmėgą, važiuoja be rūpesčių, net pasnausdamas. Arklys pats neraginamas voroje tvarkingai eina.

Smagiausia kelionė atgal. Patys arkliai namo bėga. Pasiekus jau pažįstamus laukus, arkliai prunkščia, rodos, bėga sparčiau. Įvažiavus į didelę Janikūnų ulyčią, einančią palei visą Skaistės ežero ilgį, ištroškę arkliai, matydami pakelėje blizgantį vandenį, patys suka į jį. Ežero pakrantė sekli, smėlėta, gali

įvažiavęs su visu vežimu pagirdyti arklių ir apsisukęs laisvai išvažiuoti. Atsigavęs arklys risčia parbėga iki namų. Čia krūva vaikų laukia tėvo parvežtų lauktuvių. Taip laimingai atbūta dar viena kelionė, nuvežta dvaro pastotė.

Kiekvienas kaimas žinojo ir turėjo tik jam vienam patį trumpiausią ir patogiausią kelią. Išsiruošę arkliais tolimon kelionėn į Rygą keletui dienų, naudojosi pakelės smuklėmis, užėigomis, apsinakvoja ir pailsina arklius. Seniau vyžotam kaimiečiui ir pėsčiomis nebuvo sunku Rygą pasiekti.

Kelio vingis, atsišakojęs link pietų pusės, yra pagrindinio kelio atkarpa. Už Stumbriškio vienkiemį dar vienas keliūkštis atsišakoja ir atsiskyręs bėga pro Gužų vienkiemius, pro Purvynų miško pakrastyje esantį mažą Gužų ežerėlį link Smėlinkos senkapiu, kadaise čia buvusią kopyčią. Čia, prie Beržuonos upės, vėlesniais laikais buvo Būtėno malūnas. Į jį kaimiečiai važiavo malti prastesnių miltų, be to, čia buvo arčiau. Geresniems rinkdavosi Mainėivų, Kazlišio, Rokiškio malūnus. Kiekvienoje sodyboje malimui turėjo gernas ir tik retkarčiais naudojosi šiais malūnais.

Pervaziavę Beržuonos upės tiltą, pakylame į kalną. Čia pakelėje Raišių ir Patilčių kaimvietės. Toliau jau tiesus kelias į Žiobiškio miestelį, į naujai paskirtą mūsų parapijos bažnyčią ir link Rokiškio, kaimiečiams nuvykti į turgų. Šis kelias ir dabar tebėra, tik kiek pakeitęs savo kryptį. Išnykus Stumbriškio vienkiemiams, šis kelio vingis iki Gužų užaugo mišku. Dabar važiuojama į Žiobiškį pro Zumbrickavietę, užšokant ant Žiobiškio–Panemunio vieškelio. Tebesieja šis kelias mus, mūsų buvusį kaimą tik su Žiobiškio bažnyčia ir Žiobiškio kapinėmis, kur palaidoti mūsų tėvai ir seneliai.

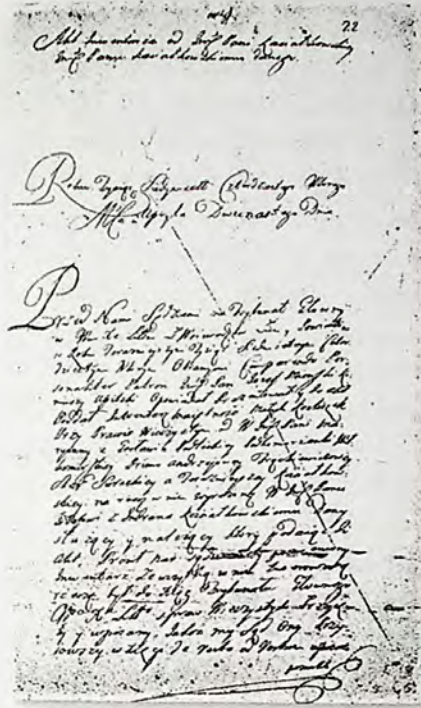
Toliau pati pagrindinė kelio dalis, palikusi keliuką vedantį į Žiobiškį, eina pro Purvynų ir Paliepio miškus į Paliepio kaimą. Paliepyje, ties kryžkele, buvo Paliepio pono smuklė su nakvyne, kurią nuomojo žydas. Smuklė buvo patogioje vietoje tarp vieškelių Panemunis–Pandėlys, Žiobiškis–Rokiškis, Kazliškis–Panemunėlis. Smuklė stovėjo šalia Nemunėlio upės, kaip ir patsai Paliepio kaimas, įsikūręs ant upės kranto. Kurkliečių valstiečiams reikėjo pasiekti Kazliškėlio dvarą, esantį už dviejų kilometrų nuo Paliepio. Baudžiavos laikais į Kazliškėlio dvarą šis kelias daugiausia pramintas, pravažiuotas mūsų senolių. Juo mūsų proseneliai ėjo į dvarą atidirbti lažo dienų, juo veždavo atsiskaityti duokles natūra (ordinariją), nešdavo mokesčius (čincą).

Tebevažiuoja šiuo keliu ir mūsų karta, visai nebekreipdama dėmesio į pakelėje likusias dvarvietes – buvusius Paliepio, Kazliškėlio, Kazlišio dvarus. Nesusimąstydami, su kuriuo iš jų senolių gyvenimas buvo susietas vargą vargant. Tai keliai, kurie mūsų kaimiečiams buvo jų gyvenimo dalis. Keliai, kurie mums daug ką papasakojo ir atskleidė iš kaimo praeities.

Gyvenimas baudžiaviniame kaime

Baudžiavos laikais mūsų kaimas buvo priklausomas nuo Kazliškėlio dvaro. Po valakų reformos kaimo gyventojų šeimai atmatuota po vadinamąjį valaką skirtinės dvaro žemės, kurią, kaip ir pastatus, turėjo nuomotis iš dvaro, atidirbant nustatytas dvaro prievoles ir mokant duoklės mokesčius. Skirtinės žemės sklypas garantavo valstiečiui pragyvenimą. Kurkliečių kaimo valaką sudarė apie 29–36 dešimtinės žemės (dešimtinė – 1,09 ha). Seniau žemę matuodavo dešimtinėmis (desincinomis). Valstiečiai sukelti į kaimus (ulyčias), o žemė jiems atmatuota bendruose

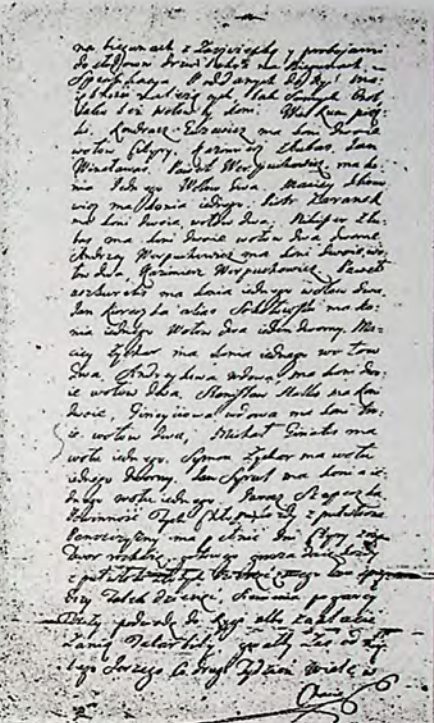
laukuose. Kiekvieno ūkio žemė atskirta rėžiais ir riboženkliais – ežiom. Riboženkliais (kapčiais) pažymėdavo ir gretimų kaimų ribas. Kurkliečių kaimą sudarė aštuoni valakai žemės Kurkliečiuose ir vienas valakas užsienyje (prie Valkšnų upelio). Todėl Kurkliečiai turėjo du pavadinimus: 1-ieji ir 2-ieji Kurkliečiai. Visi šie aštuoni valakiniai ūkiai išliko visą baudžiavinį laikotarpį. Valakiniai ūkiai turėjo ir savo samdinius. Juos įkurdindavo savo sodyboje ir vadindavo kampininkais. Pati ulyčia (1-ieji Kurkliečiai) pradėjo kurtis iš pietų pusės link šiaurės, nes didžioji kaimo žemės dalis ėjo link šiaurės. Šioje šiaurinėje kaimo dalyje buvo šienaujamos ir gamos Valkšnų pievos. Jas pasiekti buvo reikalingas kelias. Palei šį kelią, per abi puses, ir buvo įsikūrusios aštuonios ulyčios trobos. Jos stovėjo galais į kelią. Kiekviena ulyčios sodyba aptverta virbų ar statinių tvora. Tvoras, tik jau retesnes iš karčių, naudojo gyvuliams į ganyklas varyti. Šalia trobesių žmonės visuomet sodino keletą medžių, daugiausia ąžuolus, liepas, klevus, uosius. Kieme būdavo lysvės daržui, sodui. Po langais žydėdavo darželio gėlės, alyvų ir jazminų krūmai. Toks buvo baudžiavinio kaimo ulyčios sodybos vaizdas. Įvedus tri-laukį žemės dirbimą, kaimo ariamoji suskirstyta į tris laukus: vieną lauką, suskirstytą visiems šniūrais, kaimas naudojo vasarajui, po jo – pūdymui, o po pūdymo sėjo žiemkenčius. Taip kasmet keisdavo visus laukus. Kaimo bulvėms ir daržams žemė buvo parenkama arčiau, esanti patogiausioje vietoje. Pievos šienavimui taip pat suskirstytos kiekvienam šniūrais. Mažus lopinėlius, esančius skersai laukų, išdalydavo mažais šniūreliais – skersinėmis. Dėl mažumo ne visiems jų tekdavo. Buvo žemės ir prie sodybos daržui, sodui. Ganydavo nušienautose pievose, servitutinėse dvaro miško pamiškėse, pabaliuose,

1742 m. Kazliškėlio dvaro inventORIZACIJA, pagal kurią J. M. ponas Kosciolkovskis dvarą perduoda J. M. ponai Kosciolkovskienei

ražienose, pūdymuose. Gyvulius ganė kiekvienas kiemas iš eilės: valakinis kiemas – dvi dienas, pusvalakinis – vieną dieną. Yra keletas archyvinių duomenų, kiek šeimų ir kokie žmonės gyveno baudžiavos laikais Kurkliečių kaime. Jau nuo pat kaimo pradžios Kazliškėlio dvaro inventoriuje minimos Naručio ir Žemaičio (Žemaitėlio) pavardės, kurios tebebus iki kaimo išnykimo. Remiantis Kazliškėlio dvaro 1742 m. inventORIZACIJA, kuria Kazliškėlio dvarininkas JM ponas Kosciolkovskis perduoda JM ponai Kosciolkovskienei dvarą, pagal senųjų aktų (SA). b.101, l. 81–84 Lietuvos vyriausiojo tribunolo 1742 04 12 aktų knygą sužinome, kad Kurkliečių kaime surašyti šie pavaldiniai ir jų darbiniai gyvuliai:

- 1) Vasil Zabolskis (rusas) turi 2 arklus ir 3 jaučius;
- 2) Maciej Grygas – 2 arklus ir 2 jaučius;
- 3) Krzysztof Žemaitis – 2 arklus ir 2 jaučius;
- 4) Jozef Baltrūnas – 2 arklus ir 1 jautį;

- 5) Našlė Chwiodorowa Leonawicziowa – 1 arklį ir 2 jaučius;
  - 6) Gaspar Szakalėlis – 1 arklį ir 2 jaučius;
  - 7) Kazimier Narutis – 2 arklus ir 2 jaučius;
  - 8) Danilo Halko – 1 arklį.
- Kurkliečių užsienyje gyvena rusas Bukowski.
- Lyginant Kurkliečius su Rokiškio dvaro Mitragalio kaimo valstiečiais (1825 m. inventorių),

kur kiekvienoje sodyboje laikoma po 4 jaučius ir 3–4 arklius, stebina XVIII a. antrosios pusės valstiečių neturtingumas. Dauguma valstiečių turi 2 jaučius ir 1–2 arklius. Apie patį šeiminingą dažniausiai rašoma „wiczysty“ (biednas).

Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto mokslinis bendradarbis Bronius Deksnys mąsto:

„Ką tai reikštų? Skirtinguose dvaruose – skirtingos sąlygos? O gal per 50 metų ūkis taip išaugo? Ar Kazliškėlio dvare dar atsispindi 1710–1712 m. karo, maro ir bado pasekmės?“

Pagal 1742 m. balandžio 12 d. surašymą 1-uosiuose Kurkliciuose gyveno 8, o užusienyje – 1 šeima. Po 6-erių metų vykusioje dvaro inventORIZACIJOJE, pagal kurią JM ponia Kosciolkovskienė perduoda dvarą JM ponui kapitonui Klopmanui, remdamiesi senųjų aktų 110 Lietuvos vyriausiojo tribunolo 1748 m. bylų knyga, l. 736–743, randame, kad 1748 m. gegužės 30 d. perduoda dvarą, vadinamą Kazliškėliu, su

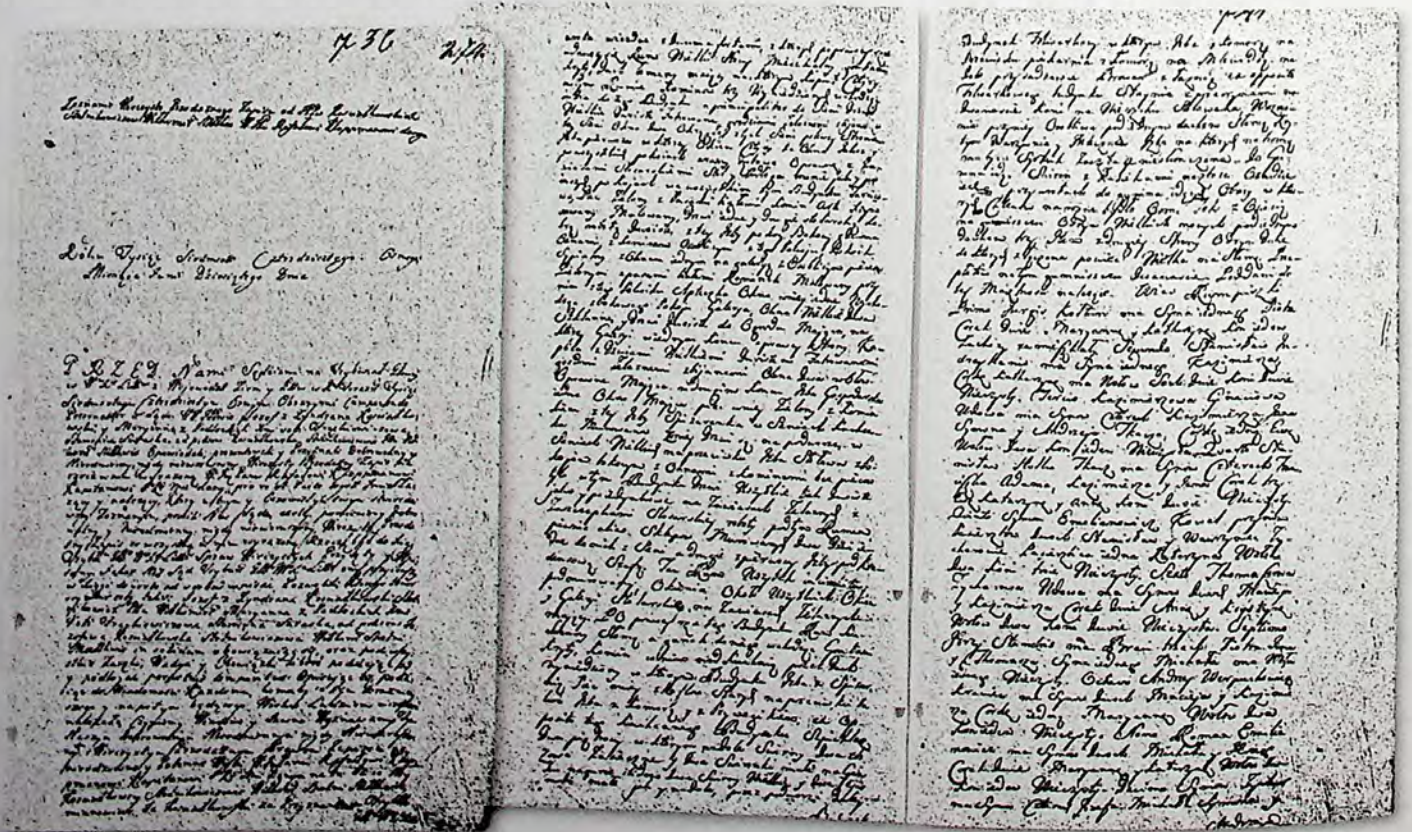
Vilkų palivarku ir Rumpiškių, Šakalių, Kurkliciečių kaimais su bajorais, vadinamą Stumbriais, su smukle, esančia tame kaime, su Ginaikiškio ir Jokubiškio užusieniais. Taip pat užusienį prie gojaus, taip pat užusienį, esantį Kurkliciuose. Perduoda pastatus, smukles, pavaldinius su jų žmonomis ir vaikais, su vandenimis ir balomis, miškais, giriomis, būtent Stumbrių, Kurkliciečių ir Vilkų, septyniais ežerais – Dumbliu (Baublių), didžiuoju Beržuoniu (Kurkliciečių), Varliu (Gužų), Ešeriniu, Apaščia, Notigala ir mažuoju Beržuoniu. Kurkliciečių kaimo pavaldiniai:

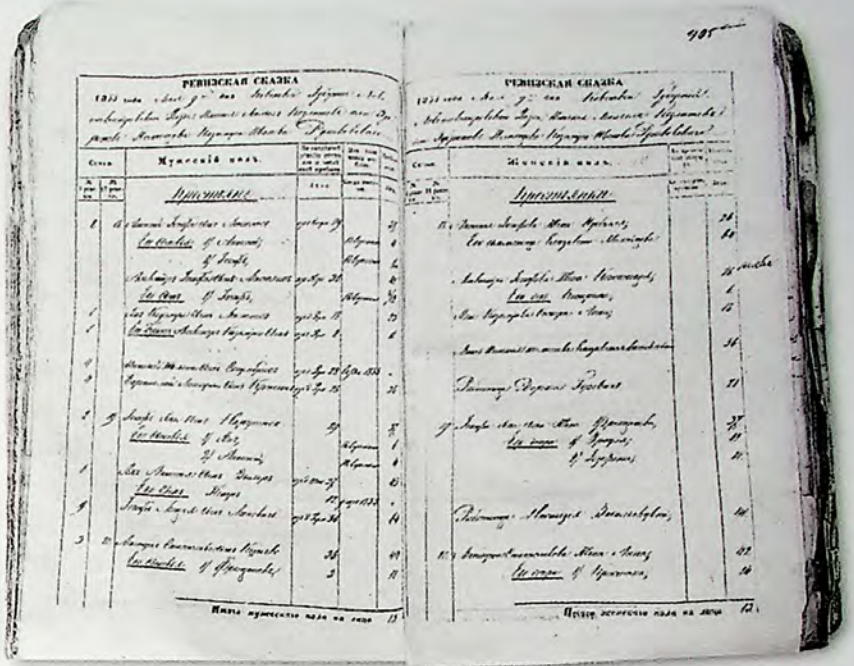
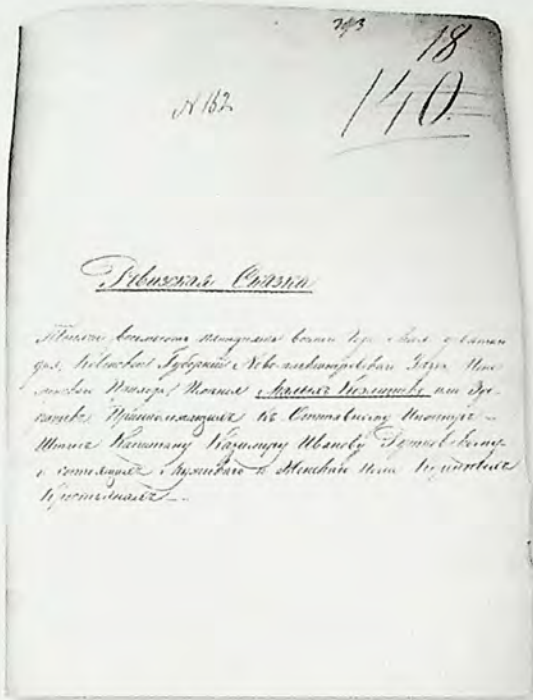
- 1) Vasilis Zabolskis turi svainį Simoną Žemaitį ir kitą svainį Stanislovą Ginotį iš Rumpiškių kaimo;
- 2) Mykolas Grygas;
- 3) Adomas Narutis;
- 4) Našlė Danilkova su vaikais Adomu, Ieva ir Andriejumi;
- 5) Kazimieras Baltrūnas;
- 6) Michal Leonovič;
- 7) Jonas Narutis;
- 8) Jonas Kuračka;
- 9) Gasparas Šakalys.

Kurkliciečių užusienyje, kur gyvena Bukowski, dabar jokių pastatų nėra.

Vietoj mirusių gyventojų į jų tuščias sodybas atkeliami žmonės iš rytų rusiškais pavardėmis. Kurkliciečių užėžyje buvo apgyvendintas rusas ar lenkas, kuris po keleto metų jau išvyko. Savaimė aišku, kad į jo žemę ponas atkėlė kitą šeimą. Kazliškėlio dvarui priklausiusiuose trijuose Rumpiškėnų, Šakalių ir Kurkliciečių kaimuose daug vienodų pavardžių. Tai liudija, kad į likusius tuščius namus ponas atkeldavo kito kaimo gyventojus. Taip pat pavardės galėjo maišytis ir santuokiniu keliu. 1748 m. Pandėlio bažnyčios santuokų knygoje rašoma: „Kazimieras Narutis iš Kurkliciečių kaimo tuokiasi su Agota Daukšaičia iš Martyniškių.“ Sutuoktuvės vykdavo jaunosios pusės parapijos bažnyčioje. 1803 m., kai jau priklausėme Žiobiškio parapijai, bažnyčios metrikų knygoje užrašyta: „Kurkliciečių kaimo spalio 23/25 d. krikštijamas Jonas – Motiejus Naručio ir Agotos Žikoraičios

1748 m. Kazliškėlio dvaro inventORIZACIJA, pagal kurią ponia J. M. Kosciolkovskienė perduoda dvarą J. M. ponui kapitonui Klopmanui

Antano Masiulio, Juozo; Juozo Naručio, Jono ir Mataušo Kuračkos, Stanislovo, šeimų surašymo dokumentas (surašymo aprašas)

JPM Ministerio valstiečių sūnus. Krikšto tėvai – Juozapas Žemaitis ir Kristina Masiulyčia“. 1819 m. Žiobiškio parapijos bažnyčios statistiniame aprašyme surašyti visi priklausę kaimai ir užėžiai. Kurkliečių kaime užrašyta 12 dūmų (kiemų) ir 87 asmenys. Matome, kad kaime didėja šeimų ir gyventojų skaičius. 1832 m. Kurkliečiuose gyventa ir bajorų. Tai Benediktas ir Teresė (Novickaitė) Varkupavičiai. Bajorai nuomodavosi žemę tai vienoje, tai kitoje vietoje. Dažnai kraustėsi iš kaimo į kaimą, patys arė, patys sėjo. Gyveno panašiais rūpesčiais kaip ir valstiečiai. Prie rusų caro valdžios, Septynerių metų karo (1756–1763 m.) metu, Lietuvoje pradėti imti į Rusijos kariuomenę pirmieji rekrutai. Iš pradžių imdavo iki gyvos galvos, paskui – 25 metams (1793–1834), vėliau – 20-čiai metų (1834–1855). Paskui tarnybos trukmė (1855–1872) mažinta iki 12–10–7 metų, kol 1874 m. rekrutų prievolė pakeista visuotine 6 metų karo prievole. Iš Kurkliečių į svetimą caro kariuomenę išgabenti Justinas Tamašauskas (1854 m.) ir Ignotas Stumbrys (1855 m.) Koks buvo mūsų

senolių gyvenimas baudžiavos laikais, parodo dvaro ir jo valstiečių prievolės. Kazys Misius straipsnyje „1847 metų žinios apie Kazliškėlio dvarą ir jo valstiečių prievolės“ (kn. „Žiobiškis“: – Vilnius, 2000 m.) rašo:

„1847 metų sausio mėn. 21 d. Kauno gubernijos dvarininkų dvarų inventorių sudarymo ir tikrinimo komiteto peržiūrėtame Kazliškėlio arba Zubriškio dvaro inventoriuje nurodyta, kad šis dvaras priklauso dvarininko Jono Rutkausko, Ksavero sūnaus, tėvonijai.“ Dokumente nurodyti šiam dvarui priklausę kaimai, valstiečių ir dvaro žemė, gyvuliai, kiemų ir gyventojų skaičius. Inventoriuje nurodyta, kad visas šio dvaro plotas yra 2885 dešimtinės, dvarininko miško yra 989 dešimtinės. Kurkliečių kaimo užėžio kiemui – vienkiemiu skirta: sodybinės – 2, ariamosios – 14, šienaujama plotų – 20, iš viso 36 dešimtinės žemės. Ulyčioje (kaimavietėje) gyvenantiems kiemo sodybinės skirta mažiau, tik po 1 dešimtinę, o kita žemė sudarė panašiai kaip ir visiems. Inventoriuje nurodytas žemės derlingumas. Žemė valstiečių derlinga, vidutinis rugių derlius – septintas

grūdas. Šieno išeiga iš vienos dešimtinės – 70 ir daugiau pūdų – yra gera. Pievų kokybė gera, lankos. Valstiečių namų ir ūkinių pastatų statybai, taisymui, kurui dvarininkas skiria medieną iš dvaro. Ligos atveju duoda vaistus ir net kartais gydytoją. Prireikus duoda paskolą valstiečiams. Inventoriuje nurodytos pagrindinės valstiečių prievolės. Iš valstiečio reikalaujama piniginės ir lažinės prievolių. Kiekvienas Kurkliečių kaimo valakinis kiemas (nuo 29–36 dešimtinių žemės) mokėjo činšo 15 sidabro rublių per metus. Kiekvienas valstiečių kiemas turėjo atvykti dirbti 4 dienas per savaitę su arkliu ar 4 dienas per savaitę pėsčiomis. Į pašaukimus (gvoltus) reikėjo eiti darbingam asmeniui 6 dienas per metus. Darbingas amžius daugelyje dvarų vyrams – nuo 17 iki 55 metų, moterims – 15–50 metų. Statybos darbams kiekvienas sklypas privalėjo eiti 12 dienų per metus. Iš kiekvieno kiemo buvo reikalaujama vieną kartą per metus pastočių į Rygą. Įvairiems kasdieniniams palivarko darbams kiekvienas kiemas privalėjo duoti 1 vyrą dviem savaitėm per metus. Vyrams taisyti

kelius, vežti medžius, akmenis, kal-kes. Naktinę sargybą kiemas privalo eiti paeiliui. Moterims plauti rūbus, ravėti daržus, kirpti avis ir dirbti kitus darbus. Kiekvienas kiemas turėjo suverpti po 5 sruogas linų iš dvaro linų. Kiekvienas lažinis kie-
mas privalėjo duoti 10 linų sruogų ir po 3 četverikus sėmenų. Taip pat duoti po 2 žąsis, 15 kiaušinių ir su-
rinkti po 60 (kapą) grybų duoklės. Dar pririnkti uogų, riešutų. Supilti tam tikrą kiekį grūdų, bulvių į
magazinus (sandėlius) paskolai ir šalpai. Mokėti pagalvės mokesť valstybei.

1858 m. gegužės 9 d. vyko Kau-
no gubernijos Novoaleksandrovsko
srities Panemunio valsčiaus Mažojo
Kazliškėlio arba Zubriškių dvaro
priklausiusiam atsakingam inžine-
rinio štabo kapitonui Kazimierui
Rutkauskui, Jono, vyrų ir moterų,
valstiečių baudžiauninkų paskutinis
surašymas. Pagal šį surašymą Kur-
kliečiuose gyvena 8 šeimos, kuriose
yra 42 vyrai ir 46 moterys.

Mūsų tėvai tik iš savo tėvų se-
nelių pasakojimų prisiminė, kaip
šie ėjo baudžiąvą. Dvaro laukuose 4
dienas per savaitę reikėdavo dviems
suaugusiesiems dirbti nuo aušros iki
sutemos. Dar pašaukdavo skubiems
darbams visus darbingus šeimos
narius. Valgyti dvaras neduodavo,
baudžiauninkai nešdavosi su maistu
savo prastą bėralinę duoną, iškeptą
iš sumaltų grūdų, maišytų su pelais.
Geresnei duonai nelikdavo grūdų,
nes reikėjo atiduoti duoklę, sumo-
kėti mokesčius. Savo žemei dirbti
likdavo dvi dienos, nes sekmadienį
visi švėsdavo. Dvaro vaitas bausda-
vo nepaklusnius ir prasižengusius,
plakdavo rykštėmis, o jaunus vy-
rus kiekvienais metais gaudydavo
rekrutais į caro kariuomenę. Gal
ne visur ir ne visų baudžiauninkų
dalia buvo sunki. Daug priklausė
nuo dvaro pono ar jo prižiūrėtojo
norų ir valios.

Rūpesčiai po baudžiąvos

Rusija buvo vienintelis Europos
kraštas, kur dar buvo išlikusi bau-
džiąva. Po trečiojo padalijimo nuo
1795 m. Lietuva tebebuvo Rusijos
valdžioje. Pagal caro manifestą
1861 m. kovo 3 d. (pagal seną ka-
lendorių – vasario 19 d.) baudžiąva
visoje Rusijoje panaikinama. Panai-
kinus ją, valstiečiai tapo laisvi. Kai-
mas atsiskiria nuo dvaro. Tačiau
caras paliko žemę dvarininkų nuo-
savybėje. Dėl kiekio ir mokesčio už
ją buvo tariamasi su dvarininku
sutartimi. Iki jos sudarymo valstietis
turėjo vykdyti visas baudžiąvos
prievoles. Kiekvienas mūsų kaimie-
tis tebeturėjo savo buvusį sklypą,
tebedirbo jį bendruose laukuose,
tebegyveno toje pačioje ulyčioje.
Dar kurį laiką ėjo tą pačią baudžiąvą,
kol buvo sudarytos specialios sutar-
tys su savo buvusiu dvaro ponu.
1870 m. rašytiniuose šaltiniuose
nurodoma, kad Kazliškėlio seniūni-
joje, 1-uosiuose ir 2-uosiuose Kur-
kliečiuose, gyvena 53 sielos su 237
dešimtinėmis skirtinės dvaro žemės.
Ši žemė priklauso Kazliškėlio dvaro
savininkui bajorui Rutkauskui ir yra
valstiečių išsimokėtinai išperkama.
Dvarininkai visai stengėsi dar iš-
laikyti baudžiąvą, grobė geresnes
žemes, valstiečius perkeldavo į pras-
tesnes vietas, kitus palikdavo net be
žemės. Naikinant baudžiąvą, dvarui
kartu su baudžiauninkais buvo nu-
statyta turėtinios žemės norma. Jei
jos buvo per daug kartu su bau-
džiauninkų žeme, tada atimdavo tik
iš valstiečių. Taip vėl atsirado beže-
mių. Valstiečiai tam priešinosi, atsi-
sakinėjo sudaryti sutartis, prasidėjo
valstiečių bruzdėjimai. Po paskuti-
niojo padalijimo didžioji dalis Len-
kijos žemių ir Lietuva atiteko Rusi-
jos imperijai. Bajorija neteko turėto
vaidmens politiniame gyvenime,
pasunkėjo baudžiąva, padidėjo mo-
kesčiai, nauja prievolė – gaudymas

į rekrutus. Lenkų ir Lietuvos bajorų
viltis – vėl atkurti unijinę Lenkijos
ir Lietuvos valstybę ir išsivaduoti iš
Rusijos jungo. 1830 m. pabaigoje
Lenkijoje prasidėjęs sukilimas greit
išplito ir visoje Lietuvoje. 1831 m.
Rokiškio krašte buvo suformuoti du
sukilėlių daliniai, kuriems vadovavo
rokiškėnai Jonas Harodeckis ir My-
kolas Liseckis, remiami Rokiškio ir
Salų dvarų savininkų grafų R. Ty-
zenhauzo ir Benedikto Marikonio.
Sukilimas vyko įvairiose vietose.
Rokiškėnų raitelių eskadronas gau-
siai dalyvavo sukilime su Rusijos
kariuomene. Tačiau priešų jėgos
buvo stipresnės ir sukilimas nuslo-
pintas. Po 30 metų išaugo nauja
karta. Kraštas tebebuvo Rusijos
imperijos priespaudoje, tęsėsi vals-
tiečių gaudymas į rekrutus, imta
intensyviau rusinti kraštą, uždarytos
švietimo įstaigos. Prasidėjęs bau-
džiąvos panaikinimas netenkino
bajorijos interesų, jie reikalavo at-
kurti dvarininkijos nuosavybę, kaip
buvo anksčiau, kad žemę pirktų ar
nuomotų valstiečiai. Valstiečių in-
teresai buvo: panaikinti baudžiąvą
paliekant valstiečiams jų turėtą ir
dirbtą žemę, o dvarininkams sumo-
kėti už ją iš valstybės išdo. Tai su-
kėlė naują pasipriešinimo bangą.
1863 m. sukilimo dalyviai daugiau-
sia buvo savanoriai, daug sukilėlių
sudarė valstiečiai. Sukilėlių vado
Zigmanto Sierakausko vadovauja-
mas būrys nusprendė žygiuoti į
Biržų apylinkes per Rokiškio kraštą.
Sukilimo tikslas – kelti į sukilimą
latvių valstiečius, kad būtų atvertas
priėjimas prie Baltijos jūros, kur
buvo laukiama ginklų ir savanorių
iš Vakarų valstybių. Sukilėlių būriai
turėjo skirtingais keliais pasiekti
Biržų girią. Z. Sierakausko būrys su
dalgininkų ir raitelių daliniu, palei-
dęs gandą, kad žygiuoja į Daugpilį,
iš Anykščių miškų pro Salas, Ska-
piškį, Pandėlį, Panemunį ir Papilį
švytruodami kardais ėjo į Biržų gi-

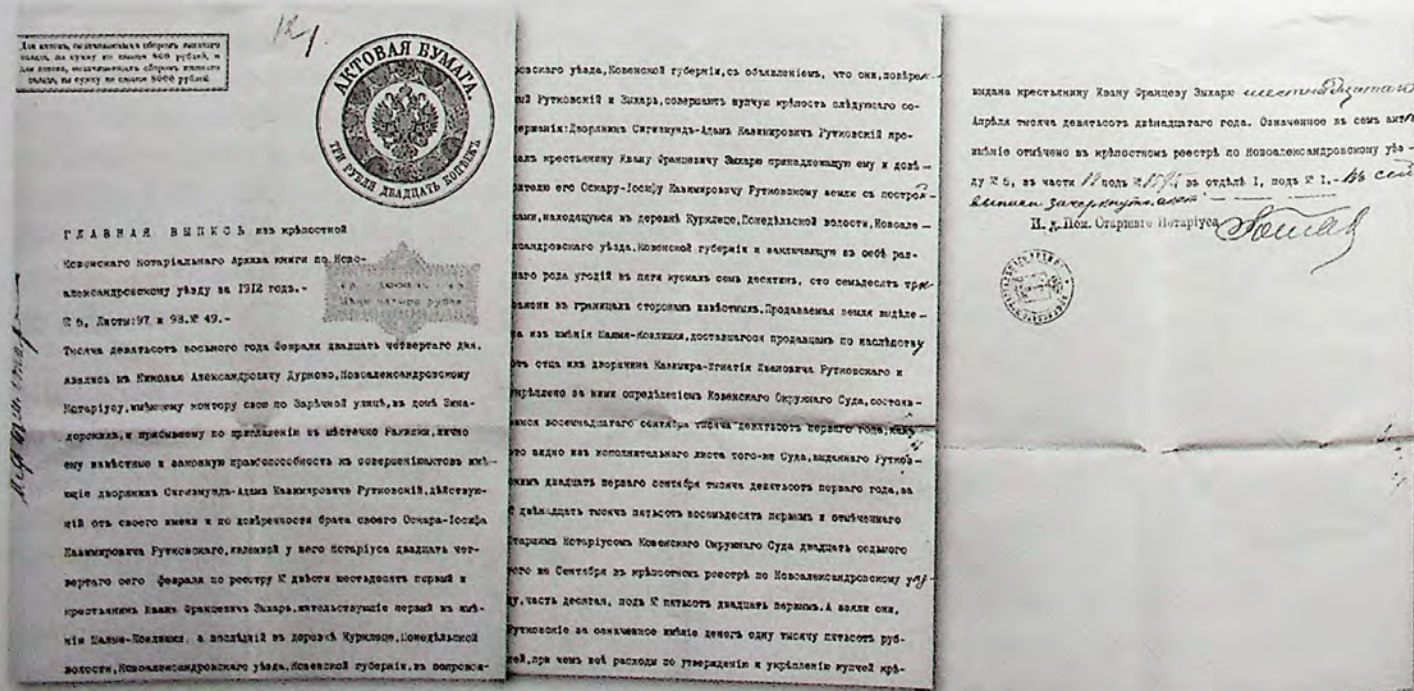

priklausė Kovensko (Kauno) gubernijai, Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrīčiai, kuri buvo pavadinta caro Aleksandro II garbei, o lietuvių vadinta Aleksandrava arba Zarasais – Pandėlio valsčiui, Mažojo Kazliškėlio seniūnijai. Gavęs jau savos žemės, sujudo, sukrito kaimas. Kiekvienas pradėjo rūpintis savuoju gyvenimu. Anksčiau dvaras draudė baudžiauninkui skaldyti, dalyti savo ūkį šeimos nariams. Dabar jau buvo galima, juk žemė sava, nors už ją dar tebemokami mokesčiai. Anksčiau žemė buvo tėvo vardu, vėliau perimdavo vyriausias sūnus. Kiti buvo priversti gyventi su savo šeima arba kumečianti dvare, būti kamininku ant kiemo nors žemės ar imtis kokio amato. Daugiausia tokie būdavo nevedę, pasilikę savo šeimose amžiniais dėdėmis ir dėdienėmis. Nustojus drausti skaldyti ūkius, šie pradėjo reikalauti savo dalies ir išeidavo iš namų. Tėvai privalėjo duoti jiems skirtą dalį. Taip valakiniai ūkiai pradėjo skaldytis, nykti, prasidėjo mažžemystė. Esant šeimoje daugiau sūnų, valaką skaldė net į keturias dalis. Kaimuose padidėjo kiemų skaičius. 1897 m. gyventojų surašymo duomenimis, Kurkliečiuose

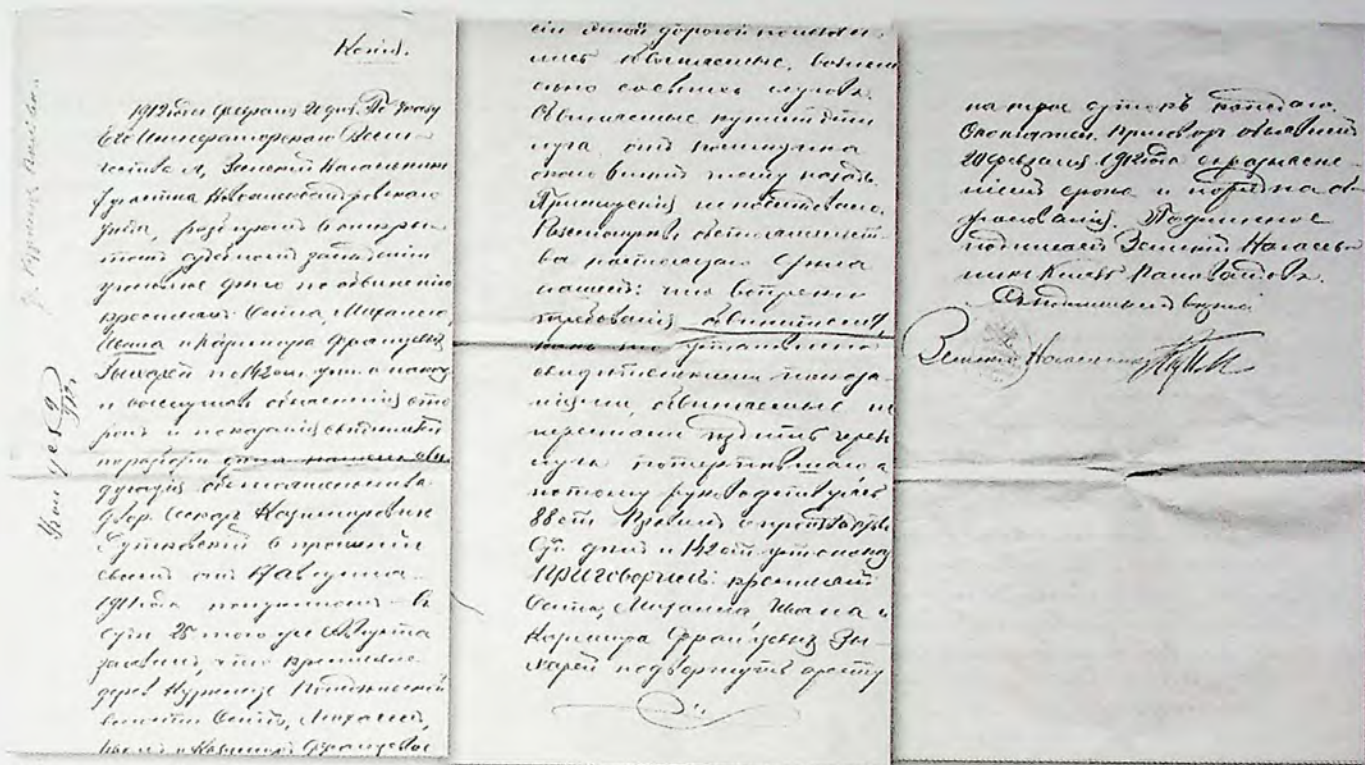
gyveno 13 buvusių valakininkų šeimų su 69 nariais ir 6 šeimos su 27 nariais buvusių nuomininkų, kurie nuomoja žemę ir trobesius iš Kazliškėlio dvarininko Oskaro Rutkausko, Kazimiero, o Kurkliečių užusienyje jau gyvena 2 šeimos, turinčios 15 narių.

Ūkiuose prasidėjo naujos statybos arba buvo perstatomi, remontuojami seni namai. Vaikai, gavę savo žemės dalį, statėsi čia pat, prie tėvų, jau savo žemėje ar įsirengė kitame namo gale. Būdavo, kad namo galą net persitverdavo užtiestomis marškomis ir jau kurdavo savo šeimą. Kiti, pardavę ar gavę dalį pinigais, pirkto žemės kitur. Dar kiti, nužiūrėję kokią užkurinę mergelę, ateidavo į jos ūkį užkuriom. Nelen-gvesnė buvo ir seserų dalis. Reikėjo pačiai pasirūpinti savo kraičiu, neišku, kokią dalį išsineši išeidama. Koks laukia gyvenimas nutekėjus į svetimą šeimą, į kokį kraštą papulsi. Jau pradėti statyti namai su pamatais, daug kur atsisakyta dūminių pirklių. Atsirado krosnys su kaminu. Namai didesni, dviejų galų. Kitame trobos gale galėjo gyventi sūnaus šeima. Žemė tebebuvo pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Valstiečių

žemė prastesnė negu dvaro, pajamos iš jos mažesnės. Žmonėms buvo sunkus metas, spaudė išperkamieji mokesčiai, prisidėjo valstiečiams privalomas pajamų mokestis, naujos statybos. Dvaras nebegelbėjo, reikėjo patiems verstis kaip išmanai. Vėl reikėjo prašyti jo pagalbos atidirbant atodirbių forma. Laisvai samdoma jėga dvaruose tapo vyraujanti. Be to, neturintys žemės toliau kumečiavo dvare ar samdiniais pas stipresnius ūkininkus. Visa tai labai skurdino valstiečius. Vėl atsirado nelygybė, vieni žemę parduodavo, eidavo samdiniais ar į miestą, kur atlyginimas didesnis. Ir fabrikuose prasidėjo krizė, nes skurstanti liaudis negalėjo išpirkti pagamintų prekių. Kaime prasidėjo streikai dėl žemės išperkamuųjų mokesčių sumažinimo, o mieste krizės metu dėl mažų atlyginimų – bedarbystė. Vis dėlto su streikų pagalba nuo 1906 m. išperkamieji žemės mokesčiai buvo sumažinti per pusę, o po metų visai panaikinti. Vėl gimė nauja viltis toliau kurtis. Reikėjo vėl pinigų. Lietuviai emigravo į JAV nuo pat baudžiatvos panaikinimo iki Pirmojo pasaulinio karo. Čia kūrėsi pirmosios lietuvių kolonijos ir pa-

1908 m. vasario 24 d. Jono Žikoriaus žemės pirkimo dokumentas

1912 m. vasario 20 d. teismo sprendimas

rapijos, nes per pirmąją emigracijos bangą išvyko labai daug lietuvių. Vieni grįžo, kiti pasiliko ir siuntė pinigus namiškiams. Pardavę žemę ar surinkę pinigų kelionei už Atlanto, iš Kurkliečių ir kitų kaimų išvyko keletas jaunų vyrų. XIX a. pabaigoje ar dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą išvažiavo Žikoriaus, Guzevičiaus, Naručio, Žemaičio šeimų vyrai. Kurkliečių kaimo ulyčios Žemaičio Stepono sūnus Jonas išvažiavo į Kanadą. Ten įsidarbino gumos fabrike, po 7 m., pašlijus sveikatai, dar prieš karą grįžo į Lietuvą. Nusipirko žemės, nevedė, liko prie brolio Mykolo šeimos. Ambrazas Šimėnas, prieš Pirmąjį pasaulinį karą grįžęs iš Amerikos, nusipirko Antano Masiulio žemę ir namus. 1908 m. vasario 24 d. Jonas Žikorius, Prano, iš Kurkliečių kaimo ir dvarininkai Sigizmundas ir Oskaras Rutkauskai iš Mažojo Kazliškėlio dvaro pasirašė sutartį, kad Jonas Žikorius perka 5,70 dešimtinės sieksnių žemės už 1500 rublių.

Pranas Žikorius, Juozo, iš dvaro ponų Rutkauskų pirko Valkšnų pievas. Yra išlikęs 1912 m. vasario 20

d. teismo sprendimas dėl šių pievų išvažinėjimo, kuriame dvarininkas Oskaras Rutkauskas skundžiasi, kad Kurkliečių kaimo valstiečiai Juozas, Mykolas, Kazimieras ir Jonas Žikoriai, Prano, savavališkai išvažinėjo jo pievas. Jo nuomininkai Petras Valbasas ir Pranas Zizas, gyvenantys Vytelinės užusienyje, draudė važiuoti per nešienautas pievas, nes čia kelio nebuvo. Bet Žikoriai pagrūmojo ir atsakė, kad važiavo ir važiuos per šią žemę. Teismas, remdamasis liudytojų Prano Zizo ir Petro Valbaso, Ignoto Kropienio ir Emeljano Turkovo parodymais, nutarė, kad Žikoriai nustotų važiuoti per nukentėjusiųjų pievas. Teimas nuteisė valstiečius Juozą, Mykolą, Joną ir Kazimierą Žikorius 3 paromis arešto sukaustant grandinėmis. Galutinis teismas vyko 1912 m. vasario 20 d. Visi keturi broliai buvo suimti ir žandarų varomi į Zarasų apskritį. Uždarytus areštiniėje juos lankė žmonos, nešinos maistu.

Šis praeitų šimtmečių pasakojimas kai kuriems skaitytojams gal ir nebus įdomus. Tai daugiausia istoriniais faktais ar archyviniais do-

kumentais remiantis atkurtas mūsų kaimo senųjų prosenelių gyvenimo tarpsnis. Juk mūsų kaimas buvo ir egzistavo apie 400 metų. Praskleidus praeities šydą, rodos, čia dar tebėra gyva senolių dvasia. Mes nors tuputį sužinome apie jų vargus ir rūpesčius baudžiaviniu laikotarpiu, kai Kazliškėlio dvaro skirtinės žemės valakas buvo pagrindinis Kurkliečių kaimo valstiečio pragyvenimo šaltinis. Taip pat sužinojome keletą mūsų senajame kaime gyvenusių šeimų pavardes.

Literatūra

1. Žiobiškis / Sud. V. Mačiekus. – Vilnius: Versmė, 2000, 1016 p.
2. Deksnys B. Kol Rokiškio dar nebuvo // *Prie Nemunėlio*. 2009, Nr. 1, p. 3–10.
3. Katkus M. *Balanos gadyne*. – Vilnius: Vaga, 1989, p. 192.
4. Deksnys B. Rokiškėnai 1831 metų sukilime // *Naujoji Romuva*. 2009, Nr. 1, p. 14–19.
5. Deksnys B. 1863 metų sukilėlių žygis per Rokiškio kraštą // *Naujoji Romuva*. 2009, Nr. 3, p. 45–52.
6. *Lietuvos istorija* / Red. A. Šapoka. – Vilnius: Mokslas, 1989.

Redos Uogintienės Trys Karaliai pagal Lionginą Šepką Šiauliuose

ARŪNAS UOGINTAS

Šiaulių universiteto docentas

Reda Uogintienė. Trys Karaliai. Nuotr. A. Uoginto

Šiaulių miesto gatvėmis 2016 sausio 6-osios vakare centrinės eglės link nubildėjo iškilminga procesija – Trijų Karalių eitynės, Redos Uogintienės atnaujintos monumtaliomis kaukėmis ir savitais personažais. Procesijos eiga ir scenarijus buvo kuriamas kartu su žinomais miesto jaunimo teatro „Kompanija šauni“ režisieriais Dalia ir Virgnijumi Dargiais. Taip tradicinius angelus ir Betliejaus žvaigždę procesijoje pakeitė juoda kaip beribė erdvė, mistiškoji Begalybė, dvi Žvaigždės, dėvinčios populiarios prancūzų elektroninės muzikos grupės „DaftPunk“ įvaizdžio elementus – auksinį ir sidabrinį šalmus, Besmegenis, Avytės, nešinos

Betliejaus palmės lapais, bei kiti neįprasti personažai. Naujo renginio autoriai siūlo keisti ir kasmet atnaujinti procesiją mizanscenomis, kaukėmis, kad visa tai taptų žaviu, besikeičiančiu ir nepakartojamu miesto žimos šventės įvykiu.

Pasak istorikų, sausio pradžioje dar ikirikščioniškoje Lietuvoje buvo Saulėgrįžos šventė. Ji vadinta Atarašais, Krikštais. Tą dieną namų durys ir galbūt kai kurie namų apyvokos daiktai būdavo žymimi kreida ar anglimi. Naują prasmę ir pavadinimą šiai dienai suteikė krikščionybė. Liaudyje vadinamos Trijų Karalių vaikštynės buvo pokalėdinio laikotarpio sveikinimo, kalėdojimo

taša, susijusi, o gal dar turinti ryšį su būsimų Užgavėnių tradicija, persirengėliais, karnavalu.

Dabar Vilniuje „vaikščiojančios“ Trijų Karalių kaukės buvo sukurtos dar 1999 m. Senamiesčio teatro spektakliui „Betliejaus žvaigždė“. Pasirodymo autorius, režisierius ir kostiumų kūrėjas – žinomas dailininkas Rimas Driežis. Spektaklis neiškilo, tačiau kaukės naudojamos iki šiol.

Kaunui prieš maždaug penkerius metus didingus Karalius pagamino Lietuvos skulptorių gildija, vėliau Karalių lėles susimeistravo Panevėžys ir Marijampolė.

Vilniaus senamiesčio teatro aktorius, penkiolika metų persirenginėjantis Karaliumi, Vaclovas Žebrauskas 2014 m. interviu pasakojo, kad kita-

Rimo Driežio kaukių procesija Vilniuje, A. Ufarto (BFL) nuotraukos fragmentas iš internetinės prieigos – <http://klaipeda.diena.lt/galerijos/vaizdai/triju-karaliu-citynes-vilniuje-727994>. Žiūrėta 2016 01 10

dos ši šventė sostinėje buvo kur kas reikšmingesnė. Spektaklis „Betliejus žvaigždė“ pritraukdavo minias žiūrovų. Paskui spektaklio kaukės persikėlė į eiseną nuo Aušros vartų, kur jos tapo miesto eitynių ar tiesiog gatvės meno ar tam tikro viešo performanso dalimi, kur atsiradę šalia žiūrovai ar praeiviai taip pat tampa pasirodymo dalyviais. Dabar, pasak jo, gatvėje personažus lydi nedaug žmonių. Aktorius pasakoja, kad tiek žmonių greičiau pritraukia nuolaidos prekybos centruose, o ne teatralizuotos eisenos. „Nebe tie laikai, žmonės per daug išsiblaškę, nors būdavo daugiau pagėrusių žiūrovų. Jie vis norėdavo pačiupinėti lėles. Tiesa, ir praėjusiais metais atsirado vienas turistai, kuris bandė rėkauti, bet gavo į minkštą vietą ir pasitraukė. „Senamiesčio teatro“ vadovei Laimai Ašakaitei niekas nepadedą. Tokiai šventei surengti reikia lėšų. Jau 15 metų naudojamos tos pačios lėlės. Jos parestauruojamos, ir tiek. Girdžiu ir įvairių nuomonių apie šią eiseną, kad jau nusibodo, užtenka rodyti, kokie čia „balvonai“ vaikšto po miestą. Bet labai agresyvaus požiūrio neįjuntu,“ – pasakojo jau gatvės teatro karjerą baigiantis aktorius Žebrauskas (pagal dienraščio „Respublika“ priedą „Julius/Brigita“, 2014 01 11, internetinė prieiga – http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/kulturos_naujienos/ka_slepia_triju_karaliu_kaukes/.print.1. Žiūrėta 2016 01 06). Driežio kaukių procesija pasižymi ypatinga stiliaus ir lietuviškos tradicijos pajauta, todėl būtų nedovanotina, jei, redaguojant ar keičiant vizualumą, tai taptų dar vienu popsu ar vulgariu mugės reginiu.

Prieš penkerius metus beveik 3 m aukščio Trijų Karalių lėles Kauno tautinės kultūros centro užsakymu pagamino VŠĮ Lietuvos skulptorių

Kauno Trys Karaliai. Nuotraukos fragmentas iš internetinės prieigos – <http://kaunas.kasvyksta.lt/2016/01/06/kultura/didingi-trys-karaliai-aplanke-miestu/>. Žiūrėta 2016 01 10

Reda Uogintienė. Trijų Karalių procesija Šiauliuose, 2016 m. Nuotr. A. Uoginto

Marijampolės Trys Karaliai. Nuotraukos fragmentas iš internetinės prieigos – <http://www.suvalkietis.lt/page/153/>. Žiūrėta 2016 01 10

Panevėžio Trys Karaliai. Nuotraukos fragmentas iš internetinės prieigos – <http://jp.lt/panevezyje-zygiuos-trys-karaliai/>. Žiūrėta 2016 01 10

gildija. „Lėlės lietuvių etninėje kultūroje visada buvo svarbios. <...> Anksčiau jos būdavo gaminamos ir naudojamos per Velykų šventes, kai kur – ir Kūčias. <...> Norėjome, kad lėlės išsiskirtų iš minios, t. y. kad jos būtų matomos, didesnės nei žmonės. Tokias ir turime,“ – pasakojo Kauno tautinės kultūros centro direktorė Vilija Kepežinskienė (pagal internetinę prieigą – <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/ziemos-svenciu-pabaiga-paskelbs-trys-karaliai-56-131951>. Žiūrėta 2016 01 06). Kauniečių lėlės yra vaikštynių personažai, prie kurių jungiasi įvairūs eitynių dalyviai ir, kitaip nei vilniečių procesija, yra tik reginio akcentas. Panašiai kaukės naudojamos Panevėžyje ir Marijampolėje. Sasnavos pasakos teatro „Jaunuolynas“ režisierė ir kostiumų autorė Birutė Labutytė papuošti savo kūriniais ryžosi kasmetinę Marijampolės miesto Karalių eiseną: „Sukurti Trijų Karalių kostiumus – tai dar vienas gyvenimo iššūkis mano gyvenime, kuriam įgyvendinti reikėjo ne tik kūrybinių galių, fantazijos, bet ir pasisemti „karališkos“ išminties,“ – viename interviu atviravo menininkė (pagal

internetinę prieigą – http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2013/01/18/aktu_01.html, XXI amžius, 2013 01 18, Žiūrėta 2016 01 06).

Šiaurietiškos Redos Uogintienės Trijų Karalių kaukės kurtos atsižvelgiant į tam tikrą pagonišką, šiuolaikinę tautodailės „naujai“ atrastą vizualumą. Autorei didelį įspūdį paliko dar prieš keliasdešimt metų pamatyti Šiaurės Lietuvos liaudies skulptoriaus, save vadinusio Arkitektu, Liongino Šepkos drožiniai ir ypač karalių skulptūros. Tą vadinamojo naivaus meno dvelksmą dailininkė ir siekė interpretuoti ne tik Karalių veiduose, bet ir visame kostiume. Jos manymu, ryškios spalvos, europietišku ar Rytų veido bruožų paieškos, kaip tai matyti Kauno ar Panevėžio lėlėse, galėjo tai išsklaidyti. Dailininkės sukurti monumentalūs personažai, jų spalva ir aksesuarai turėjo sudaryti tarsi tautodailininko išdrožtos medžio skulptūros, kurias šerkšnu nudažė šaltis, įvaizdį, beje, per šių metų eitynes tikrai labai šalo. Modernūs personažai, kuriuose, priešingai nei karalių kostiumuose, vyravo ryški spalva ir blizgumas, tęsia karnavalo bei linksmybės koncepciją, stilistiką, kuri neišvengiamai skver-

biasi į šiuolaikinius pasirodymus. Bet XXI a. mieste tai tinka ir kažkuria prasme atsveria Redos Trijų Karalių apipavidalinimo pagonišką, etnografišką ar tautodailininkų kuriamą, tarkim Liongino Šepkos, plastiką. Taip pat išlaikoma galimybė, kaip yra sumanusi autorė, nuolat atnaujinti šį gatvės teatro, meno reiškinių.

Apibendrinant minėtas Lietuvos miestuose vaikščiojančių Karalių kaukes, jų plastiką, žavi kiekvienos kolekcijos originalumas ir tam tikras pasirinkto stiliaus saikingumas. Nepaisant to, kad popsas ir kičas vis labiau skverbiasi į įvairias vizualiojo meno terpes, dar prieš penkiolika metų „Betliejaus žvaigždės“ spektakliui Rimo Driežio sukurtų Trijų Karalių meninėje raiškoje „išspraus-ta“ Lietuvos *arsininkų*, ekspresionistų moderni tradicija jaučiama ir kitų lėlių kūrėjų darbuose. Profesionalių dailininkų požiūris vaizduoti tai per tam tikrą įvairių Lietuvos regionų etnografinę vizualumo prizmę sudaro galimybę kurti savitą ir originalią Lietuvos gatvės meno vizualią plastiką, kuri vieną kartą žiemą per minėtas eitynes mistiškai, paslaptin-gai ir žaviai sužiba įvairių Lietuvos miestų centrinių gatvių scenose.

Apie lėles, teatrą ir žmones

SALVINIJA KALPOKAITĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos Vaikų ir jaunimo
literatūros skyriaus vedėja

Lėlė – raktas į vaiko širdį

Naujosios technologijos vis labiau „įsismarkauja“. Tarsi galinga banga jos pasiglemžia savęs pažinimą, žmogiškąsias vertybes. Vaikų geriausiu draugu tampa kompiuteris, išmanusis telefonas. Knyga konkurencinėje kovoje praranda ankstesnes pozicijas. Todėl kūrybiškumo atskleidimas ir jo ugdymas, skaitymo skatinimas ypač aktualus šiuolaikinėje visuomenėje. Kaip susigrąžinti kūrybos, bendravimo džiaugsmą? Vienas iš būdų – teatrinis ugdymas. Noras tikėti pasaka, atvirumas gėriui, grožio pajauta sukuria stebuklą – lėlių teatrą.

Biblioteka – kaitos ir naujovių diegėja. Siekdamos ugdyti savišaiškos, skaitymo įgūdžius, žadinti vaikų smalsumą, populiarinti vaikų literatūrą, Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos Vaikų ir jaunimo literatūros skyriaus bibliotekininkės ieško įdomesnių darbo formų. Jaunąją kartą priartinti prie knygos bibliotekoms padeda lėlių teatras, kuris laikomas veiksminga vaiko asmenybės, jo psichinių ir fizinių savybių, ypač kalbos, formavimo priemone. Teatras išlaisvina jausmus, skatina kurti,

pasitelkus lėles – veikti ir išsikalbėti. Vaidyba suartina vaikus, ypač paauklius, teikia malonių emocijų. Lėlių teatras padeda atskleisti, koks gražus, nepaprastas ir stebuklingas yra knygų pasaulis, kuriame vaizduotė gali įleisti gilius šaknis. Vaikai turi neribotą laisvę kurti pasaką, istoriją, vaidmenį, žaidimą. Jiems suteikiama galimybė būti aktoriumi, režisieriumi ar scenaristu. O lėlė – juoko ir liūdesio, ironijos ir susimąstymo reiškinys, mažųjų draugė. Juk mažieji žiūrovai tiki viskuo, ką daro ir kalba lėlės. Bibliotekininkės stengiasi patenkinti lankytojų lūkesčius, supažindinti su teatrinėmis lėlėmis. Tam tikslui vedama edukacinė programa „Lėlė – raktas į vaiko širdį“.

Iš mėgėjų lėlių teatro „Padaužiukai“ istorijos

Prieš du dešimtmečius Rokiškio rajono viešosios bibliotekos Vaikų ir jaunimo literatūros skyriaus bibliotekininkės, suprasdamos, kokį vaidmenį vaidina lėlių teatras, norėdamos, kad skaitytojai gautų tai, kas geriausia, patirtų džiugias akimirkas, pamėgtų knygą, subūrė vaikų grupelę ir įkūrė mėgėjų lėlių teatrą „Padaužiukai“, kurio tikslas – kurti spektaklį kaip žaidimą, kaip jauno žmogaus ugdymo priemonę. Šio teatriuko vadove tapo bibliotekininkė Nadiežda Ivanova. Lėles siuvo patys vaikai ir bibliotekininkės. Su nepaprastai dideliu ryžtu ir entuziazmu ji ėmėsi kūrybinio darbo. Pirmasis N. Ivanovos

Lėlių teatro „Padaužiukai“ įkūrėja Nadiežda Ivanova spektaklio „Kaip lapė vilkui vištieną virė“ premjeroje, 1995 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Lėlių teatrų šventės „Kai atgyja lėlės – 2015“. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

ir Dalios Ziemelienės (muzikos vadovės) režisuotas spektaklis buvo pagal Almos Karosaitės pasaką „Kaip lapė vilkui vištieną virė“. Premjera įvyko 1995 m. liepos 28 d. Rokiškio viešosios bibliotekos Vaikų literatūros skyriuje šventės „Kas mažas neišdykęs?“ metu. N. Ivanova savo kūrybinę biografiją pradėjo neturėdama teatrinės patirties, aktorinio išsilavinimo, bet turėjo didelį norą. Meilė lėlių teatrui, lėlei lėmė sėkmę. Lėlininkė patirties sėmėsi mokymuose, seminaruose. 2005 m. N. Ivanova dalyvavo Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje vykusiame seminare „Vaikų meninio ugdymo galimybės bibliotekoje“, kur skaitė pranešimą „Padaužiukų“ lėlių teatro dešimtmečio veiklos patirtis“. 2008 m. Šiaulių miesto savivaldybės švietimo centre dalyvavo seminare „Lėlių teatro veiklos galimybės ugdymo procese“, 2014 m. – Širvintų rajono švietimo centro organizuotame seminare „Lėlių teatras kaip neformaliojo ugdymo forma“. 2016 m. Lietuvos liaudies kultūros centre žinias gilino kultūros centrų renginių režisierių ir vedėjų kvalifikacijos kėlimo seminare „Renginių akademija“ ir Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje vykusiuose mokymuose, kūrybinėse laboratorijose.

Lėlių teatro meno abėcėlės teko mokytis ir kitoms Vaikų literatūros skyriaus darbuotojoms. N. Ivanova perprato lėlių teatro poveikį skaitytojų ugdymui. Rinkdamasi pasaką ar kitą kūrinį, rengdama inscenizaciją, rašydama scenarijų, pati siūdama lėles, paimdama į rankas savo ar kolegijų siūtas, patiria kūrybinės gelmės džiaugsmą. Lėlių teatras tapo jos darbo ir gyvenimo dalimi.

Pastatyta daugiau kaip 30 spektaklių, pasiūta apie 80 įvairių teatrinėlių. Vienas pagrindinių dalykų, lemiantis spektaklio sėkmę, jo populiarumą, meninę vertę, yra režisūrinis sumanymas, spektakliui pasirinktas kūrinys, jo inscenizacija, scenarijus, sceninių įvykių, veiksmo atskleidimas per aktorį, vaidinantį su lėle. Vaidybos spragas kompensuoja gražios, paprastos lėlės. O lėlės išraiškingumas, pasak lėlininko Vitalijaus Mazūro, priklauso nuo to, kas ją daro, ir to, kas ją valdo. Vienų rankose jos įdomios, o kitų – nuobodžios. Didžiausias džiaugsmas vaikams, kai iš kailio ar medžiagos gabalėlio karpant, siuvant, modeliuojant padaroma lėlė: lapė, vilkas, peliukas ar pelėdžiukas. Vėliau su jais žaidžiama, vaidinama. Įdomiausi, daugiausia žiūrovų aplodismentų pelnę spektakliai: lietuvių liaudies pasakos

motyvais „Vilko bajorystė“ (2001, 2014 m.), H. K. Anderseno pasaka „Kiauliaganis“ (2005, 2013 m.), A. A. Milno „Mikė Pūkuotukas“ (2006 m.), Jūratės Januškevičiūtės lėlių vaidinimas „Baubas“ (2012 m.), Eleonoros Matulaitės spektaklis „Drąsusis peliukas“ (2015 m.) ir kt.

Mėgėjų lėlių teatras „Padaužiukai“ dalyvavo regioninėse lėlių teatrų šventėse „Molinuko teatras“. Teatro spektakliai rodyti devyniose Rokiškio rajono lėlių teatrų šventėse „Skudurinė Onutė“. Taip pat tarptautiniame lėlių teatrų festivalyje „Debesų avytė“, Molėtų regioninėje lėlių teatrų šventėje „Rudnosiu-kas“, Ukmergės Aukštaitijos vaikų lėlių teatrų festivalyje „Gurgutis“, Latvijos Respublikos Ludzos miesto filiale. 2016 m. dalyvavo XIII tradiciniame vaikų ir jaunimo festivalyje „Laimingas vaikų juokas“, vykusiame Biržų r., Vabalninke. Mūsų lėlių teatras ir jo vadovė pelnė ne vieną apdovanojimą už dalyvavimą šventėse, festivaliuose. Lėlių teatras „Padaužiukai“ tapo geriausiu 2005 m. Rokiškio rajono lėlių teatru. Šiais metais už jaunųjų bibliotekos lankytojų ugdymą, vaikų ir paauglių kūrybinį lavinimą lėlių teatro „Padaužiukai“ veiklą N. Ivanova apdovanota LR ministro

pirmininko Algirdo Butkevičiaus padėkos raštu.

Bibliotekos lėlių teatro nuopelnas tas, kad lėlės kasmet džiugina vaikus, padeda pažinti ir pamilti knygą, susigyventi su jos herojais. Su teatru užaugo ne viena vaikų karta, mūsų teatras žinomas ne tik Lietuvos bibliotekų bendruomenėje, bet ir už jos ribų.

Kai atgyja lėlės

Skyriaus bibliotekininkių iniciatyva, siekiant naujomis paslaugomis užimti vaikus ir moksleivius, suteikti jaunesiems aktoriukams galimybę artimiau susipažinti, stebėti kitų kolektyvų spektaklius, dalyvauti teatriniuose žaidimuose, taip pat populiarinti vaikų literatūrą statant lėlių teatro spektaklius, plėsti bendraminčių ratą ne tik rajone, bet ir Aukštaitijos regione, jau dvidešimtą kartą organizuojama Aukštaitijos regiono lėlių teatrų šventė „Kai atgyja lėlės“. 1997 m. pirmojoje lėlių teatrų šventėje „Lėlės, aš ir tu“ dalyvavo Rokiškio r. viešosios bibliotekos

Ragelių filialo lėlių teatras „Skudurinė Magdė“ suvaidinęs lietuvių liaudies pasaką „Mergelė uogelė“ (rež. Zita Sargūnienė). Rokiškio r. Bajorų darželio-mokyklos lėlių teatras „Skudurinė Onutė“ suvaidinęs Justino Marcinkevičiaus pasakėlę „Greitoji pagalba“ (rež. Dalia Ziemelienė) ir Rokiškio r. viešosios bibliotekos Vaikų literatūros skyriaus lėlių teatras „Padaužiukai“ (vad. Nadiežda Ivanova) suvaidinęs Ramutės Skučaitės pjesę „Mezgiinių pasaka“ (rež. Nadiežda Ivanova). Gera tuomet buvo stebėti žiūrovus, kai jie smalsiomis akutėmis žiūrėjo lėlių teatrų spektaklius, kai dėkingai plojo aktoriukams už nuostabias šventės akimirkas, žavėjosi lėlėmis, kai įdėmiai klausėsi melodijų, žaidė gražiam bibliotekos sodelyje. Po to jaunesni aktoriukai, lėlių teatrų vadovai susitiko su viešnia iš Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vaikų literatūros centro lėlių teatro „Berniukas Žirniukas“ režisierė ir aktore Aurelija Gurinavičiene, dalijosi darbo patirtimi, viešnia rodė atvežtas lėles, mokė, kaip jas

pasigaminti, kitų lėlių teatro meno subtilybių. 1998 m. birželio 1 d. vyko lėlių teatrų šventė „Šypsos lėlės ir vaikai“.

Idėja neišblėso...

Pirmuosius metus lėlių teatrų šventės keitė pavadinimus. Jose dalyvavo rajono bibliotekos, turinčios teatrus (Kavoliškio, Ragelių, Rokiškio), taip pat kaimyninių Zarasų, Anykščių rajonų bibliotekos. 1999 m. birželio 2 d. vyko lėlių teatrų šventė „Šypsėnėlė, nepabėk“. Nuo 2002 m. lėlių teatrų šventė „Kai atgyja lėlės“, o nuo 2004 m. – Aukštaitijos regiono bibliotekų lėlių teatrų šventė „Kai atgyja lėlės – 2004“ Pasak N. Ivanovos, lėlių teatras – savitas, specifinis žanras, reikalaujantis ne tik aktorinių sugebėjimų, bet ir „auksinių rankų“ – juk lėlės pačios negimsta, neatgyja. Štai todėl lėlių teatrų šventė ir pavadinta „Kai atgyja lėlės“.

2006 m. pirmą kartą šventės istorijoje buvo įsteigta „Jauniausio aktorius“ nominacija. Jos steigėja – Viešosios bibliotekos direktorė

Lėlių teatrų šventė „Kai atgyja lėlės – 2011“. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Edukacinį užsiėmimą „Teatrinio pratimo panaudojimas lėlių teatre“ veda Kauno „Nykštuko“ lėlių teatro režisierius Darius Armanavičius, 2014 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Alicija Matiukienė. Daugelį metų renkama gražiausia lėlė. O pastaraisiais metais renkamas ir vyriausias šventės aktorius. Jam prizą įsteigė Lietuvos bibliotekininkų draugijos Rokiškio skyrius.

Per dvidešimt metų lėlių teatrų šventėje dalyvavo 90 kolektyvų iš Rokiškio, Anykščių, Biržų, Ignalinos, Kupiškio, Molėtų, Šiaulių, Ukmergės, Zarasų, Kauno, Klaipėdos, Vilniaus, Panevėžio miestų ir Latvijos Respublikos. Kai kurie kolektyvai dalyvavo net po kelis kartus. Per du dešimtmečius žiūrovams parodyta apie 90 spektaklių, kuriuose vaidino apie 420 aktorių. Dažni šventės dalyviai – Anykščių r. savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos Ažuožerių filialo lėlių teatriukas „Skruzdėlytės“ (vad. Daiva Agafanovienė), Anykščių r. Traupio pagrindinės mokyklos lėlių teatro studija (vad. Elena Barauskienė), Rokiškio r. Bajorų kaimo kultūros centro lėlių teatras „ČIZ“ (vad. Nijolė Čirūnienė), Zarasų r. viešosios bibliotekos mėgėjiškasis teatras „Zuikis nulėpausis“ (vad.

Liudmila Vaitavičienė ir Vidmina Alubeckaitė), 2012 m. nusprendėme pasikviesti lėlių teatrų ir iš Latvijos Respublikos, surengti bendrą lėlių teatrų šventę. Tuomet šventėje dalyvavo Ludzos miesto centrinės bibliotekos Istrensko filialo lėlių teatras „Teremok“ (vad. ir režisierė Elena Kreminska), Jūrmalos centrinės bibliotekos Dubultų vaikų bibliotekos, Cesio centrinės bibliotekos Vaikų literatūros skyriaus kolektyvai. Kiekviena šventė išsiskiria išradingumu, žiūrovų užimtumu. Pertraukėlių tarp spektaklių metu vaikai šoka, žaidžia, piešia pasakų herojus ir pan. Po šventės vyksta kūrybinės laboratorijos arba kūrybiniai užsiėmimai su Lietuvos profesionaliais lėlininkais, režisieriais. 2007 m. vyko kūrybinė laboratorija-seminaras „Teatrinio metodo įvairovė vaiko asmenybei ugdyti“, kurį vedė Vilniaus lėlių teatro „Žalia varna“ režisierė, aktorė Aurelija Čeredaitė. 2010 m. šventės metu veikė Lėlių arbatinė, kurioje buvo pristatyta Kamajų Antano Strazdo gimnazijos bendruomenės kūrybinių darbų paroda „Žolynė-

lių šnabždėjimai“, vyko vaistažolių arbatos degustavimas, renginį vedė personažas Vasara, jai talkino fėjos Jonažolė, Rugiagėlė, Medetka, Levanda. Didelį įspūdį kolektyvų vadovams bei aktoriukams paliko 2011 m. edukacinis užsiėmimas „Kaip prakalbinti lėles“, kurį vedė VŠĮ „Stalo teatras“ vadovė, profesionali lėlininkė Saulė Degutytė. Užsiėmimų dalyviams neprailgo nei pasakos be galo su pačios aktorės kurtomis lėlėmis, nei muzikinė kelių dalių pasaka „Peliukas gitaroje“, kur kiekvienas vaikas galėjo būti muzikantu. Įspūdingas buvo ir 2014 m. edukacinis užsiėmimas „Teatrinio pratimo panaudojimas lėlių teatre“. Užsiėmimą vedė Kauno „Nykštuko“ lėlių teatro režisierius Darius Armanavičius. Šiomet birželio 1 d. vyko Vaikystės šventė, skirta Tarptautinei vaikų gynimo dienai. Jos metu taip pat vyko jubiliejinė XX Aukštaitijos regiono bibliotekų lėlių teatrų šventė „Kai atgyja lėlės – 2016“. Nepriklausomybės aikštėje visą dieną šurmuliavo vaikai, vyko edukaciniai užsiėmimai, knygų mugė, koncertavo jaunieji at-

likėjai. Šventėje dalyvavo net 8 lėlių teatrai iš Anykščių, Biržų, Zarasų, Rokiškio, Šiaulių rajonų ir Latvijos Ludzos centrinės bibliotekos. Tokią šventinę dieną žiūrovų netrūko, nes laikas neprailgo nei mažam, nei dideliui. Žiūrovai pasinaudojo unikalia galimybe per vieną dieną pamatyti tiek daug spektaklių. Visi spektakliai buvo įdėmiai žiūrimi ir kiekvienas sulaukė audringų plojimų. Vaikystės šventė padovanojo gerą nuotaiką, daug įspūdžių ir malonių prisiminimų. Po to veikė kūrybinio veiksmo laboratorija „Medžio svajonės“. Teatrinio meistriškumo mokė Vilniaus lėlių teatro „Avilys“ vadovas, režisierius Arūnas Pakulevičius. Vaikų ir jaunimo literatūros skyriaus bibliotekininkėms organizuoti lėlių teatrų šventes padeda Bajorų kaimo lėlių teatro „ČIZ“ aktorės Nijolė Čirūnienė ir Dalia Ziemelienė, Viešosios bibliotekos Rokiškio miesto filialo bibliotekininkė Valda Bugailiškienė ir kiti. Mūsų programų rėmėjai – Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos kultūros taryba, Rokiškio rajono savivaldybė, rajono verslininkai.

Dalyvių mintys apie teatrą ir šventes

Į lėlių teatrą ateina tie vaikai, kurie mėgsta spektaklius, kuriems įdomu ir nenuobodu repetuoti, mokytis valdyti lėles, nors tai sunkus ir sudėtingas, daug dėmesio ir susikaupimo reikalaujantis darbas. Apie tai kalba ir patys aktoriukai. Sonata Rudytė (13 m.) mano taip: „Tai teatras, kur su mūsų (aktoriukų) pagalba atgyja lėlės ir seka pasakas, kurios gyvena knygoje. Man labai patinka dalyvauti bibliotekos lėlių teatro veikloje. Patinka bendrauti, keliauti, rodyti spektaklius ir visiems pakelti nuotaiką.“ Deivido Maceikos (17 m.) nuomonė: „Lėlių teatras man yra geras laiko praleidimo būdas, nes ten susitinku su draugais, lavinu aktorinius sugebėjimus,

vaizduotę.“ Simonai Sabaliauskaitei (12 m.) patinka įsijausti į personažo vaidmenį, išbandyti save įvairiose situacijose. Jos manymu, teatras padeda bendrauti ir draugauti, ieškoti atsakymų į nežinomus klausimus, o šventės suartina, teikia pasitikėjimo savimi, savo sugebėjimais.

Pasak Ludzos bibliotekos atstovų, mes nesiekiamo išorinio blizgesio, perfekcionizmo. Atmosferą kuria vedėjų svetingumas, paprastumas ir iškeltų tikslų įgyvendinimas. Švenčių proga susitinka bendraminčiai, pasidalija patirtimi. Visi turi galimybę kelti savo kvalifikaciją, dalyvauti edukaciniuose užsiėmimuose. Lėlių teatrų šventėse gali dalyvauti ne tik bibliotekų, bet ir kitų kultūros, švietimo įstaigų lėlių teatrai. Rokiškio lopšelio-darželio „Nykštukas“ teatro vadovių Editos Ivanovienės ir Gražinos Savickienės nuomone, tokių renginių metu vaikai, pamatę vaidinančius bendraamžius, įgauna didesnę pasitikėjimą savimi. Vaidinimą vaikai suvokia kaip žaidimą, o ne kaip konkursą, kurio metu reikia stengtis ir jaudintis. Ir visiškai nesvarbu, kokioje erdvėje tai vyksta, svarbu, kaip jaučiasi pats vaikas, pavirtęs ožiuku, karvyte ar laivo kapitonu. Bajorų kaimo kultūros centro lėlių teatro „ČIZ“ vadovės Nijolės Čirūnienės žodžiais tariant, kiekviena veikla, į kurią įtraukiame,

sudominame vaikus, yra naudinga. „Kaip lėlių teatro režisierė, aktorė aš žinau, kad lėlių darymas, buvimas scenoje yra laikas, kuris leidžia atitrūkti nuo kasdienybės, nuo pilkų minčių. O vaikams tai naujų emocijų laikas!“ – teigia N. Čirūnienė.

Apie mūsų šventes gražiai atsiliepia Anykščių r. Liudvikos ir Stanislavo Didžiulių viešosios bibliotekos Ažuožerių filialo lėlių teatro „Skrudėlytės“ vadovė Daiva Agafanovienė: „Nuo 2005 m. savo pastatytus spektakliukus pradėjome rodyti ir pas jus, Vaikų literatūros skyriuje. Atsimename, kaip džiaugėmės kvietimu. Dar ir dabar turime išsaugoję šventės logotipą ir programą. Už tai, kad mes dar vaidiname, už palaikymą esame dėkingi jums, mielos kolegės. Nuo pirmojo susitikimo, dalyvavimo jūsų šventėje atmintyje liko labai šilti prisiminimai. Atsimename, kaip jau parvykę iš lėlių teatrų šventės galvodavome, ką parodysime kitais metais. Kai pradėjote daryti ir edukacines programėles, kviesti profesionalius aktorius, mes daug išmokome. Keitėsi lėlių gaminimo technologijos, augo vaikai, vieni keisdavo kitus, bet spektaklių mokomoji nauda liko. Juk kiekviename spektaklyje gėris nugali blogį. Ir vaidinantys vaikai tampa geresni. Ačiū jums, kad tą gėrio sėklelę skiepijate ir mažiems, ir dideliems.“

Literatūra

1. Girdzijauskaitė A. *Vitalijaus Mazūro aukso amžius*. – Vilnius, 2015, 237 p.
2. *Lietuvos lėlių teatras: nuo ištakų iki mokyklos* / Straipsnių rinkinys. – Klaipėda, 2005, p. 99.
3. *Lėlė ir kaukė: knyga apie lėlių teatrą* / Sudarytoja doc. dr. Audronė Girdzijauskaitė. – Vilnius: Kultūros ir meno instituto leidykla „Gervelė“, 1999, p. 12.
4. Kiselytė R. Vaikų lėlių teatras // *Tarp knygų*, 1996, Nr. 10, p. 35.
5. Ivanova N. Šventėje-seminare vaikai ir lėlės // *Gimtasis Rokiškis*, 1997, liepos 2.
6. Kalpokaitė S. Knygų ir lėlių pasaulyje // *Prie Nemunėlio*, 2007, Nr. 2, p. 30–32.
7. Kalpokaitė S. Lėlių teatras – tarsi eksperimentuojanti knygos reklama // *Gimtasis Rokiškis*, 2011, birželio 4.
8. Silickienė G. Į knygų pasaulį keliamas su lėlėmis // *Respublika*, 2014, balandžio 25.
9. Ercmonienė-Varnė R. Universalus pagalbininkas – teatras // *Žvirblių takas*, 2015, Nr. 5, p. 25–33.

Alės Rūtos veiklos metmenys: Dailių menų klubas

DALIA KUIZINIENĖ

VDU Lietuvių literatūros katedros profesorė,
Lietuvių išeivijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja

Rašytoja Alė Rūta, gyvendama Amerikoje, rūpinosi šeima, augino tris vaikus, dirbo įvairius darbus, kūrybai, visuomeninei ir kultūrinei veiklai galėjo skirti tik savo laisvalaikį. Dar gyvendama Detroite, iškart aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą: 1948–1949 m. buvo Detroito lietuvių moterų meno ir kultūros draugijos pirmininkė, JAV leidžiamoje lietuvių spaudoje (dienraštyje „Draugas“, kultūros žurnale „Aidai“, Kanadoje leistame žurnale „Moteris“ ir kitur) Alė Rūta skelbdavo straipsnius visuomeninio gyvenimo bei kultūros temomis, knygų bei spektaklių recenzijas, ilgus metus savaitgalius rašytoja skyrė darbui lituanistinėse mokyklose, 1950–1952 m. buvo Detroito lietuvių ateitinkų organizuotos mokyklos vedėja. Jau gyvendama Kalifornijoje, rašytoja įsitraukė į lietuvių bendruomenės veiklą, tris kadencijas buvo JAV lietuvių rašytojų draugijos valdybos narė ir valdybos sekretorė. Kai su šeima persikėlė gyventi į Kaliforniją, Alė Rūta įsitraukė į Los Andžele veikusio Dailių menų klubo (DMK) veiklą.

Šis klubas buvo įsteigtas 1956 m. Los Andžele poeto Bernardo Braz-

Rašytoja Alė Rūta savo namo kieme Santa Monikoje, 1969 m.
Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

džionio iniciatyva, sambūris jungė daugelį lietuvių mokslo ir kultūros žmonių: klubui priklausė jau minėtas B. Brazdžionis, rašytojas ir žurnalistas Bronys Raila, rašytojai Juozas Tininis ir Juozas Švaistas, Algirdas Gustaitis, Elena Tumienė, profesorius Mykolas Biržiška, archeologė, antropologė Marija Gimbutienė, dailininkas Antanas Rūkštelė, aktorius Gasparas Velič-

ka, kompozitorius Bronius Budriūnas ir kiti. Narių skaičius įvairavo: vienu metu siekė net apie 30. Sambūris oficialiai pasirašė 1956 m. gegužės mėn. dailininko A. Rūkštelės parodos, įvykusios Los Andžele, Šv. Kazimiero parapijos salėje, rengėju. O pirmasis klubo susirinkimas įvyko tų pačių metų birželio mėnesį.

DMK niekada nesiekė būti ar tapti koku nors meniniu sąjūdžiu. Jo tikslas – kelti ir aptarti lietuviškos meno kūrybos bei kultūros klausimus, juos svarstyti, bendrauti tarpusavyje nepaisant to, kuriai meno kryptčiai priklausai, nepaisant politinių ar pasaulėžiūrinių įsitikinimų. Poetas B. Brazdžionis buvo surašęs DMK klubo veiklos vidaus taisykles, kuriose buvo nurodyta, kad „klubo narius

sudaro per eilę metų išsilaukęs branduolys, į kurį įeina menininkai ir jų žmonos (arba atvirksčiai). Naujas klubo narys kviečiamas ir priimamas visiems klubo nariams pritariant.“¹ Klubo renginiai vykdavo vis kituose namuose, nes kiekvieno susibūrimo metu buvo išrenkamas kitas pirmininkas, kuris privalėdavo sudaryti programą: pakviesti paskaitininkus arba surengti literatūros ar muzikos

Dailių menų klubo susirinkimas, apie 1965–1970 m. Alė Rūta – pirmoje eilėje pirmoji iš kairės.
Nuotr. iš Dalios Kuizinienės asm. archyvo

vakarą. Šeimnininkai taip pat turėjo pasirūpinti vaišėmis.

Alės ir Edmundo Arbų šeima 1959 m. persikėlė į Kaliforniją. Jau 1960 m. Alė Rūta buvo pakviesta dalyvauti kompozitoriaus B. Budriūno namuose vykusiame DMK renginyje. DMK metraštininkas Algirdas Gustaitis rašė: „Programoje su novele ir trumpa paskaita dalyvavo į Kaliforniją persikėlusį žinoma rašytoja beletristė Alė Rūta.“² Vakaro metu pagerbiant viešnią buvo atlikta kompozitoriaus B. Budriūno daina, sukurta pagal Alės Rūtos eilėraščio „Šauksmas“ žodžius. Kūrinį atliko solistė Liucija Zoskienė, akompanavo pats kompozitorius. Tais pačiais metais Alė Rūta buvo pakviesta tapti DMK nare. Pagal visas tradicijas būsimasis narys turėjo skaityti paskaitą, pristatyti tam tikrą savo credo, jam oponuodavo, komentuodavo, diskutuodavo jau esantis klubo narys. Tam, kad naujasis narys būtų priimtas į sambūrį, „už“ turėjo balsuoti visi klubo nariai.

Alė Rūta, stodama į DMK, 1960 m. pristatė savo credo, skaitė paskaitą apie kūrybą, poezijos misiją, skaitė savo eilėraščių posmus.

„Mėginu įrėminti bent šiuolaikinį jausmą, artimą credo, kuris išryškėja tik ilgų metų darbuose ir kuri mes pilnai išreiškiame tik visu savo gyvenimu.

*Tikiu amžina Tiesa ir grožiu,
Ir žmogum, kuris kuria.
Tikiu ilgesiu ir laime grožy
Ir žmogaus kūrėjo vienatve.*

*Tikiu skausmo spindesiu
Visų tikėjimų viršūnėj,
kuris mus paklydusius,
į versmę Amžinos Tiesos atves.³*

Savo paskaitoje rašytoja akcentavo, kad jokie menų klubai nepadaro žmogaus kūrėju. Jos manymu, visi Dailių menų klubo nariai yra „kovotojai su kasdienybe, už grūdėlius laiko būti sau žmonėmis, kovotojai už grūdėlį tiesos ir grožio.“ Rašytojas J. Tininis šiame DMK susibūrimo buvo jos oponentas, savo komentarais į diskusiją apie kūrybą įtraukęs ir kitus klubo narius. Alė Rūta į DMK buvo priimta vienbalsiai, kiek vėliau į klubą įstojo ir jos vyras architektas, dailininkas Edmundas Arbas.

1960–1965 m. DMK veikla tik įsisiūbavo, į ją įsitraukė vis daugiau į Los Andželą iš kitų Amerikos vietų atvykusių naujų narių. Ne kartą DMK susibūrimai vyko ir Arbų namuose. Daugelį metų rašytoja Alė Rūta buvo ir DMK metraštininkė, kuri trumpas informacijas apie susirinkimus ir DMK veiklą rašydavo dienraščiui „Draugas“ ir kitiems išėivijoje leistiems leidiniams. Visiems Alės Rūtos rašytiems tekstams būdingas taiklumas, nuoširdumas, esminių dalykų aktualizavimas. 1961 m. „Draugo“ dienraštyje Alė Rūta aprašo netradicinį DMK susitikimą. „Dailių Menų klubo susirinkimas įvyko spalio 7 d. gražioje ponų Lukšių rezidencijoje (Santa Monika); buvo gera programa ir puikios vaišės. Įdomu, kad šiomis vaišėmis K. Lukšys, žinomas biznierių, ir jo maloni Ponia tapo lyg ir mecenatais: girdi, nors kartą mes norime pagerbti ir pavaišinti meno žmones. Dėl to gražaus gesto jie patys tapo labiau gerbiami. Programoje buvo labai įdomi ir turininga dr. K. Almino-Alminausko istorinė paskaita ir diskusijos.“ Šiame trumpame

Rašytoja Alė Rūta savo namo kiemelyje Santa Monikoje, 1982 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvų

kelių sakinių tekste puikiai dera ir informacija, ir subtiliai atskleista meno bei verslo bendradarbiavimo esmė.

1962 m. Alė Rūta trumpam išstojo iš DMK, ji rašo prašymą: „Dėl nekomentuotinų (spaudoje ir asmeniškai) priežasčių turiu atsitraukti

ilgesniam laikui į save. Jei Dailiųjų Menų klubas nepripažįsta atostogų, tada liksiu dimisijoje. Ačiū už gražias valandas. Kas yra draugai, lieka draugais. 1962 m. sausio 28 d.“⁴⁴ Vėliau rašytoja prisimins, kad tuo metu turėjo palikti klubo veiklą, išeiti, ieškoti darbo, dirbti „dėl do-

lerio“; viskam trūko laiko, atsirado nuovargis. Keleriems metams nuo veiklos nutolo, nes dirbo, reikėjo rūpintis šeima. Vėliau, kai B. Brazdžionis priminė apie sugrįžimą, po kelerių metų grįžo. Vėl aktyviai įsitraukė į klubo veiklą, dalyvavo susibūrimuose, rengė literatūrinius renginius-paskaitas, kartkartėmis išėivijos spaudoje aprašydavo įdomesnius renginius.

1997 m. DMK veikla buvo sustabdyta. Tuo metu mirė vienas iš pagrindinių dalyvių rašytojas ir publicistas Bronys Raila. Alė Rūta vėliau prisimins: „Poetas Bernardas Brazdžionis, labai praretėjus narių būriui, pasakė: gana. Tai jis išreiškė raštu, prašydamas visų – pritarti. Vos

Alė Rūta kalba rašytojo Juozo Švaisto (viduryje – Aleksandra ir Juozas Švaistai) pagerbimo renginyje Los Andžele, 1964 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

keli dar prieštaravo, norėjo klubą atgaivinti, bet... be Brazdžionio, be Railos klubo jėga, jo įdomumas dingo.“⁵ Dar po kurio laiko mirė poetas, sambūrio įkūrėjas, iniciatorius B. Brazdžionis. Vėliau, DMK jau uždarius, Alė Rūta parašė atsiminimus apie klubą ir jo veiklą, labai šiltai ir nuoširdžiai atsiminė klubo narius, jautriai rašė apie daugelio jų asmenybes. Bene šilčiausiai Alė Rūta rašė apie Brazdžionį, jo entuziazmą, energiją, kurią jis skyrė sambūrio veiklai. „Koks būtų Los Angeles DMK be poeto Brazdžionio? – Joks. Arba tik jau ne toks įdomus ir patrauklus, koks jis buvo.“⁶

Dailių menų klubas gyvavo daugiau kaip keturis dešimtmečius. Per šį laiką narių skaičius įvairavo, tačiau visada išliko ištikimųjų narių branduolys. Kartais sambūris sulaukdavo ironiškos kritikos, apie klubo veiklą juokaudavo jo veiklą stebintys iš šalies. Pensininkauti į Los Andželą atvykęs istorikas Vincas Trumpa nebuvo klubo narys, bet juokais sambūrį vadino ne Dailių menų, o Dailių amatų klubu. Niekas už tai nepyko. Klubas – uždaras, nevisuomeniškas, menininkų ir kultūrininkų sambūris. Poetas Brazdžionis kartais taip pat pajuokaudavo: „Mes esame Dailių menų klubo sąnariai...“⁷

Pasiūlymo stoti į Dailių menų klubą buvo sulaukusi ir Los An-

Alė Rūta, 1998 m.

džele gyvenusi rašytoja Petronėlė Orintaitė. Kaip prisimena rašytojos sūnus Donatas Januta, ji atsisakė Brazdžionio kvietimo stoti į Dailių menų klubą. Klubo nariai susirinkdavo vis kito nario namuose. Namų šeimininko pareiga buvo paruošti programą ir vaišes. Viena klubo narė, kviesdama narius į susirinkimą, net reklamavosi: „Kepsime pusę jaučio.“ Atsisakiusi stoti į klubą P. Orintaitė Brazdžioniui sakė: „Kai pas tave vyksta susirinkimai, tu gali programą sekti, nes tavo žmona virtuvėje jums vaišes ruošia. O kai pas mane būtų susirinkimas, tai aš negalėčiau programoje dalyvauti, turėčiau virtuvėje dirbti. Jūsų klubas nėra

dailių menų, bet dailių valgių klubas.“

DMK įkūrimas ir jo veikla lietuvių išeivijos gyvenime yra tam tikras fenomenas. Kaip keliasdešimt lietuvių daugiau nei keturis dešimtmečius nepavargo, nepri-trūko idėjų bei temų kultūriniams vakarams ir diskusijoms, kas juos jungė ir siejo? Buvimas svetimoje aplinkoje čia gyvenančius lietuvius vertė telktis, kurti lietuviškus sambūrius, kurie išlaikytų lietuvių, jungtų. Dailių menų klubas sekė Nepriklausomoje Lietuvoje gyvavusių literatūrinių salonų tradiciją, kuri buvo sava, priimtina ir svarbi Los Andžele gyvenusių lietuvių kultūrininkų būriui.

Paaiškinimai

¹ B. Brazdžionis. *Los Angeles Dailių menų klubas (Metmenys klubo vidaus tvarkai ir istorijai)*. Mašinėraštis. VDU Lietuvių išeivijos instituto archyvas.

² Gustaitis Algirdas. *Dailių menų klubas (1956–2000)*. – Vilnius: Spauda, 2002.

³ Alės Rūtos paskaitos rankraštis skelbiamas kn.: Gustaitis Algirdas. *Dailių menų klubas (1956–2000)*, p. 250.

⁴ Gustaitis Algirdas. *Dailių menų klubas (1956–2000)*, p. 321.

⁵ Alė Rūta. *Dailių menų klubas – Los Angeles // Draugas*, 2004 m. vasario mėn.

⁶ *Ten pat.*

⁷ *Ten pat.*

Livija Majoresku-Dimšienė

PETRAS BLAŽEVIČIUS

*Rokiškio savivaldybės Kultūros, turizmo ir ryšių su užsienio šalimis
skyriaus vedėjas*

*Livija Majoresku-Dimšienė, 1880 m.
Nuotr. UAB „Ilzenbergo dvaras“*

*Eugenijus Dimša, 1880 m.
Nuotr. UAB „Ilzenbergo dvaras“*

*Dimšų giminės herbas.
Iš: [http://apsai.lt/dev/
ilzenbergo-dvaras/
valdytojai/bajorai-
dimsos/](http://apsai.lt/dev/ilzenbergo-dvaras/valdytojai/bajorai-dimsos/)*

Pastaraisiais metais, kai Vaido Barakausko dėka atgimė Rokiškio rajone esantis Ilzenbergo dvaras, visuomenės dėmesys šio dvaro istorijai ir dvaro šeimininkės Livijos Majoresku-Dimšienės asmenybei nuolat didėja. 2015 m. išleistoje knygoje „Lietuvos istorijos ženklai: Ilzenbergo dvaras. 1515–2015“ apie Liviją Majoresku parašyta, kad ji buvo puiki pianistė, dainininkė, poliglotė.

Kas gi iš tiesų buvo ši įdomi asmenybė ir kaip ji pateko į Rokiškio kraštą?

1896 m. Ilzenbergo dvarą įsigijo bajoras Eugenijus Dim-

ša. Jis mokėsi Mintaujos (Jelgavos) gimnazijoje, vėliau – Peterburgo kelių susisiekimo aukštojoje mokykloje ir tapo inžinieriumi. Dirbo įvairiose Rusijos imperijos vietose. Pasak istorikės O. Mackevičienės, Eugenijus buvo „labai išsilavinęs, puikus specialistas“. Laisvai kalbėjo lietuvių, lenkų, rusų, prancūzų ir vokiečių kalbomis.

Būdamas 39-erių, Eugenijus Dimša savo pusseserės Liudvikos Dimšaitės-Busse dvare Žemutinėje Silezijoje sutiko dešimčia metų jaunesnę žavią rumunę Liviją Ma-

joresku ir 1892 m. liepos 12 d. su ja susituokė Berlyne.

Livija Majoresku gimė 1863 m. kovo 28 d. Bukarešte. Jos tėvas Titu Majoresku (1840–1917) buvo labai išsilavinęs, mokėsis ne tik Rumunijos, bet ir Prancūzijos, Vokietijos aukštosiose mokyklose. XIX a. pabaigoje jis jau buvo garsus rumunų literatūros kritikas, rašytojas, filosofas, advokatas, įkūręs įtakingiausią XIX a. Rumunijos intelektualią ir politinę organizaciją „Junimea“. 1874 m. jis tapo švietimo ministru.

Pasakojama, kad Titu buvo didelis dailiosios lyties gerbėjas. Tai,

matyt, jį ir atvedė 1887 m. prie skyrybų su Livijos motina. Tais pačiais metais Livija kartu su ja išvyko gyventi į Berlyną. 1892 m., praėjus dviems savaitėms po Livijos vestuvių, mama mirė.

Su savo dukters vyru Eugenijum Dimša Titu susipažino 1893 m. Vienoje ir susižavėjo jo fiziniu grožiu bei intelektu.

Rumunijos istorikų liudijimu, įtakingo rumuno dukra buvo Rumunijos karalienės Elžbietos freilina, puikiai grojo pianinu, turėjo gražų balsą.

Ištekėjus už Eugenijaus, 1894 m. Novorosijske Livijai gimė dukra Janina Klara, o 1899 m. Peterburge – dukra Livija Emilija. Dimšoms apsigyvenus Ilzenberge, 1901 m. ją aplankyti atvyko Titu Majoresku, nuolat besidomintis savo dukros šeima. 1902 m. pasaulį išvydo trečioji Dimšų dukra Emilija, mirusi būdama trejų metų ir palaidota ant ežero skardžio, šalia Ilzenbergo dvaro sodybos.

1910–1914 m. Livijos tėvas – Rumunijos užsienio reikalų ministras, o 1912–1914 m. – ministras pirmininkas.

Pirmojo pasaulinio karo metais Dimšos gyveno Peterburge, o Ilzenberge tuo metu šeiminkavo vokiečiai... Negandos ir nuostoliai graužė sveikatą ir Eugenijus susirgo vėžiu. 1918 m. jis mirė Švedijoje. Kadangi Peterburge siautė bolševikai ir prasidėjo pilietinis karas, 1919 m. Livija su dukromis išvyko pas vyro pusseserę Žemutinėn Silezijon, kur Busse šeimos kape palaidojo kremuotą Eugenijų.

1920 m. kovo mėn. našlė grįžo į nuniokotą Ilzenbergą, kuriame praleido ištisus dvidešimt metų. Janinai Klarai ištekėjus už Stanislavo Eugenijaus Pliaterio-Zybergo, Livija su savo bendravarde dukra apsigyveno viename pagrindinių rūmų sparne, kitą užleido dvariš-

Livija Majoresku-Dimšienė (trečia iš kairės) prie tėvo kapo Bukarešte, 1934 m. Tame pačiame kape 1934 m. buvo palaidota ir pati Livija. Nuotr. UAB „Ilzenbergo duras“

kiams ir nuomininkams valdininkams. Dimšų kasdienybę neretai praskaidrindavo viešnagės pas Pšezdzieckius Rokiškyje, Pliaterius-Zybergas Kurtuvėnuose, kaimynę Mariją Adominą Komarienę Onuškyje. Nuostabi Ilzenbergo gamta ir vaizdingi ežerai pas Liviją traukdavo ir savus, ir draugus. Yra žinių, kad į Ilzenbergo dvarą atvykdavo svečių iš Rumunijos, Belgijos, Lenkijos. Medžioklė, plaukiojimas, žvejyba, maudynės, puotos buvo ne vienintelis malonumas. Svečiams dažnai muzikuodavo ir dainuodavo pati rūmų šeimininkė, kuri, kaip sakydavo tarnai, anksčiau dainavo Rumunijos karaliams. Istorikė Ona Mackevičienė tvirtina: „Rokiškio grafai Pšezdzieckiai dievino gerą muziką, o Livija, nors ir ne tokios dailios figūros kaip jaunystėje, balsą turėjo jaunatviškai kerintį. Taip pat niekas negalėjo jai prilygti grojant fortepijonu. Dvare dirbę tarnai pasakojo, kad senoji ponija Livija dvaro salone, kuriame stovėjo didelis fortepijonas, veidrodis iki lubų, žalia koklinė krosnis, žalioje lenktoje sofoje susodinusį svečius, dažnai jiems dainuodavo...“ Deja, medžiagos apie tai, kur Livija mokėsi skambinti pianinu ir dainuoti, žinių neišliko, tokių duomenų reikėtų ieškoti Rumunijoje.

1940 m. atėjus sovietams, Livija Dimšienė persikėlė į Vilnių, kur susižalojo klubą. Tik 1942 m. su Rumunijoje gyvenusių giminių pagalba ji su dukromis grįžo į Bukareštą, o 1943–iaisiais persikėlė į Kampulung Muskelį, kur 1946 m. rugpjūčio 28 d. ir mirė. Livija Majoresku-Dimšienė buvo palaidota šalia savo garsaus tėvo Bukarešto kapinėse.

Jau dveji metai Rumunijos Respublikos ambasados ir Rokiškio rajono savivaldybės iniciatyva Rokiškio dvaro rūmų menėje vyksta koncertai, skirti Livijai Majoresku. Jau dvejus metus Rokiškyje koncertavo jauna ir gerai žinoma pianistė Aleksandra Dariesku. Jos fantastiški rečitaliai ne tik suvirpina mūsų krašto žmonių sielas, bet ir primena garsiąją kraštiečių Liviją Majoresku-Dimšienę, kurios asmenybe turėtume domėtis daugiau.

Pianistės Aleksandros Dariesku koncerto, vykusio 2015 m. Rokiškio krašto muziejuje, afiša

Jonas Masiulis – Rokiškio pašto tarnautojas, fotografas, kolekcionierius

DALIA KIUKIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus vyr. fondų saugotoja

Jonas Masiulis, būdamas 70-ties, pradėjo užrašinėti svarbesnius savo šeimos, artimųjų įvykius ir datas. Iš tų fragmentiškų gyvenimo nuotrupų, jo sūnaus Algirdo muziejui perduotų šeimos dokumentų, fotografijų susidėlioja vienos lietuvių šeimos gyvenimo istorija.

J. Masiulis gimė Agotos Reikalytės (1870–1935) ir Antano Masiulio (1872–1927) šeimoje. Agotos tėvai – Kazimieras Reikalas ir Ona Vanagaitė – buvo ūkininkai, turėjo 1 valaką žemės, gyveno Linsio kaime, Užpalių valsčiuje. Agota buvo gera verpėja ir audėja. Nebuvo tokio rašto, kurio negalėtų išausti. Ji mokėjo skaityti, turėjo gražų balsą, giedojo Užpalių bažnyčios chore, buvo ramaus būdo, tikinti ir visą savo gyvenimą tvarkė pagal Dievo ir bažnyčios įsakymus. Mirus Agotos tėvui Kazimierui (nuo vidurių uždegimo), ūkį paveldėjo sūnus Konstantinas, kuris vedė gražią, bet nerimą merginą. Kai mirė ir Agotos mama, jai tėviškėje gyventi pasidarė sunku, nes brolis su broliene ją išnaudojo ir skriaudė. Jai teko atlikti visi ūkio darbai. Jei ko nespėdavo padaryti, tai brolis Konstantinas ją mušdavo. Kai pas Agotą atvažiuodavo piršliai, jie būdavo išvaromi; brolis nenorėjo atiduoti jai priklausančios dalies – pasogos, o svarbiausia, bijojo, kad nebebus ūkyje mergos darbininkės.

Jono senelis iš tėvo pusės – Karolis Masiulis – gyveno Jūžintų

Jonas Masiulis, 1934 m.

parapijoje, Martinčiūnų kaime, turėjo 1 valaką žemės. Senelis buvo ūmus ir piktas. Jo būdą paveldėjo ir tėvas Antanas, kuris buvo batsiuovys (šaučius). Jis važinėdavo po kaimus pas ūkininkus ir siūdavo bei taisydavo batus, mokėjo ne tik batsiuovio, bet ir staliaus darbus, taip pat taisė techniką ir laikrodžius. Labiausiai jam patiko „pirkt-parduot“.

Siuvant batus Linsio kaime, buvo pakviestas ir į Reikalų kiemą. Ten susipažino su Agota. Antanas matė, kaip ji vargsta. Vieną naktį Agota pabėgo iš namų; per langą išnešė savo rūbus ir kraitį, pabėgo pas seserį Oną, gyvenančią Nemeniūnų kaime, Kamajų valsčiuje. 1896 ar 1897 m. Agota su Antanu susituokė Kamajų bažnyčioje. Ištekėjus jos gyvenimas menkai pagerėjo, nes jiedu su vyru Antanu buvo skirtingo būdo, be to, neturėjo kur gyventi.

Kurį laiką Agota su Antanu gyveno ir dirbo Kamajų dvare. Kumečių darbas buvo sunkus, mažai kuo skyrėsi nuo baudžiauninko, tik tiek, kad galėjo kada nori iš dvaro išeiti.

1898 m. Agotos ir Antano šeimoje gimė dukra Ona. Šeima persikėlė gyventi pas giminaičius į Nemeniūnų kaimą, bet dėl nesutarimų vėl grįžo į Kamajus. Iš eilės gimė dar 3 dukros: Emilija, Teofilija ir Anelė. Dėl skurdaus gyvenimo ir nepritekliaus jos mirė.

1904 m. liepos 10 d. gimė sūnus. Tėvas buvo labai patenkintas, kad po 4 dukrų susilaukė sūnaus. Jį pakrikštijo Jonu. Kamajuose per

Masiulių šeima Rygoje, 1917 m. Stovi: duktė Ona (19 m.) ir tėvas Antanas (45 m.); sėdi: sūnus Jonas (13 m.), sūnus Motiejus (11 m.) ir motina Agota (47 m.)

Jonines būdavo dideli kermošiai, privažiuodavo daug žmonių ir prekiautojų su įvairiom prekėmis. Neseniai vykusiame kermošiuje Antanui gerai pasisekė prekyba su saldinais, todėl iškart parinko Jono vardą.

1904–1905 m. Antanas dirbo pagalbinu darbininku statant Kamajų bažnyčią. Nešant plytas, lūžo stelažai ir jis pakibo ant rūbų. Taip atsitiktinai išsigelbėjo. 1906 m. Masiuliams gimė dar vienas sūnus, kuriam Agota davė mylimo brolio, žuvusio kariuomenėje, Motiejaus vardą.

Netrukus Antanas Masiulis, susitaręs su kitu Kamajų miestelio gyventoju Alubecku, pėsti išėjo į Rygą ieškoti darbo. Rygoje gyveno Antano brolis Jonas. Jis buvo policininkas. Agotai, likusiai vienai be vyro, buvo sunku. Ji eidavo pas kitus žmones dirbti, dažniausiai pas žydus. Kadangi šabo metu (šeštadienį) žydams dirbti negalima, lietuvės moterys dažniausiai pasidarydavo neatidėliotinus darbus. Pas žydą Peiskų Agota turėjo ir nuolatinį darbą. Peiskus supirkinėdavo skudurus,

Свидѣтельство

объ успѣхахъ и поведеніи ученика Jonai I отд. I класса
I. учебн. заведенія Лит. Просвѣтит. Общества „Žvaigždė“
м. г. Ригѣ, Навошова Ульяна отъ 1916 уч. г.

№	Поведеніе	Вѣдомости	Учебныя	Домашн. работы	Учебныя работы	Лит. работы	Нѣсл. работы	Другія работы	Грѣхотворенія	Испытанія	Исп. работы	Честность	Рисованіе	Музыка о	Иліаде	Честн. грѣх.	Честн. слова	Научно-интересн.	Поведеніе	
1	5	4	4	3	5	5	4	3	3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
<p>Переводимас во II кл. <u>английск.</u></p> <p>1 — только сведения; 2 — сведения и отзывы; 3 — отзывы; 4 — хорошие; 5 — отличные.</p> <p style="text-align: right;">Зонамис содѣланныя указаними <u>Н. Ринкевич.</u></p>																				

Pažangumo ir elgesio liudijimas, išduotas Jonui Masiuliui 1916 m. baigus Rygos lietuvių švietimo draugijos „Žvaigždė“ mokyklos I klasę

Agotai reikėdavo juos suplėšyti ir atskirti vilnonius nuo lininių ir medvilninių. Šiek tiek pinigų iš Rygos atsiųsdavo Antanas.

Agota su trim vaikais išvažiavo į Rygą pas vyrą. Jie apsigyveno Dinaburgskos gatvėje. Už butą mokėti nereikėjo, bet turėjo prižiūrėti namo kiemą ir dalį gatvės. Vėliau Antanas išsinuomavo krautuvėlę, prekyje įsirengė batsiuvo dirbtuvę, o toliau pasistatė lovas, įsirengė butą. Papildomai Antanas dirbo Dinaburgskos gatvės raktininku. Tuo metu Rygoje nakčiai visi kiemai buvo rakinami, o rytą atrakinami. Jei kas pavėluodavo, reikėjo įleisti. Vyresnioji Masiulių dukra Ona tarnavo pas gydytojus.

Agota vaikus mokė skaityti iš maldaknygės. 1916–1917 m. berniukai Rygoje lankė lietuvių švietimo draugijos „Žvaigždė“ mokyklą. Nors ji buvo lietuvių, bet pamokos vyko rusų kalba, tik lietuvių – lietuviškai. Gyvendami Rygoje, Masiuliai lietuviškai kalbėti nedirždavo, nes lietuvius pašiepėdavo, juos vadindavo „žmuida“. Agotos draugės sakė: „Kurgi vaikas dėsis lietuviškai išmokęs skaityti, mokyk lenkiškai, tai bus daug naudingiau.“ Agota nupirko lenkišką elementorių, bet Jonui lenkiškai skaityti sunkiai sekėsi. Už tai, kad negali teisingai ištart, gaudavo su pančiu per pečius. Kartą sesuo Ona, parėjusi iš teatro, pasakojo, kad girdėjo du karininkus

Antanas Grinciūnas – Kamajų paštininkas, 1922 m. rugpjūčio 31 d.

kalbančius lietuviškai. Šeimoje visi stebėjosi, kaip jie drįso viešai lietuviškai kalbėti. Masiuliai taip jau buvo pripratę, kad lietuviai daug prastesni už kitus žmones ir kalbėti lietuviška kalba – negražu. Bet patys vis vien kalbėjo lietuviškai.

1917 m. šeima iš Rygos grįžo į Lietuvą, nes Rygoje prasidėjo badas. Nors tuo metu Lietuvos kaimas buvo labai nuskurdęs ir nuniokotas, bet čia jų niekas neniekino ir nepravardžiavo. Tokia miela buvo Lietuva. Iš pradžių šeima apsistojo Rudžių kaime pas Agotos seserį, po to vėl persikėlė į Kamajus, nuomojosi namelį.

Paaugę sūnūs tarnavo pas ūkininkus. Motiejus išmoko knygišystės

Rokiškio pašto darbuotojų lietuvių kalbos kursantai mokytoją Juozą Gobį (antroje eil. antras iš kairės) išleidžiant iš Rokiškio, 1928 m. birželio 17 d. Priekyje pirmas iš kairės – Jonas Masiulis. Reverse yra spaudas: „Fot. Germanas Rokiškis“

amato. Jonas buvo silpnos sveikatos, smulkaus sudėjimo, todėl ūki darbai jam buvo per sunkūs. Tėvas norėjo išmokyti batsiuviu, bet jam šis darbas nepatiko. Be to, batsiuvio darbas buvo nešvarus. Mieste dar nieko, o kaime mėšluotą, purviną batą atneša – taisyk! Vis dėlto Jonas išmoko batsiuvio amato ir padėjo tėvui.

Būdamas paauglys, Jonas susidomėjo fotografija. Kai Lietuvoje buvo išduodami lietuviški pasai, gyventojams reikėjo pasidaryti tinkamas fotografijas. Į Kamajus iš Rokiškio atvyko fotografas Mordechajus (Mordechai) Germanas (1901–1985) su padėjėju, jaunesniu broliu Judeliu (Jehuda). Jie pas Masiulius įsirengė nuotraukų dirbtuvę. Jonas susidraugavo su Judeliu ir jis parodė, kaip daromos nuotraukos.

1918–1921 m. Jonas mokėsi Kamajų pradinėje mokykloje. Baigiantis mokslo metams, kamajiškis paštininkas Antanas Grinciūnas pakreipė jo gyvenimą kita linkme. Jis pasiūlė dirbti vietoj savęs Kamajų pašte padėjėju, o pats išėjo vargonininkauti. Kamajų pašte tuo metu dirbo 2 žmonės. Reikėjo pri-

imti telegramas, išnešioti laiškus. Kadangi mėgo piešti, tai laisvalaikiu gražiai parašydavo skelbimus, juos iliustruodavo.

1922 m. į Kamajus atvažiavo Rokiškio pašto viršininkas Vidutis. Jis susižavėjo gražiai iliustruotais skelbimais ir pakvietė Joną dirbti į Rokiškio paštą. Yra dokumentas, 1923 m. vasario 7 d. išduotas liudijimas, kad J. Masiulis „tikrai yra laiškanėšis Rokiškio pašto, telegrafo ir telefono įstaigos.“

Užsidirbęs pašte pinigų, Jonas už 150 litų nusipirko naudotą dviratį. Rokiškio apskrities valdybos

1926 m. išduotame leidime važinėti dviračiu įrašyta, kad savininkas Jonas Masiulis įregistravo „Royal Englang“ firmos dviratį. Tuo metu dviračius retai kas turėjo. Rokiškyje buvo jų remonto dirbtuvė, kurioje buvo galima išsinuomoti dviratį. Atsiminimuose J. Masiulis rašo, kaip prašydavo mokančio dviračiu važiuoti draugo išnuomoti dviratį, nes nemokantiems važiuoti neduodavo. Atsiminimuose taip pat rašo apie darbą pašte, įvairius nutikimus. Smulkiai pasakoja apie pirmąjį Rokiškio pašto viršininką Vidutį. Jis draugavo su policijos viršininko padėjėju Mačiuliu, abu mėgo išgert. Pašto kasoje visuomet

1931 m. Jonas Masiulis iš Roberto Gislerio nusipirko namą Parokiškės kaime

Rokiškio pašto darbuotojai prie pašto pastato, 1929 m. gegužės 10 d. Iš kairės: prižiūrėtojas Banevičius, valdininkai Veršelienė, Veršelis, Jurgelevičienė, Eidukevičienė, Garškaitė, laiškininkai Dagis ir Čaplinskas

būdavo pinigų, nes žydai iš Afrikos, Amerikos giminėms siųsdavo dolerius, svarus ir kitą valiutą. Muitinėje laišakai buvo tikrinami ir surašoma, kas rasta. Laiškai su pinigais nebuvo nešiojami, o išsiunčiami kvietimai. Vieną naktį

„ILIUSTRUOTAS PASAULIS“

KAUNAS, KESTUČIO g. 33 (Lithuania) TEL. 23477.

Šio pažymėjimo, kad p. *Jonas Masiulis*

librai yra plačiau aiškino Lietuvos socialistinio „Iliustruoto Pasaulio“ redakcijos bendradarbiai korespondentais.

Tiesą sakant, ir aš, ir kitiems korespondentams, neturintys aiškios mūsų laikraščio reikšmės, prabėgėme per šį pažymėjimą.

1937 m. pažymėjimas, liudijantis, kad J. Masiulis – savaitraščio „Iliustruotas pasaulis“ redakcijos bendradarbis korespondentas

Rokiškio pašto naujieji rūmai, 1934 m. rugsėjo 31 d. Prie pastato stovi darbuotojai

Vidutis su Mačiuliu pavogė iš kasos pinigus, šautuvą, kuris buvo laikomas dėl apsaugos, ir pabėgo. Jonui teko apie įvykį pranešti Pašto valdybai Kaune. Mačiulis pabėgo į Lenkiją, o Vidutis buvo sulaukytas Radviliškyje.

Jonas pašte dirbo visuose skyriuose. Dienos metu – prie telefono, prie registruotų laiškų ar siuntinių skyriuje, naktį budėjo. Dirbo valdininko darbą, nors atlyginimą gavo laiškininko. Norint tapti valdininku, reikėjo baigti 4 gimnazijos klases ir specialius kursus.

1926 m. Jonas ir Motiejus Masiuliai įsitraukė į esperantininkų judėjimą, susirašinėjo su esperantininkais iš JAV, Estijos, Čekoslovakijos, Estijos, Italijos, Ispanijos, Kanados, Lenkijos, Prancūzijos, Vokietijos, Švedijos ir kitų šalių.

Muziejuje saugoma per 100 atvirukų, jiems siųstų 1926–1927 metais.

1928 m. gegužės 15 d. Jonas Masiulis ir kiti Rokiškio paštininkai buvo apdovanoti Lietuvos Nepriklausomybės medaliais. Tais pačiais metais Rokiškio pašto darbuotojai lankė lietuvių kalbos kursus, kuriems vadovavo mokytojas J. Gobis. Fotografas M. Germanas užfiksavo išleistuvių akimirką.

1931 m. J. Masiulis iš Roberto Gislerio nusipirko namą Parokiškės kaime (dabar – Respublikos g.). Tais pačiais metais susirgo tuberkulioze, išvyko gydytis į Kauną. 1931 m. ligonio lapelyje parašyta, kad Jonas Masiulis yra I eilės laišk-

„Jaunosios Lietuvos“ susirinkimas, vykęs 1931 m. gegužės mėn. Rokiškyje. Antroje eilėje 3-ias iš dešinės – pašto darbuotojas Jonas Masiulis

kininkas, 26 metų, gaunantis 170 litų algą.

Rokiškio krašto muziejaus archyve saugoma per 300 vnt. Masiulių šeimos dokumentų nuo 1909 m.; išsaugoti pasai, įvairūs pažymėjimai, pirkimo-pardavimo sutartys, laišakai, pašto valdybos dokumentai, ligos išrašai, kvitai, sąskaitos, įstaigų

*Sveiki sulaukę
Naujųjų Metų!*

nutarimai, sprendimai, raštai, taip pat atsiminimai, įvairūs užrašai, 1937–1938 m. pajamų ir išlaidų sąsiuvinis, kuriame surašytos visos išlaidos maistui, kurui, švarai, namų remontui ir kt. 1937 m. gegužės mėn. pajamos: 23,85 Lt – likę iš balandžio mėn., 40 Lt M. R. grąžino skolą, 84,75 Lt pensija, už 15 vnt. knygų įrišimą – 11 Lt. Iš viso 159,60 Lt. Išlaidos – 105,90 Lt. Kitais mėnesiais gaudavo pajamų už buto, daržo nuomą, beveik kiekvieną mėn. – už knygų įrišimą, už savaitraščio „Iliustruotas pasaulis“ platinimą.

J. Masiulis išsaugojo ne tik šeimos dokumentus, bet ir fotografijas, kurių kitoje pusėje yra įrašai, fotografų spaudai. 1922–1935 m. paminėtos šios Kamajų ir Rokiškio paštininkų pavardės: Kamajų paštininkas Verbiejus ir A. Grinciūnas (1922 m.), valdininkės J. Levanuskaitė, Z. Čaplinskaitė, Bilčytė, F. Juodytė, P. Žalytė, N. Apalainytė (1926 m.), telegramų išnešiotojas A. Čaplinskas, valdininkė Anelė Markūnaitė (1927 m.), pašto „monteris“ Povilas Mikulėnas, A. Čaplinskas (1928 m.), Garškaitė, prižiūrėtojas Banevičius, valdininkai Veršalienė, Veršelis, Jurgelevičienė, Eidukevičienė, Garškaitė, laiškininkai Dagis ir Čaplinskas (1929 m.), Juozas Spaičys (1935 m.).

1934 m. Rokiškio paštas perkeliamas į naujas patalpas Kauno gatvėje, tačiau šiame pašte Jonas

dirba neilgai. J. Masiulis valstybės tarnautojų sveikatos tikrinti komisijos pripažintas netekusiu 80 proc. darbingumo visam amžiui ir nuo 1934 m. gruodžio 16 d. atleidžiamas iš tarnybos. 1935 m. valstybės tarnautojų pensijoms ir pašalpoms skirti komisijos nutarime rašoma, kad Jonas Masiulis Lietuvos Valstybės tarnyboje tarnavo nuo 1922 m. gegužės 1 d. iki 1934 m. gruodžio 16 d. Kadangi ištarnavo

*Marijona su dukra Sigita, 1944 m.
Fotografavo Jonas Masiulis*

Masiulių šeima, 1952 m.

daugiau kaip dešimt metų ir atleistas dėl ligos, jam paskirta pensija 50 proc. jo algos, tai yra 102 litai. 1941 m. pensijos mokėjimas nutrauktas. 1941 m. vėl įsidarbina Rokiškio pašte telegrafininku. 1941 m. spalio mėn. atleidžiamas iš pašto ir išmokama 2 savaičių kompensacija. Nuo 1943 m. jam paskirta pensija.

Dirbdamas pašte, 1934 m. J. Masiulis Rokiškio galanterijos, kosmetikos ir fotografijos dalykų krautuveje „Naujiena“ už 100 Lt nusipirko plokštelinį dumplinį fotoaparata „Agfa Standart“. Pardavėjas Isaokas Klingmanas paaiškino ir parodė,

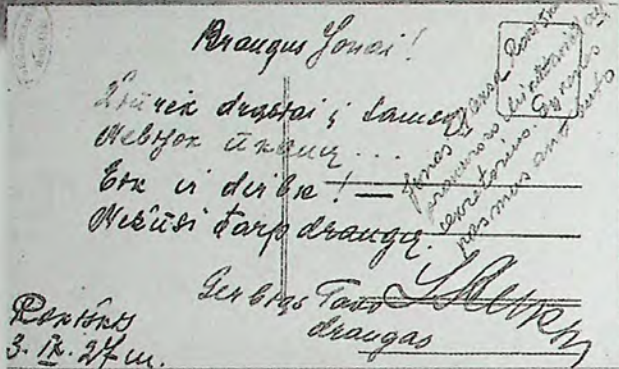

R. ROKIŠKIS, LIETUVIS, A. 1924.

Rokiškio bažnyčia ir aikštė (vaizdas į vakarų pusę), 1924–1925 m. (Kitoje nuotraukos pusėje dvi datos.)

Atvirukas „Rokiškis“ (kelias pro Rokiškio durą į Skemus), 1915 m.

Jonui Masiuliui Jono Aleksos dovanota fotografija (antroji pusė), 1927 m.

1937 m. Marijonai ir Jonui gimė sūnus Algis (1937–1940), po to dukra Zita, kuri iškart mirė. 1942 m. – Sigita, 1944 m. – Giedrė, 1951 m. – sūnus Algirdas. Pomėgį fotografuoti perėmė jų vaikai Giedrė ir Algis.

Nuo 1951 m. J. Masiulis su pertraukomis dirbo Rokiškio kelių eksploatacijos ruože remontininku, sargu, Rokiškio autoūkyje užpylėju, šaltkalviu. 1966 m. mirus žmonai, Jonas vedė Leontiną Gislerytę. Savo mėgėjiškojo fotografavimo nemetė iki senatvės, kol galėjo gerai matyti. Jis užfiksavo įvairias gyvenimo akimirkas – laisvalaikį, kelininkų darbą, Rokiškio mikrorajono statybą.

Dar kita Jono Masiulio aistra – spaudos, atvirukų, pašto ženklų kolekcionavimas. 2015 m. Jono sūnus Algirdas muziejui perdavė per 800 vnt. 1896–1944 m. laikotarpio

laikraščių, žurnalų („Tėvynės sargas“, „Trimitas“, „Paštininkų žodis“, „Vienybė“, „Pašto pasaulyje“, „Naujoji sodyba“, „Karys“, „Iliustruotoji Lietuva“, „Naujoji Romuva“ ir kt.), 138 vnt. atvirukų nuo 1917 m., 135 vnt. diafilmų nuo 1950 m., asmeninių daiktų. Kadangi Jonas iš brolio buvo išmokęs knygrišytės amato, įrišti ne tik periodiniai spaudiniai, bet ir dokumentai. Ypač vertingos fotografijos. J. Masiulis mėgo fiksuoti viską. Ant daugumos fotografijų yra įrašai su pastabomis (pavardės, datos, paaiškinimai). Tarp Masiulių asmeninio albumo fotografijų net 12 su fotografo Germano (Rokiškis) spaudais, 2 – Vinokuro (Rokiškis), 2 – Ch. Šneidermano (Rokiškis), 1 – Ch. Vinokurienės (Kaunas), 1 – M. Tartakausko (Šančiai) ir 1 – Šuro (Šančiai). Ant dviejų fotografijų J. Masiulis parašė, kad fotografavo Isaokas Klingmanas

1934 m. vasario 13 d., kuomet jis pirkto fotoaparata „Agfa“. Jonas Masiulis spaudų ant fotografijų nedėjo. Tik vėliau, jam būnant garbaus amžiaus, žentas grafikas Virgilijus Augustinas Burba sukūrė spaudą, kuriuo pažymėta jo kolekcija.

Būtų galima pateikti daugiau įdomių faktų, bet jie paliekami

Rokiškio bažnyčia (vaizdas iš vakarų pusės). Fotografavo Isaokas Klingmanas, 1934 m. vasario 13 d. Bandomoji nuotrauka padaryta J. Masiuliui perkant plokštelinį fotoaparata „Agfa“

ateities kartoms. Jono Masiulio (1904–1989) kaupta kolekcija nesunyko, ji dar ne kartą prabils iš muziejinių lūpų.

„Ryšiai su gimtuoju kraštu ir jo žmonėmis tapo mano gyvenimo dalimi...“

Reda Kiselytė, Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio bibliotekos vedėja, kalbina
Algį Narutį

Veiklos ir laiko karuselėje sukasi žmogus... Tokį mes matome Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininką Algį Narutį. Savaitgaliais rokiškėnai gerbiamą Algį įpratę matyti įvairių rajono kampelių renginiuose, o jį sutikus Vilniuje, darbo vietoje, atrodo, kad šis žmogus tik ir gyvena gimtojo krašto žmonių džiaugsmis ir rūpesčiais.

Šiandieninėje visuomenėje mes jau įpratome stebėti reiškinius, kai jaunas žmogus trokšta labai greitai pasiekti pelningų rezultatų. Deja... Jie taip lengvai nepasiekiami. Jeigu jauni žmonės perskaitys šį pokalbį su verslininku Algiu Naručiu, jie supras, kad reikia būti nepaprastai darbščiam, imliam naujovėms, norinčiam save išbandyti naujose srityse, nueiti ilgą ir nelengvą kelią, tik tuomet galima pasiekti užsibrėžtus tikslus.

Su gerbiamu Algiu kalbėjomės telefonu, susirašinėjome laiškais. Nebuvo lengva įsibrauti į šio asmens vidinį pasaulį, žinant, kad jis labai užimtas žmogus, bet, įvertinus jo pareigingumą ir atsakomybę,

Algis Narutis ir sesuo Audronė Kurkliečių kaime, 1965 m. žiema.
Visos nuotr. iš A. Naručio asm. albumo

išsirutuliojo nuoširdus, atviras ir netrumpas pokalbis.

R. K.: *Rokiškio krašto žmonės, dažnai Jus matantys renginiuose, jau susikūrė Jūsų paveikslą, kuris trykšta energija, atsakomybe, meile gimtajam kraštui. Trumpai papasakokite apie save.*

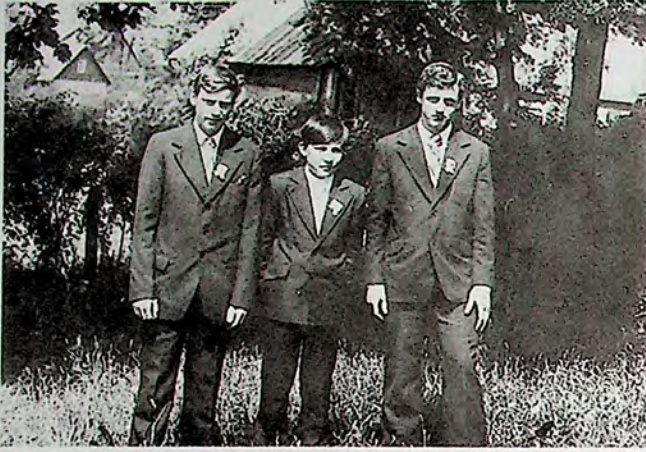
A. N.: Gimiau 1960 m. Rokiškio rajone, Žiobiškio parapijoje, Panemunio apylinkėje, Kurkliečių kaime. Dabar gyvenu Vilniuje, žmona – Regina Narutienė, auginame dukrą Ramunę ir sūnų Simoną.

Nuo seno mūsų kaimas artimiai bendravo su Žiobiškiu, Čedasais ir Panemuniu. Iki 1803 m., kai Žiobiškyje buvo pastatyta baž-

nyčia, Kurkliečių kaimas priklausė Čedasų parapijai. Čedasų bažnytinėse metrikų knygose yra įrašytų Kurkliečių kaimo žmonių pavardžių. Vėliau mūsų kaimas buvo priskirtas Žiobiškio parapijai. Tarybiniais laikais jis priklausė Pandėlio rajonui, o jį panaikinus nuo 1965 m. – Rokiškio rajono Panemunio apylinkei.

Naručio pavardė Kurkliečių kaime, remiantis dvarų inventoriaus dokumentais, pirmą kartą paminėta 1618 metais. Tarybiniais laikais tėvai Genovaitė Narutienė ir Balys Narutis darbavosi Konstantinavos profesinės technikos mokyklos Nr. 14 mokomajame ūkyje. Tėvas buvo stalius, o mama – lauko darbininkė.

1967 m. pradėjau lankyti Paliepio pradinę mokyklą, vėliau mokiausi Čedasų vidurinėje mokykloje. Iš mūsų kaimo Čedasus, kurie buvo maždaug už 5 km, galima pasiekti tik pėsčiomis per Grubų mišką, Pagrubio kaimą, pereinant Vyžuoną. Kadangi kelias buvo sunkiai išvažiuojamas, žiemą tėvai lydėdavo per mišką pėsčiomis arba veždavo rogėmis. Dėl to visi

Čedasų vidurinės mokyklos aštuntokai, 1975 m.
Iš kairės: Donatas Žemaitis, Algis Narutis ir Stasys Mikaila

„O kur Jūs, mano mokiniai?“ Čedasų vidurinės mokyklos 1975 m. laidos aštuntokai su mokytoja Genovaite Daugnoriene, 2007 m.

Kurkliečių vaikai nuo lapkričio iki balandžio dažniausiai gyvendavo klebonijoje (tada buvo mokyklos bendrabutis), šalia nuostabios Čedasų bažnyčios. Taigi, Kurkliečių vaikai nemažai laiko praleisdavo Čedasuose ir su tuo susiję daug mano prisiminimų.

Iš Kurkliečių kaimo Čedasuose mokėsi seserys Zita ir Dalia Kliuogaitės, Onutė ir Danutė Ščerbickaitės, Liubovė, Nina ir Valentina Turkovaitės, Danguolė ir Nijolė Žikoriūtės, Birutė Kleinytė, Regina Žemaitytė, Rima Kuzavinytė, Audronė Narutytė, Povilas Mironas, Algis Žemaitis, Elvyra ir Gediminas

Epizodas iš Kurkliečių kaimo susitikimo, 2008 m.

Stalaukai, Antanas Guzikauskas, Danguolė ir Valdas Miržinskai.

Čedasų mokykloje mokėsi ir kaimyninių kaimų vaikai: seserys Sandra, Regina, Gita ir Alma Lūžaitės, Stasys ir Valentas Lūžos, Henrikas Ruželė, seserys Zita ir Dalia Baikuskaitės, broliai Alfonsas ir Jonas Staskoniai, Alvydas Raupys iš Baublių kaimo, Alvydas Varnas, Elena ir Bronius Dzikavičiai, Elvyra Dzikavičiūtė iš Indriūnų.

Tuometę Čedasų vidurinę mokyklą lankiau nuo 1971-ųjų, kai buvo uždaryta Paliepio pradinė mokykla. Mokiau iki 1977 m., kol Čedasų vidurinė mokykla buvo perorganizuota į aštuonmetę mokyklą. Kartu mokėsi mano bendraklasiai iš Paliepio pradinės mokyklos: Donatas Žemaitis iš Kurkliečių (su juo grįždami iš mokyklos išvolidavom visus griovius), Dalia ir Stasys Mikailos iš Janikūnų. Pavasarį ir rudenį į mokyklą važinėdavome motoriniais dviračiais ir mopedais.

Mums, atėjusiems iš vienkiamų, Čedasai atrodė didelis miestas. Buvome draugiškai priimti į klasę ir greitai susibičiuliavome su čedasiškiais bei aplinkinių kaimų vaikais. Daug išmokė mokytojai Aldona Bražiūnienė, Kostas Kvedaravičius, Juozas Daugnora, Genovaitė Daugnorienė ir kiti.

Vienuoliktą klasę baigiau Panevėžyje, kur, dėl melioracijos nugriovus mūsų sodybą, persikėlė mano tėvai.

Iš mažens domėjausi technika ir planavau tapti vairuotoju, tačiau tėvai atkalbėjo ir sakė, kad reikia stoti į aukštąją mokyklą.

Taip lėmė likimas, kad įstojau į Vilniaus inžinerinį statybos institutą, pasirinkau automobilių transporto ir organizavimo specialybę. Ten sutikau savo bendraklasį Virginijų Tvaskų iš Čedasų. Su juo institute mokėmės vienoje grupėje ir, 1983 m. baigę institutą, įgijome autotransporto inžinieriaus ekonomisto specialybę.

Besimokydamas dalyvavau Vilniaus inžinerinio statybos instituto Sportinio techninio klubo veikloje ir Lietuvos kartingų čempionatuose.

Esu dėkingas draugui Virginijui Tvaskui ir jo tėvams už paramą studijų metais. Nuo 1992 m. Virginijus Tvaskus dirba ir gyvena JAV. Kai gali, aplanko gimtąjį kraštą, susitinka su draugais. Mokyklos metais užsimezgusi mūsų draugystė tęsiasi iki šiol.

Baigęs institutą, turėjau teisę pasirinkti paskyrimą iš pirmojo dešimtuko. Man nebuvo svarbu paskyrimo vieta, nes norėjau dirbti geriausioje autotransporto įmonėje.

Tuo metu tai buvo Šiaulių auto-transporto įmonė Nr. 1. Į šią įmonę ir gavau paskyrimą, kur dirbau 1983–1986 metais.

1986 m. gavau pasiūlymą dirbti Šiaulių „Vairo“ dviračių ir variklių gamykloje direktoriaus pavaduotoju ekonomikai. Aš norėjau išbandyti naujas galimybes, nes tai buvo gamykla, turinti daugiau kaip 3000 darbuotojų. Tuometinis Šiaulių ATĮ-1 viršininkas Antanas Tylenis atkalbinėjo mane ir siūlė likti, tačiau aš nusprendžiau kitaip. Gamykloje dirbau 1986–1987 metais.

Greit supratau, kad Antanas Tylenis buvo teisingas, nes „Vairo“ gamykloje buvo kitokia darbo specifika, nepritapau prie kolektyvo, o 1987 m. buvau pašauktas į tuometinę karinę tarnybą. Ją atlikau Leningrade (dabar – Sankt Peterburgas).

Greit pripratau prie esamų sąlygų, pradėjau lankyti muziejus, teatrus. Per dvejus metus pamačiau apie du šimtus spektaklių. Apie dešimt kartų aplankiau Žiemos rūmus, Isakijaus soborą, Peterhofą ir daug kitų įžymių vietų.

1989 m. rugsėjo 1 d. grįžau į Lietuvą. Jau buvo praėjusi savaitė po Baltijos kelio įvykių. Važiuodamas autobusu iš Rygos į Panevėžį, mačiau išsilytą pakeles ir daug laužaviečių. Artėjo Lietuvos nepriklausomybė.

Tėvai tuo metu gyveno Panevėžyje. Čia ir nutariau įsidarbinti. Sutikau pažįstamą, tuometinį Panevėžio „Lietkabelio“ gamyklos direktorių Vaclovą Šleinotą, kuris pasiūlė jo vadovaujamoje gamykloje įsidarbinti darbo užmokesčio skyriaus viršininku. Sutikau.

1991 m. Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, gamyklos darbas ėmė strigti dėl sutrikusio žaliavų tiekimo iš Rusijos.

Lietuvoje pradėtas kurti privatus verslas. 1992 m. su kolegomis Vilniuje įkūrėme UAB „Amanda“

Gera visiems kartu... Algio Naručio šeima Vokietijoje, Celio mieste, 2009 m.

ir jos direktoriumi dirbu jau 23-eji metai. Dabar esu verslininkas, nutolau nuo savo pomėgio technikai ir automobiliams. Dirbu ir gyvenu Vilniuje.

„Iš Vilniaus į Papiškius (186 km) mokykliniu mopedu Ryga-12“, 2010 m. gegužės 28 d. Kelionė truko 4 valandas

R. K.: *Gyvenime sutikote daug nuostabių žmonių, bendraminčių, o kas yra didžiausi Jūsų autoritetai?*

A. N.: Mano gimtinėje, Kurkliečių kaime, iš buvusios 21 sodybos liko tik 3. Dabar atstatoma Antano Šimėno sodyba. Neliko ir mano gimtosios sodybos. Mane, atvykusį į gimtinę, visuomet nuoširdžiai priima buvę bendraklasiai: Egidijus Vilimas – Papiškiuose, Stasys Mikaila – Janikūnuose, Donatas

Žemaitis – Deksnuose. Už nuoširdų rūpestį ir svetingumą esu labai dėkingas Egidijaus Vilimo mamai, buvusiai Čedasų bibliotekos filialo vyresniajai bibliotekininkei Nijolei Vilimienei.

Vienas geriausių mano draugų – buvęs bendraklasis Valdas Stakėnas iš Papiškių, dabar gyvenantis ir dirbantis Vilniuje. Vilniuje taip pat gyvena ir dirba buvęs klasės draugas Eugenijus Šimanauskas, kilęs iš Daliečių. Buvęs bendraklasiai, dabar gyvenantys Vilniuje, ir Egidijus Vilimas, šiuo metu gyvenantis Rokiškyje, dalyvauja Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ veikloje, visi stengiamės puoselėti ryšius su gimtuoju kraštu. 2009 m. Vilniaus rokiškėnai mane išrinko klubo pirmininku, šias pareigas einu ir šiuo metu.

Vilniaus rokiškėnų klube „Pragiedruliai“ yra daug tikrų gimtojo krašto patriotų. Esu laimingas, kad galiu bendrauti su įdomiais, veikliais ir mylinčiais savo gimtąjį kraštą žmonėmis.

R. K.: *Kaip įsivaizduojate šeimos misiją mūsų valstybėje?*

A. N.: Šeimos misija – formuoti augančią asmenybę, ugdyti jos vertybines nuostatas, rengti gyvenimui, skatinti veikti ir kartu apsaugoti nuo

pasitaikančių grėsmių. Tėvai privalo skirti daug dėmesio vaikų ugdymui. Darni šeima – darni bendruomenė ir valstybė.

R. K.: *Dažnai deramai neįvertiname tų, kurie yra šalia mūsų, tų, kurie mus paliko... Ar apie tai susimąstote?*

A. N.: Taip. Susimąstau. Pastebiu, kad žmonės vis labiau užsiėmę asmeniniais darbais, kartais menkaverčiais dalykais, kurie nesuteikia dvasinio tobulėjimo. Bendravimui dažnai stinga laiko, žymiai daugiau bendraujame per tarpininkus, ryšio priemones. Kartais per daug dėmesio skiriame žiniasklaidai, gerai, jeigu domimės skirtingais požiūriais, nes to nedarant, nebegalima atskirti tiesos nuo melo. Šiandien kyla didelis pavojus priimti svetimus mąstymo stereotipus, kurie dažnai brukami į mūsų sąmonę. Labai svarbus ir tėvų, ir mokymo įstaigų uždavinys – išmokyti jaunas žmones mąstyti kritiškai ir atskirti tiesą nuo melo.

Jaunimo, o kartais ir vyresnio amžiaus žmonių užsidarymas savyje veda prie betarpiško bendravimo mažėjimo ir nepakankamo žmonių, kurie yra šalia, įvertinimo. Dažniausiai visa tai suprantame, deja, per vėlai...

R. K.: *Kas Jus paskatino dalyvauti Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ veikloje?*

A. N.: 2008 m. spalį kraštiečiai Venantas Mačiekus mane pakvietė į Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ susirinkimą. Iki to laiko, prisipažįstu, net nežinojau, kad egzistuoja toks klubas. Kai įžengiau į salę, Elvyra Maksimaitienė pasakė, kad atėjo būsimasis klubo pirmininkas. Man tai buvo netikėta.

Myliu savo kraštą, kiek galėsiu, jam padėsiu, o tuomet kraštiečių valiai prieštarauti negalėjau ir tapau klubo pirmininku. Mane, kaip

ir daugelį kraštiečių, vaikystės ir jaunystės metų, praleistų nuostabiame gimtajame krašte, nostalgija paskatino ateiti į klubą. Tapti klubo pirmininku paskatino ir tai, kad kraštiečio Venanto Mačiekiaus iš Mačiekų kaimo Žiobiškio parapijos sudarytoje knygoje „Žiobiškis“, taip pat Broniaus Deksnio iš Mitragalio kraštotyros medžiagoje teigiama, kad pirmą kartą Kurkliečių kaimas minimas 1596 m., o šio kaimo gyventojų Naručio ir Žemaitėlio pavardės dokumentuose užfiksuotos 1618 metais.

2016 m. liepos 16 d. organizuojama Kurkliečių kaimo sueiga 420 metų šio krašto sukakčiai paminėti. Jau daug metų Kurkliečių kaime žmonės nebegyvena, tačiau čia gimusi ir išugdyta meilė gimtajam kraštui vėl sukviečia buvusius kaimo gyventojus ir jų palikuonis.

Dėkoju Rokiškio krašto garbės piliečiui Venantui Mačiekui, kuris įtraukė mane į „Pragiedrulius“ veiklą, Elvyrai Maksimaitienei, a. a. Broniui Deksnui, Kristinai Šmagoriūtei, Jolantai Žuklienei, Giedrei Žilinskienei, Algirdui Pekeliūnui, Donatui Smalinskiui, Ritai Jurgaitienei ir daugeliui kitų, kurie dirbo ir tebedirba klube.

Apie Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ veiklą būtų galima parašyti nemenką istoriją. Mūsų veikla labai plati: puoselėjame Vilniuje gyvenančių rokiškėnų ir Rokiškio krašto žmonių ryšius, saugome ir perduodame ateinančioms kartoms Rokiškio krašto tradicijas ir etninę kultūrą, istorinį ir kultūrinį paveldą, garsiname ir remiame Rokiškio kraštą ir žmones, skatiname Lietuvos sostinėje Vilniuje veikiančių organizacijų bendradarbiavimą su Rokiškio krašto organizacijomis, įtraukiame į klubo veiklą Vilniaus rokiškėnų šeimas, vaikus ir jaunimą. Tai padeda įgyvendinti klubo užda-

vinius tęsti, atnaujinti ir plėsti šią veiklą.

Apie 70 proc. klubo narių – mokslo, kultūros, sveikatos ir švietimo sričių esami ar buvę darbuotojai.

Kas mes? Kodėl susirinkome į klubą? Kokie mūsų tikslai? Kaip jų siekiame? Kokios svarbiausios vertybės? Visi į šiuos klausimus atsakė panašiai, todėl klubas turi tvirtą vertybinį pamatą. Vienas svarbiausių uždavinių – knygų apie gimtąjį kraštą, jo istoriją, kultūrą, įžymius žmones leidyba. Taip išsaugomas mūsų krašto istorinis ir kultūrinis paveldas. Per metus klubo narių iniciatyva parašoma ne mažiau kaip 10 knygų.

Mums labai svarbi „Versmės“ leidyklos „Lietuvos valsčių“ serija – daugiatomis istorijos leidinys apie Lietuvos valsčius, miestus, miestelius, kaimus ir vienkiemius, apie jų ir jų apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovas už nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, paprotinę teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, įžymius žmones, tarmių ir vietos patarmių bei šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

„Versmės“ leidykloje jau išleistos monografijos apie Rokiškio rajono valsčius ir miestelius: „Obeliai – Kriaunos“, „Žiobiškis“, „Panemunėlis“, „Juodupė – Onuškis“, greitai pasirodys „Kamajai“, „Pandėlys“, renkama medžiaga monografijoms „Panemunis“, „Jūžintai“. Prie jų leidybos daug prisidėjo ir prisideda mūsų kraštiečiai.

Pirmiausia norėčiau paminėti vieną iš monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ pradininkų, Rokiškio krašto garbės pilietį, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiaus kavalierių Venantą Mačiekų.

Algio tėveliai Genovaitė ir Balys Naručiai Panevėžyje, 2005 m.

Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ ataskaitinio susirinkimo dalyviai, 2010 m.

Rengiant monografijas prisidėjo Jonas Šedys, Bronius Deksnys, Edmundas Rimša, Danutė Blažytė-Baužienė, Albinas Jasiūnas ir daugelis kitų.

Klubas, panaudodamas savo narių žinias, patirtį ir informaciją, galėtų padėti adaptuotis iš Rokiškio krašto į Vilnių atvykusiems mokyti ar dirbti jauniems žmonėms. Klubas šiems žmonėms, galėtų būti „gimtinės kampelis“. Kartu su Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos vadovu Mantu Zakarka parengėme veiklos programą ir su jaunesnės kartos žmonėmis. Klubo iniciatyva ir Rokiškio rajono savivaldybės nutarimu Rokiškio krašto garbės piliečių vardai suteikti Elenai Nijolei Bučiūtei, Petruui Henrikui Garškai, Leonui Žukliui ir Albinui Jasiūnui.

„Pragiedrulių“ klubo nariai ne tik kviečia meno kolektyvus į Vilnių, bet ir patys dalyvauja Vilniaus savivaldybės organizuojamuose renginiuose.

Vilniaus rokiškėnai dalyvauja Rokiškio miesto šventėse. Džiaugiamės Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės, Rokiškio rajono savivaldybės ir seniūnijų, Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos, Rokiškio krašto muziejaus, Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos ir šios gimnazijos „Romuvos“ pa-

dalinyje įsikūrusios Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos (LKRS) Rokiškio skyriaus, Rokiškio kultūros centro, Kauno rokiškėnų klubo, Vilniaus miesto savivaldybės, laikraščių „Gimtasis Rokiškis“, „Rokiškio sireną“, žurnalo „Savivaldybės žinios“ bendrais darbais ir sumanymais.

„Ryšiai su gimtuoju kraštu ir jo žmonėmis tapo mano gyvenimo dalimi...“ – teigia Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininkas Algis Narutis, 2012 m.

Klubas „Pragiedruliai“ glaudžiai bendrauja su kitų Lietuvos rajonų kraštiečių klubais ir dalyvauja bendruose renginiuose, kur pristato Rokiškio kraštą. Didžiausias bendras kraštiečių klubų renginys – aukštaitiška gegužinė, kuri kiekvienais metais rengiama birželio mėnesį, prieš Jonines.

Mūsų klubo nariai įvairiomis formomis garsina Rokiškio kraštą.

Kraštiečiai susibūrė į dainų ansamblį „Dainorėliai“, daugelį svarbiausių klubo veiklos akimirku užfiksuoja darbštieji klubo fotografai Vilius Jasinevičius ir Vilius Naujikas. Sukauptas gausus kraštiečių nuotraukų archyvas.

Finansinę paramą klubui suteikia patys klubo nariai ir jų šeimų nariai, o pragiedruliečiai finansinę paramą skyrė Skemų globos namams, monografijos „Panemunėlis“ leidybai, paminklui Birželio sukilimo dalyviams Obeliuose atstatyti. Šio paminklui atstatymui daug jėgų ir brangaus laiko skyrė klubo narys, Obelių krašto garbės pilietis Donatas Smalinskas.

Tai tik maža klubo veiklos dalelė, bet svarbiausia žmonės, kuriems aš iš visos širdies esu dėkingas.

R. K.: Rokiškio krašto problemos ir džiaugsmai Jums artimi ir aktualūs. Galite ramiai gyventi ir be rajono rūpesčių... Ką manote apie tai?

A. N.: Mane ir anksčiau traukė gimtinė, draugai. Dabar sunkiai įsivaizduoju savo gyvenimą be ryšių su gimtuoju kraštu ir jo žmonėmis. Tai tapo mano gyvenimo dalimi...

R. K.: Gimtajame krašte turite širdžiai mieliausią kampelį? Kodėl jo taip pasiūlgstate?

A. N.: Labai džiaugiuosi, kad buvusios mūsų sodybos vietoje melioratoriai paliko pušį. Tai galinga,

manau, jau per 100 metų turinti pušis, likusi viena tarp laukų. Atvykęs į tėviškę, stengiuosi ją visuomet aplankyti, todėl mano klasės draugai gimtadienio proga ant pušies pakabino išdrožinėta šaka su užrašu „Naručio pušis“. Man tai pati geriausia dovana. Nuoširdžiai dėkoju jiems, o labiausiai aplink pušį ūkininkaujančiam Dariui Pagiriui nuo Čedasų, kuris leidžia man pasiekti pušį.

R. K.: *Be menų ir kultūros negali egzistuoti jokia valstybė. Esate verslo žmogus ir teikiate paramą kultūrai. Malonu daryti gerus darbus?*

A. N.: Kultūros puoselėjimas turėtų tapti ilgalaikio valstybės augimo, strateginio plano dalimi. Deja, dažnai tam pritrūksta lėšų ir nemažai kultūrinių iniciatyvų bei renginių vyksta entuziastų ir rėmėjų pastangomis. Sveikintinas reiškinys, kai žmonės patys prisideda prie bendruomeninės ir visuomeninės veiklos, tuomet jie pajunta teigiamą grįžtamąjį ryšį. Tai telkia visuomenę. Šiuo požiūriu rokiškėnai tikrai išsiskiria. Daug kultūrinių renginių, vykstančių Rokiškyje, remia verslininkai arba kultūros darbuotojai bei entuziastai. Šioje veikloje stengiasi dalyvauti ir Vilniaus rokiškėnai. Aktorius, režisierius Ferdinandas Jakšys ir solistė Jolanta Stumbrienė kartu su Vilniaus rokiškėnų klubu „Pragiedruliai“ jau atliko programas Rokiškio rajono Duokiškio, Kamajų, Obelių, Žiobiškio, Čedasų, Suvainiškio, Panemunio, Pandėlio bažnyčiose, Jūžintų bendruomenės namuose, dalyvavo renginiuose Rokiškyje, Lietuvos kariuomenės Vilniaus ir Kauno įgulų karininkų ramovėse. Su programa planuojame užbaigti lankyti visas Rokiškio krašto parapijas.

R. K.: *Ką manote apie lietuvių emigraciją? Ar lengva Lietuvoje gyventi?*

A. N.: Emigracija – skaudi problema, tinkamai neišspręsta dar Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, o vėliau valdžia šios problemos nei pripažino, nei sprendė. Patiriami didžiuliai nuostoliai, kai kvalifikuoti darbingo amžiaus žmonės išvyksta į užsienį. Jau dabar daugelyje sričių jaučiamas darbo jėgos trūkumas ir tai stabdo valstybės vystymosi procesą. Kitas skaudus klausimas – socialinio draudimo biudžeto deficitas, kuris auga labai sparčiai, nes santykio tarp darbingo ir nedarbingo amžiaus žmonių tendencija labai nepalanki.

Kurkliečių kaime, gimtosios sodybos vietoje, rymo „Naručio pušis“... 2010 m.

Svarbiausias valstybės uždavinys – gerinti verslo aplinką Lietuvoje, pritraukti investicijas.

Taip, Lietuvoje gyventi nelengva, bet nėra ir labai blogai. Visi privalo stengtis ir gyvenimas pagerės.

R. K.: *Esate ramus žmogus. Kas Jus gali išvesti iš kantrybės? Kraštietė, teatro legenda Monika Mironaitė yra sakiusi: „Jei tavęs niekas nekritikuoja, nekeikia, tai esi tuščia vieta.“ Kaip reaguojate į kritiką?*

A. N.: Geriau mane pažįstantys dažnai sako, kad esu užsispyręs žmogus ir tikrai susilaukiu nemažai

kritikos, į ją stengiuosi reaguoti konstruktyviai, bet gal ne visuomet pavyksta. Reaguojau labai stipriai, kai kritikuojama nepagrįstai arba pažeidžiant žmogaus orumą, jo vertybines nuostatas.

R. K.: *Ar save pavadintumėt laisvu žmogumi? Kas Jums yra laisvė?*

A. N.: Absoliučiai laisvas žmogus neegzistuoja, nes kiekvienas realiai gyvena šalia kitų žmonių, ir būtinos tam tikros taisyklės. Mano supratimu, laisvė – atsakingai bendrauti su kitais žmonėmis, stengtis nepažeisti bedražmogiškumo principų, vertybinių nuostatų ir etikos.

R. K.: *Kelionės Jūsų gyvenime. Ar tai svarbu?*

A. N.: Man yra svarbios pažintinės kelionės. Viena įspūdingiausių – kelionė su šeima į Keniją ir Tanzaniją. Teko pagyventi mieste, keliauti į safarį, grožėtis nuostabią gamta ir gyvūnija, įdomiai pabendrauti su vietiniais žmonėmis. Nemažai keliauju ir darbo reikalais.

Man labai svarbios kelionės į gimtinę, savaitgaliais ar vasarą per atostogas, kai galiu susitikti su klasės draugais, pabendrauti prie laužo, grojant gitarai ir dainuojant. Ačiū draugams, kad turiu kur apsistoti.

Kelionės svarbios dar ir tuo, kad jų metu pradėdau galvoti apie kitus dalykus, o ne tik apie kasdienybę, kuri per ilgą laiką tampa rutina ir trukdo pailsėti.

R. K.: *Kaip vertinate žmogų, kuris darbą atlieka neatsakingai?*

A. N.: Turiu dvejopą požiūrį. Jeigu neatsakingai atliktas smulkus darbelis, kuris nėra didesnių darbų sistemos dalis ir kurį pats galiu savo jėgomis greitai sutvarkyti, tuomet „nesikabinėju“, sutvarkau pats, bet ateityje su tuo žmogumi darbinių santykių vengiu, tačiau elgiuosi labai reikliai, jeigu su neatsakingai darbą atlikusiu žmogumi dirbame kartu kaip komanda arba tai yra

labai reikšmingas darbas, kurio pats negaliu kvalifikuotai atlikti. Žinoma, visuomet reikia išsiaiškinti priežastis ir, jeigu žmogus nori pasitaisyti, reikia jam leisti tai padaryti, tačiau ne kartą su neatsakingai darbą atlikusiais žmonėmis teko išsiskirti...

R. K.: *Savaitgaliais plušate Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ renginiuose arba dalyvaujate renginiuose, kurie vyksta Rokiškio rajone. Ar lieka laiko laisvalaikiui?*

A. N.: Laisvalaikiui laiko tenka tikrai mažai. 2015 m. teko organizuoti renginius arba atstovauti klubui kitų organizacijų renginiuose apie 40 kartų. Tai tikrai daug, bet stengiuosi, kad darbai būtų tolygiai paskirstyti visiems klubo tarybos nariams. Tai pavyksta ir už tai nuoširdžiai dėkoju tarybos nariams.

R. K.: *Ko palinkėtumėte kraštiečiams ir visiems kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ skaitytojams?*

A. N.: Kraštiečiams ir žurnalo skaitytojams linkiu ir toliau

mylėti savo gimtinę taip, kaip ją myli dabar. Gyvendami šalia vieni kitų, Rokiškio krašte, tai pastebite mažiau, bet mums, stebintiems iš toliau, akivaizdu, kaip iš jūsų širdžių trykšta meilė gimtajam kraštui.

Rokiškyje yra dar daug galimybių gerinti tarpusavio supratimą ir santykius savivaldoje, vardan gesnės krašto ateities, tačiau tokių problemų yra visur.

Daugelio rokiškėnų entuziazmas ir noras keisti, gerinti padėtį greitai pastebimas. Tai išskirtinė verslininkų parama svarbiems renginiams, miesto tvarkymui, žmonėms, aktyvi bendruomenių veikla, gražiai besitvarkantys ūkininkai. Visa tai ne tik puošia Rokiškio kraštą, bet ir praturtina rokiškėnų dvasinį pasaulį.

Labai dažnai klubo renginiuose svečiams dovanojame Rokiškio krašto kultūros žurnalą „Prie Nemunėlio“ ir žmonės, gavę šią dovaną, nustemba temų aktualumu, leidinio kokybe ir periodiškumu.

Šiame žurnale gvildenamos ne tik su Rokiškio kraštu susijusios temos, bet ir visai Lietuvai aktualūs reiškiniai. Smagu, kad leidinyje savo mintis išsako įžymios Lietuvos asmenybės.

Žurnalą leidžia nuostabūs žmonės, tikri profesionalai. Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ vardu dėkoju už šį svarbų kraštui darbą Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorei Alicijai Matiukienei ir visiems, kurie vis dar suranda naujos kraštotyros informacijos, siūlo naujas idėjas ir prisideda prie žurnalo leidybos. Ateityje linkiu pritraukti kuo daugiau žurnalo prenumeratorių.

R. K.: *Sukasi laiko karuselė, o Jūsų gyvenimas veržiasi, kunkuliuoja... Jūsų neaplenkia dideli ir prasmingi darbai. Ir toliau kilniais darbais rašykite Rokiškio krašto ir Lietuvos istoriją. Tegu neaplenkia stiprybė, tegu širdyje vešliai bujoja prasmė ir beprotiška meilė žmonėms bei gyvenimui. Dėkoju už išsamų ir nuoširdų pokalbį.*

Dranseikų namo ir jo gyventojų istorija

ALFONSAS GROBLYS

2015 m. vasarą lankydamasis pas gimines Rokiškyje sužinojau, kad viename apleistame Vytauto gatvės name įvyko didelis gaisras. Supratau, kad degė man labai gerai pažįstamas Dranseikos namas. Besikalbant paaiškėjo, kad praktiškai niekas iš vietinių jau nieko nežino apie šį namą, jį stačiusius ir jame gyvenusius žmones, jų likimus. Taip susiklostė, kad 2016 m. vykusiame Kaune gyvenančių rokiškėnų susitikime apie tai užsiminiau viešniai iš Rokiškio – bibliotekos direktorei Alicijai Matiukienei ir pasigyriau, kad, besimokydamas Rokiškio 1-ojoje vid. mokykloje, šiame name gyvenau. Aišku, tuoj man buvo paaiškinta, kad nevalia visko, ką žinau apie šį namą ir jo gyventojus, palikti užmarščiai, kad tai – Rokiškio istorijos dalis. Kai apie šį pokalbį prasitariau savo rokiškėnei pusseserei Vandai Narbutaitei-Leščiovai, kruopščiai savo gimtojo kaimo bei giminių istorijų fiksuotojai, ji susidomėjusi paklausė: „Kada parašysi?“ Tada galutinai supratau, kad rašyti teks, ir pradėjau. Tik ėmęs rašyti supratau, kad labai sudėtinga atkurti 70 metų senumo įvykius. Taip pat pasidarė gaila, kad būdamas vaikas, daug kuo nesidomėjau. Ir kartu maloni proga užfiksuoti vieną iš Rokiškio bei Dranseikų giminės istorijos puslapių. Daug įvykių nežinau, o paklausti jau nebėra ko. Todėl mano tekste gali būti šiokių tokių netikslumų. Šis rašinys man, kaip

*Straipsnio autorius Alfonsas Groblis.
Nuotr. iš autoriaus asm. archyvo*

rokiškėnui, labai atsakinga ir kartu maloni pareiga. Ką pats prisiminiau, ką sužinojau iš pagyvenusių giminių, jame užfiksavau. O kad mano rankraštis įgijo dabartinį vaizdą, kad jame yra nuotraukų, kad rašant turėjau reiklų redaktorių, esu labai dėkingas poniai Vandai Leščiovai.

Rokiškio miesto gyventoju tapau 1945 m. rudenį, kai, baigęs Nevierių kaimo pradinę mokyklą, buvau priimtas į Rokiškio gimnaziją, vėliau – į 1-ąją vidurinę mokyklą. Man tada ėjo 11-ti metai. Apsigyvenau Dranseikos šeimos name.

Dranseikos žmona buvo mano teta Karusė Groblytė. Mes, giminaičiai, ją vadinome ne vardu ar teta, bet Cioce. Nežinau, kaip gimė šis vardas, bet jis labai gerai atspindėjo jos geranoriškumą, paramą giminiams,

viesiems jos gimtojo Nevierių kaimo žemiečiams. Dranseikų namas Rokiškyje giminaičiams, pažįstamiems buvo ta vieta, kur atvykę galėjo palikti arklį su vežimu, pasisvečiuoti, numalšinti alkį ir net paragauti šeimininko specialiai pagardinto gėrimo. Pats Dranseika draugų ir pažįstamų buvo vadinamas Romu ar Romualdu. Mes jį vadinau vome Dėde. Tada kartu su manimi pas juos gyveno dvi vyresnės giminitės gimnazistės.

Mano teta buvo antroji Dranseikos žmona. Pirmosios žmonos nei vardo, nei mirties priežasties nežinau. Su ja Dranseika turėjo tris vaikus: dvi dukteris (Reginą ir Jadvygą) ir sūnų. Sūnus mirė dar mažas.

Vyresnioji dukra Regina Šukienė buvo mokytoja ir su vyru gyveno nuosavame name šalia gimnazijos. 1941 m. ši šeima buvo ištremta į Sibirą.

Tetos nesantuokinė dukra Emilija ištekėjo už pasiturinčio ūkininko Juliaus Žindulio ir gyveno netoli Juodupės. Jos vyras priklausė Šaulių sąjungai. 1941 m. ši šeima su mažamečiais vaikais irgi buvo ištremta į Sibirą.

Jaunesnioji Dranseikos dukra Jadvyga 1940–1941 m. susidraugavo su nauja valdžia. 1941 m. ji kartu su komjaunimo miesto vadovais pasitraukė į SSRS gilumą. Kalbėjo, kad šiam žingsniui įtakos turėjo meilė. Ji ten dirbo kažkokiam

fabrike už Maskvos. Apie 1945 m. grįžo į Rokiškį ir dirbo miesto VK pavaduotoja ar atsakingąja sekretore. Stebėtina, bet tolesnei jos karjerai valdžios įstaigose sutrukdė tėvų socialinė kilmė. Tuo metu tam buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Vėliau ji su vyru išvyko į Panevėžį, kur įsidarbino besikuriančioje gamykloje, matyt, pagal pamaskvėje įsigytą specialybę. Ji ten buvo labai reikalinga, nes tuoj gavo butą. Kaip likimas klostėsi toliau, nežinau. 2005 m. viena mano giminaitė su ja kalbėjosi telefonu, ji dar buvo guvi, geros atminties, bet ligota ir jau našlė, vaikų neturėjo. O 2016 m. paskambinus telefonu, buvo gautas automato atsakas, kad toks numeris Panevėžyje neregistruotas.

Dranseika turėjo brolių, kuris gyveno kažkur Pandėlio pusėje. Niekas iš jo šeimos pas Romualdą nesilankydavo.

Dranseika ilgą laiką gyveno Petrograde (dab. Sankt Peterburgas). Ten dirbdamas, įgijo gana aukštą metalo apdirbimo specialisto kvalifikaciją, gerai nusimanė statybos, verslo srityse. Grįžęs į Rokiškį, pagal fragmentinę informaciją organizavo medicinos įrankių gamybą. Matyt, šis verslas leido sukaupti kapitalo ir, įsigijus žemės sklypą, Vytauto gatvėje pastatyti namą. Namų projektavimas, statyba, įrengimas vyko 1927–1930 m. Po to du kartus (1941 ir 1944 m.) buvo nacionalizuotas, 1945 m. šis pastatas dar buvo kraštinis Vytauto gatvėje. Už jo tvyrojo dideli iškastų žvyruobių plotai, o atokiau veikė Rokiškio skerdykla. Kitoje gatvės pusėje buvo plynas laukas, kur 1946 m. vietinės valdžios rūpesčiu buvo įrengtas sporto aikštynas: skersinis, kopėčios, žiedai, lipimo kartis. Gatvė buvo negrįsta, labai prastos būklės, o pavasarį ir rudenį – vienas purvynas.

Namas buvo statomas iš vietoje gaminamų cementinių blokelių.

Romualdas Dranseika su žmona Karolina. Nuotr. iš Alfonso Groblio asm. archyvo

Anot mamos, juos gamino visi šeimos nariai. Internetu pavyko rasti šio namo statybos nuotrauką. Užrašas skelbia, kad čia Dranseika, kuris turi medicininių prietaisų dirbtuves, stato Rokiškio polikliniką. Tarp nuotraukoje esančių žmonių, matyt, yra ir jos užsakovas. Man atrodo, kad centre stovintis skrybėlėtas asmuo, atsirėmęs į medinę konstrukciją, ir yra Dranseika.

Namas buvo dviejų aukštų. 1945 m. šeimos gyvenamosios patalpos buvo antrame aukšte: du nemaži kambariai ir virtuvė, šalia jos pusiau tamsus kambarėlis svečiams ir mokinių miegamasis. Šiame aukšte dar buvo kelios erdvios patalpos sandėliams, bet tinkamos ir gyventi. 1945 m. pabaigoje butas perkeltas į pirmą aukštą, nes saldinių jau negamino. Šeimnininkams tada priklausė 3 kambarių butas su atskira virtuve ir erdviu rūsiu. Namų fasadinės pusės visą pirmą aukštą užėmė spaustuvė, kur buvo spausdinami įvairūs blankai ir rajono laikraštis. Antrame aukšte dar buvo metalo apdirbimo patalpos (kalvė, nikeliavimo vonios, 6–7 šaltkalvių darbo vietos, atskira šeimnininko darbo

patalpa, kurioje buvo gaminami vienetiniai chirurginiai instrumentai). Anot vienos giminaitės, prieškariniu ir vokiečių okupacijos metu chirurginius instrumentus realizavo teta. Juos gabendavo į atskiras ligonines ir parduodavo. Čia dar buvo gaminami įvairių rūšių peiliai (sodinukų skiepijimo), žemės ūkio padargai (plūgai, noragai). Apie 1947 m. cechą pertvarkytas į kažkokią profesinio mokymo įstaigą. Tada gamyba užsiimdavo tik pats šeimnininkas (lyg mokytojas, meistras, instruktorius) ir vienas darbininkas. Ten metalo apdirbimo mokėsi 6–7 vyrai. Po metalo dirbtuvėmis buvo erdvus tvartas: tilpo arklys, karvė ir paršai. Greta įrengta pirtis ir originali mėsos rūkykla. Pirtyje lankydavosi net kai kurie Rokiškio kunigai. Name buvo elektra, o vandentiekio, kanalizacijos nebuvo. Tvarto pusėje, lauke, stovėjo 2 vietų lauko tualetas. Kieme buvo gilokas šulinys. Atokiau buvo pašarų (šiaudų, šieno) daržinė-sandėlis. Daržinėje stovėjo įdomios konstrukcijos vežimas, rogės (daryti paties šeimnininko), žemės dirbimo inventorių, medienos gaminiai ir kuras. Žemės sklype (apie 1 ha)

Emilija ir Julius Žinduliai. Nuotr. iš Alfonso Groblio asm. archyvo

augintos bulvės, kopūstai, burokai ir kitos daržovės. Sklypo pietinėje pusėje augo obelys, vyšnios, agrastai, serbentai. Buvo net šiltnamiai. Ypač daug augindavo agurkų. Juos raugdavo mažose statinaitėse, kurias užsandarintas nuleisdavo į šulinį. Žiemą aš kūrendavau buto koklinę krosnį malkomis ir durpėmis. Virtuvės krosnį kūrendavo tik teta.

1946 m. į antrą aukštą atsikėlė kultūringa tarnautojų Alijošių šeima. Kiek vėliau kitas antro aukšto patalpas užėmė iš kaimo nuo miškinųjų pabėgusios dvi rusakalbių šeimos. Nuo tada name atsirado spynos.

Dranseikos buvo įkūrę įdomų pramoninį-agrarinį kompleksą. Daržas ir sodas buvo tvarkomi pavyzdingai. Iki 1940 m., kiek supratau, metalo ir saldinių gamybai vadovavo Dranseikos, o spaustuvės darbus vykdė nuomininkas. Romualdas buvo labai nagingas žmogus, jam nebuvo „neįkandamų“ darbų. Profesionaliai gamino vyšnių ar obuolių vyną, kurį svečiai labai girdavo. Jis dažnai skundėsi, kad jo turimi batai spaudžia, trina kojas. Tada pats ėmėsi siūti odinius batus. Kažkur gavo maždaug jo koją atitinkantį kurpalį, jį apkalė, apklijavo.

Dirbo ilgai. Surinkęs reikalingas medžiagas, paties pagamintais įrankiais per kokią savaitę pasisiuvo aulinius batus. Puikiai tiko ir kojų nespaudė, neleido vandens.

Teta buvo išmani kulinarė, uogienių, marmeladų, daržovių, mėsos ruošinių gamintoja. Aš nebloggeriai žinojau kaimo dešrų skonį. Bet čia pagamintos dešros buvo visai kitokios, kaip servilatas, miestietiškos.

Pokariu deficitas buvo ir muilas. Dranseikų namuose buvo verdamas įvairių rūšių muilas ir parduodamas.

Prisimenu kartą, dar buvau pradinės mokyklos mokinys, su tėvais svečiavomės pas Ciocę. Tada pirmą kartą pamačiau, kaip gaminami saldainiai. Didelis kambarys. Jame už pailgo stalo 6 ar 7 jaunos merginos baltais chalatais vyniojo į popierius „Karvutę“. Ji buvo gaminama pagal tetos receptūrą.

Šeima gyveno pasiturimai. Turėjo gerus rūbus, patalynės, daug įvairių indų, bet kokių nors brangenybių, aukso matyti neteko. Apie santaupas, skolas, paskolas kalbos niekada nebuvo. Pora sugyveno gerai. Abu buvo daug ką perėmę iš carinės Rusijos „diduomenės“, arbatą ruošė samovare (virdulyje), vartojo

įvairius priedus. Negerdavo tiesiai iš puošnių puodukų, o tik įsipylę į lėkštutę, neskubėdami, papūsdami. Valgė pieno produktus, nemažai mėsos, o žalio maisto mažai. Šeimininkas per pietus ar vakarienę išgerdavo ir stipresnio gėrimo, o jei būdavo svečių, tai ir daugiau. Gėrimai būdavo puošniuose grafinuose. Rudens ir žiemos vakarais, kai nebuvo nei radijo, nei televizijos ar kokių svarbių darbų, lošė kortomis. Abu situoktiniai mokėjo daug žaidimų. Lošė profesionaliai, turėjo gerą atmintį, psichologinę nuojautą. Pavakarieniavus su svečiais, atsitikdavo ir anekdotinių situacijų. Kartą, kaip pasakojo teta, dar vokie-tmečiu, svečiavosi žemiečiai iš jos gimtojo kaimo. Vyrai linksmynosi prie stikliuko. Naktį vieną svečių, kuris po vakarienės užmiršo išeiti į lauko tualetą, prispyrė gamtinis reikalas. Patamsyje neradęs išėjimo į lauką, „reikalą“ padarė į gėlių vazoną. Teta ilgai suko galvą, iš kur tas kvapas sklinda...

Pobūvių metu niekada nebuvo skatinama gerti, nesakydavo „iki dugno“. Niekada neteko matyti apgirtusių svečių. Už stalo išgerdavo po 2–3 taureles. Svečiai dalydavosi naujienomis, bendraudavo, dainuodavo. Romualdas turėjo gerą balsą ir mokėjo daug dainų, ypač senų rusiškų romansų.

Teta buvo religinga, prižiūrėdavo, kad mes, jaunimas, eitume į Vytauto g. tada dar veikusią medinę bažnytelę. Šeimininkas bažnyčios lankymą daugiau suprato kaip pareigą, tradiciją. Gerai pažinojo Rokiškio kunigus, artimai bendravo su ligoninės gydytojais, ypač chirurgais. Gera pažįstama buvo ligoninės vyr. seselė Barbora. Atrodė, kad niekas nežino jos pavardės, tik vardą. Rokiškyje daug kas nežinojo gydytojų pavardžių, bet visi žinojo, kad ligoninėje dirba Barbora.

Šeimoje tradiciškai buvo švenčiamos religinės šventės. Čia jau pasireiškėdavo teta – viskas buvo skanu, visko gausu. Įdomu, kad per Kūčias greta privalomų valgių ant stalo visada būdavo ir grafinas stipraus gėrimo.

Šeimnininkai draugiškai sugyveno su name įsikūrusiomis šeimomis, nekonfliktavo, atrodė, kad juos pripažįsta kaip neoficialius namo šeimnininkus.

Gerai sutarė su Rokiškyje tuo metu buvusio nemažo garnizono karininkais. Dranseika net taisydavo jų asmeninius ginklus. Kontaktams įtakos turėjo ir rusų kalbos mokėjimas.

Karininkų dėmesio centre buvo Jadvyga. Jos ir tetos santykiai nebuvo idealūs, atsiliepė pamotės ir podukros sindromas. Tetai nepatiko gausus besisukančių kavalielių būrys. Jadvyga greit ištekėjo už vieno tarnautojo ir tapo Sereikiene. Tada išsikėlė pas vyrą.

Dranseikų šeimą labai skaudžiai palietė tremtys – dvi dukros su šeimom buvo išvežtos į Sibirą. Ir čia kyla natūralus klausimas, kodėl ši nelaimė aplenkė tėvus? Vyras juk buvo pats stambiausias Rokiškio verslininkas. Pas jį dirbo daug samdomų darbininkų, turėjo daug turto. Vienareikšmio atsakymo nerandu. Matyt, buvo priežasčių. Jis nekonfliktavo su darbininkais, o jie Dranseiką gerbė ne kaip viršininką ar savininką, o kaip greta dirbantį profesionalą. Matyt, tam įtakos turėjo ir tai, kad tetos brolis Tadas buvo partijos narys, tuometiniame Rokiškio apskrities partijos komitete dirbo Antanas ir Marcelinas Arūnos – tetos gimtojo kaimo kaimynai.

Dukra Jadvyga tuo metu aktyviai dalyvavo visuomeninėje ir komjaunimo veikloje (tėvas jokiai partijai nepriklausė, politikoje nedalyvavo, jam užteko darbo, verslo ir šeimos reikalų).

Romualdo Dranseikos šeima. Nuotr. iš Alfonso Groblio asm. archyvo

Romualdo Dranseikos politinės pažiūros buvo realistinės. Pamenu, kai vyko karo veiksmai Korėjoje, tuometinė propaganda tai pateikdavo kaip imperialistinės Amerikos kišimąsi į suverenios Korėjos reikalus. Amerika buvo tapatinama su tamsia, grobuoniška jėga, o su jos vadovaujama koalicija kovojančios jėgos buvo piešiamos šviesiomis, tauriomis spalvomis. Dranseika apie tai turėjo savo nuomonę.

Viename pokalbyje už stalo su mėgstančiu papolitikuoti svečiu iš

kaimo jis įrodinėjo, kad valstybių konflikto metu kiekviena pusė visada savo propagandą naudoja ne tik priešininko kėslams demaskuoti, bet ir savo nuodėmėms nuslėpti ar pateisinti. Jis tai grindė pavyzdžiais iš SSRS ir Vokietijos santykių istorijos.

Pokalbiai politine tematika vykdavo tik siaurame ir gerai pažįstamų rate. Pokariu namuose porą kartų mačiau atvykusius man nepažįstamus žmones. Vykdavo kažkokie uždari pokalbiai. Kartą pavakare atvyko kažkoks jų pažįstamas žmogus

*Dranseikų namo
Rokiškyje statyba,
1928 11 01.
Nuotr. Vinokuro*

nes tėvų name, mokėsi vakarinėje mokykloje, buvo muzikalus, grojo keliais instrumentais, dalyvavo muzikiniame ansamblyje, bet dėl bohemiško gyvenimo ir sveikatos problemų jaunas mirė.

Su Emilija buvo žymiai sudėtingiau. Po kiek laiko prasidėjo bėglės paieškos. (Tiesa, Emilija iš Sibiro parsivežė sibirietiškę sėklų ir kartu su teta jas aklimatizavo Rokiškyje.)

*Dranseikų namas Rokiškyje, Vytauto gatvėje.
Nuotr. Vandos Leščiovos*

*Dranseikų namas po gaisro, 2015 m.
Nuotr. Vandos Leščiovos*

iš Kauno, su kuriuo šeimnininkas kalbėjo visą vakarą. Naktį mus prikėlė ginkluoti asmenys. Tikrino dokumentus. Net mane vienas, iš atvykusių apšvietęs prožektoriumi, paklausė, kas esu. Ilgiausiai klausinėjo ir kratė svečių, bet prie nieko neprikibo. Atvykėliai išėjo. Ry tą išgirdau, kad svečių išgelbėjo tai, jog jis spėjo kažką paslėpti gėlių vazone. Ry tą svečias išvyko. Abu šeimnininkai vieningai tvirtino, kad už šį „vizitą“ turim būti „dėkingi“ antrame aukšte gyvenusios rusakalbių šeimos galvai.

Dranseikas iš tetos pusės siejo tolimi giminystės ryšiai su Smetonos laikų generolo Černiaus šeima. Kartą iš giminaičių buvo gauta žinia, kad Černiaus dukra įtraukta į labai blogą kompaniją. Pasitarus ji buvo iškviesta į Rokiškį. Tai buvo simpatiška nedaug už mane vyresnė mergina. Dranseikos ilgai su ja kalbėjo. Matyt, „auklėjo“. Kitą dieną

nuvežė į geležinkelio stotį. Dranseikos niekada nelikdavo nuošaly, jei giminėm iškildavo problemų ar atsitikdavo kokia bėda.

1945 m. pradėta susirašinėti su tremtinėm Regina Šukienė ir Emilija Žindulienė. Sužinota, kad jų abiejų sutuoktiniai jau mirę. Abu Emilijos vaikai irgi mirė užvalgę kažkokių vietinių grybų. Motina pasveiko, o vaikai neatlaikė. Emilija gyveno neblogai, dirbo duonos kepykloje, turėjo daržą.

1945–1946 m. buvo dedama daug pastangų Emiliją grąžinti į Lietuvą. Teta net pas Paleckį nuvyko. Tada Jadvyga visiems pritarus priima drastišką sprendimą: nuvyksta į Sibirą, pasiima Emiliją su užgyventu į lagaminą tilpsiu turtu, pakeliui užsuka pas seserį Reginę, paima jos sūnų Henriką ir parveža į Rokiškį. Reginos Šukienės sūnaus, kuriam buvo apie 13–14 m., niekas neieškojo. Jis apsigyveno pas gimi-

Ir čia prasideda romano verta istorija. Emiliją suradęs rusas kagėbistas dėl savo interesų, su ja susidraugauja. Taip tęsiasi apie metus. Per kažkokią patikrą Emilijos „draugas“ įkliuvo ir greit buvo iškeltas iš Rokiškio. Emilija jau buvo nėščia. Ir čia KGB „pademonstravo“ humanizmą: po gimdymo praėjus tik kokiam mėnesiui ji buvo areštuota ir išsiųsta atgal į tremties vietą. Likusį Rokiškyje Emilijos vaiką ėmė globoti teta. Jai padėjo viena atokiau gyvenanti moteris. Ji irgi buvo neseniai pagimdžiusi ir galėjo pamaitinti šį vargšelį.

Pirmaisiais pokario metais sklisdavo daug įvairių gandų. Vienas jų: mėnesio 1 ar 15 d. prasidės karas, Amerika išvys rusus iš Lietuvos.

Vieną pavakarę Dranseikos slap-tai sužinojo, kad tuoj bus naujas trėmimas ir jie yra sąrašė. Teta nedelsdama nusprendė, kad tuoj pat reikia pakrikštyti naujagimį. Ir tada mane,

8 klasės mokinį, ir name gyvenusią moterį Alijošienę įpareigojo būti krikštatėviais. Vakare nuvykome pas kunigą. Vaiką nešė krikštamotė, aš, matyt, buvau per mažas. Taip tapau (tikriausiai) jauniausiu krikštatėviu Rokiškyje.

Jokių trėmimų nei ryt, nei poryt nebuvo. Naujagimį vėliau ėmė auginti giminės Rūdbalos kaime. Po to jis pakliuvo į vaikų namus. Po kurio laiko giminių ir Jadvygos pastangų dėka vaikų namai Valentiną nugabeno pas motiną į Sibirą.

Emilja Žindulienė, 17 metų atbuvusi tremtyje, 1958 m. grįžo į Lietuvą. Iš pradžių dirbo statybose Juodupėje, Rokiškyje ir gavo butą. Mirė 1995 m. Jos sūnus Valentinus Žindulis dabar gyvena Rokiškyje, yra ligotas, turi invalidumą. Aš, kaip krikštatėvis, prisidedu prie jo globos.

Dukra Regina Šukienė tuo laiku negrįžo į Lietuvą. Mirė apie 1964 m. Teta 1950 m. susirgo plaučių uždegimu ir mirė. Romualdas antrą kartą tapo našliu. Jam buvo 72-eji. Vieno profesionalaus piršlio 1951 m. buvo „suženytas“ su 40 m. jaunesne žmona. (Tuo metu Rokiškyje piršliavimo profesija buvo gana brangi ir paklausi.) Sklido kalbos, kad žmoną domino turtai. Aš tuo metu jau gyvenau kitoje vietoje. Su naująja žmona dar sugyveno 2

dukras. Name gamybinė veikla buvo nutraukta. Pats šeimininkas toliau dirbo Vytauto g. pramkombinate. Mirė 1956 m. sulaukęs 77-erių metų.

Vėliau šiame name įsikūrė medicinos įstaiga, ir Dranseikienė su dukromis buvo priverstos išsikelti. Iškeldino brutaliai: darbininkai iš antro aukšto sumetė daiktų ryšulius į sunkvežimį ir, klykiant dukroms, išvežė į kitą vietą. Tolesnio likimo nežinau. Taip namas galutinai atsisveikino su Dranseikomis – jo statytojais ir palikuonimis.

Dranseikų šeima, kaip ir visos, sukaupe nemažai nuotraukų, knygų, dokumentų. Per visus įvykius šis turtas išsiblaškę, ir, matyt, negrįžtamai dingo.

Po straipsnio apie gaisrą 2015 m. komentarą parašė artima Dranseikos giminaitė O. Vazalienė:

„Šitą namą pasistatė savo rankomis Dranseikos. Jame veikė spaustuvė, saldainių fabrikėlis ir medicininių įrankių dirbtuvė. Sklype prie namų vešėjo nuostabus sodas. Tai buvo pavyzdinė sodyba. Ją sukūrė reto darbštumo, garbingi žmonės. Smagu būtų, jei tradiciją rokiškėnai tęstų. Vaikystės prisiminimai man neišdilo iki senatvės.“

Abu Dranseikos ir Emilija Žindulienė palaidoti senosiose Ro-

kiškio kapinėse bendrame kape. Kapą prižiūri garbaus amžiaus tetos giminaitė Regina Groblytė-Kavoliūnienė.

Kai atkūrus nepriklausomybę atsirado galimybė gauti kompensaciją už Dranseikų žemę ir namą, Jadvygos iniciatyva buvo surastos naujosios Dranseikos dukros. Rokiškyje susitiko likę Dranseikų giminės atstovai: viena dukra gyvenanti Panevėžyje, kita gyvenanti Pasvalyje ir Jadvyga su Valentinu. Tai tikriausiai paskutinis bendras palikuonių susitikimas.

Šis Dranseikų šeimos gyvenimo aprašymas man yra savotiškas jų atminimo įamžinimas ir senos skolos grąžinimas šiai šeimai, ypač tetai Karusei Dranseikienei. Dranseikų dėka aš, netekęs tėvo, galėjau 5-erius metus mokytis vidurinėje mokykloje, buvau globojamas, jaučiausi esąs jų šeimos nariu. Nežinau tolesnio namo likimo: gal jį nugriaus, gal restauruos, gal jame kas nors įsikurs. Bet tai jau bus kitų žmonių ir kito laiko istorija.

Tokia iš mano prisiminimų atgimusi Dranseikų šeimos istorija. Istorija žmonių, kurie savo darbu ir protu kūrė Nepriklausomos Lietuvos verslą, augino šeimą, rūpinosi artimaisiais, patyrė daug skaudžių praradimų. Manau, jų gyvenimas ir darbas tikrai verti atminimo.

Rokiškio kontekstai Vatikano apaštalinėje bibliotekoje

ALICIJA MATTUKIENĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė

1888 m., pažymint Romos katalikų bažnyčios popiežiaus Leono XIII (1810–1903) kunigystės 50-metį, Vatikane popiežius jubilias drauge su 36 kardinolais bei 200 vyskupų atidarė jubiliejinę dovanų parodą. Per keturis parodos mėnesius lankytojams suteikta galimybė susipažinti su vertingais meno kūriniais, gautais iš įvairių pasaulio šalių. Didžioji dovanotų leidinių dalis liko Vatikano muziejuje, kuris šiandien yra atviras lankytojams, kiti leidiniai atiteko vienuolynų bibliotekoms. Ypatingos svarbos jubiliejinės dovanos šiandien saugomos Vatikano apaštalinėje bibliotekoje. Tarp jų ir Baltijos šalių dovana – albumas „Terra Mariana. 1186–1888“. Tai didelio formato (59x47,5 cm), 70 pergamentų lapų foliantas, kurio viršelis pagamintas iš plonos ožkos odos, papuoštas popiežiaus herbu, aukso ir sidabro raidėmis. Šio leidinio vienintelis egzempliorius pasaulyje kai kuriais niuansais siejasi su Rokiškiumi. Albumą sudaro akvarelės, piešiniai, atlikti rašalu ir tušu, tekstai išrašyti puošniomis lotynų kalbos aukso raidėmis. Albumas buvo saugomas mediniame sidabru puoštame futliare, kurio užraktui pagaminti panaudota apie tūkstantis atlaso sagų. Vienintelis egzempliorius dėl savo formato nebuvo patogus naudoti. Iki mūsų dienų albumas puikai išsilaikė,

tik šiek tiek apiro baltas leidinio viršelis, neišsaugotas ir prabangus futliaras.

Šių dienų skaitytojui yra prieinama kito albumo „Terra Mariana. 1186–1888“ laida. 1903 m. Rygoje tuo metu populiariuoju autotipijos metodu buvo pagaminta nespaltota albumo kopija. Palyginus su originalu, tai buvo mažesnio formato (30x20 cm) albumas su juodai baltomis reprodukcijomis ir vokiečių kalbos tekstais. Kopijavimo darbus atliko Rygos firma *F. Deutsch*.

Popiežiui dovanoto albumo pavadinimas siejasi su viduramžių Livonija, į kurios sudėtį įėjo dabartinės Latvijos ir Estijos žemės *Terra Mariana* pavadinimu. Pagrindinė albumo tema – krikščionybės plėtra ir tradicijos XII–XIX a. Baltijos jūros regione. Septynių dešimtmečių isto-

rija liudijo katalikų elito ištikimybę Romos katalikų bažnyčiai ir reprezentavo Baltijos šalių menininkus.

Šio menine, kultūrine, istorine prasme unikalaus albumo leidybos iniciatorė ir mecenatė buvo Rokiškio grafienė Marija Tyzenhauzaitė-Pšezdziecka (1823–1890). Tyzenhauzai XIII a. valdė žemes Latvijoje, Lietuvoje ir Baltarusijoje. Šiame regione Pšezdziekių giminė atsirado XVI a. Jų žemės buvo Latvijoje, Baltarusijoje ir Ukrainoje. Su Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckos vardu susiję dvarai Pastoviuose (Baltarusija), Rokiškyje, Salose, Vieclaši (Latvija). Marija mėgo dailę, pati piešė ir buvo puiki meno žinovė. Visa tai ir paskatino Mariją tapti albumo „Terra Mariana. 1186–1888“ mecenate. Albumo išleidimas kainavo 11 500 rusiškų rublių. Marija Pšezdziecka tuo metu buvo viena žinomiausių moterų mecenatė Lenkijoje. Pšezdziekių šeimoje filantropijos idėja priklausė Marijos vyrui – žymiam Lenkijos mokslininkui, literatui Aleksandrui Pšezdzieckiui. (1814–1871). Tuo pat metu, kai buvo kuriamas albumas ir išmokami honorarai Rygos menininkams, Marija finansavo Salų (Rokiškio r.) bažnyčios statybą.

Ypač svarbus vaidmuo kuriant albumą teko Latgalijos istorikui, etnografui, leidėjui, baronui Gustavui Manteifeliui (1832–1916). Iki 1912 m. buvo išleista 350 jo leidinių,

LUMEN IN COELO

BEATISSIMO PATRI

LEONI XIII

PONTIFICI MAXIMO

quinquaginta annorum sacerdotii aegenti Jubilaeum
quod ab ipsis Kalendis Januariis anni MDCCCLXXXVIII
ad maris quoque Suebici oras
cum gaudio celebratur et exultatione

praesentem **LEXAE MARIANAE** imaginem
quae Livoniae Estoniae Curoniae Semigalliae efficitur regionibus

SEDIS APOSTOLICAE

addicti et dediti

etiam sub **SC MARIAE VEXILLO** constantiter militantes filii
devotissime

• D • D • D •

*Asservillium et obedientiam in Christo Jesu servare
Nihil in subditis et omnium Beatorum servare*

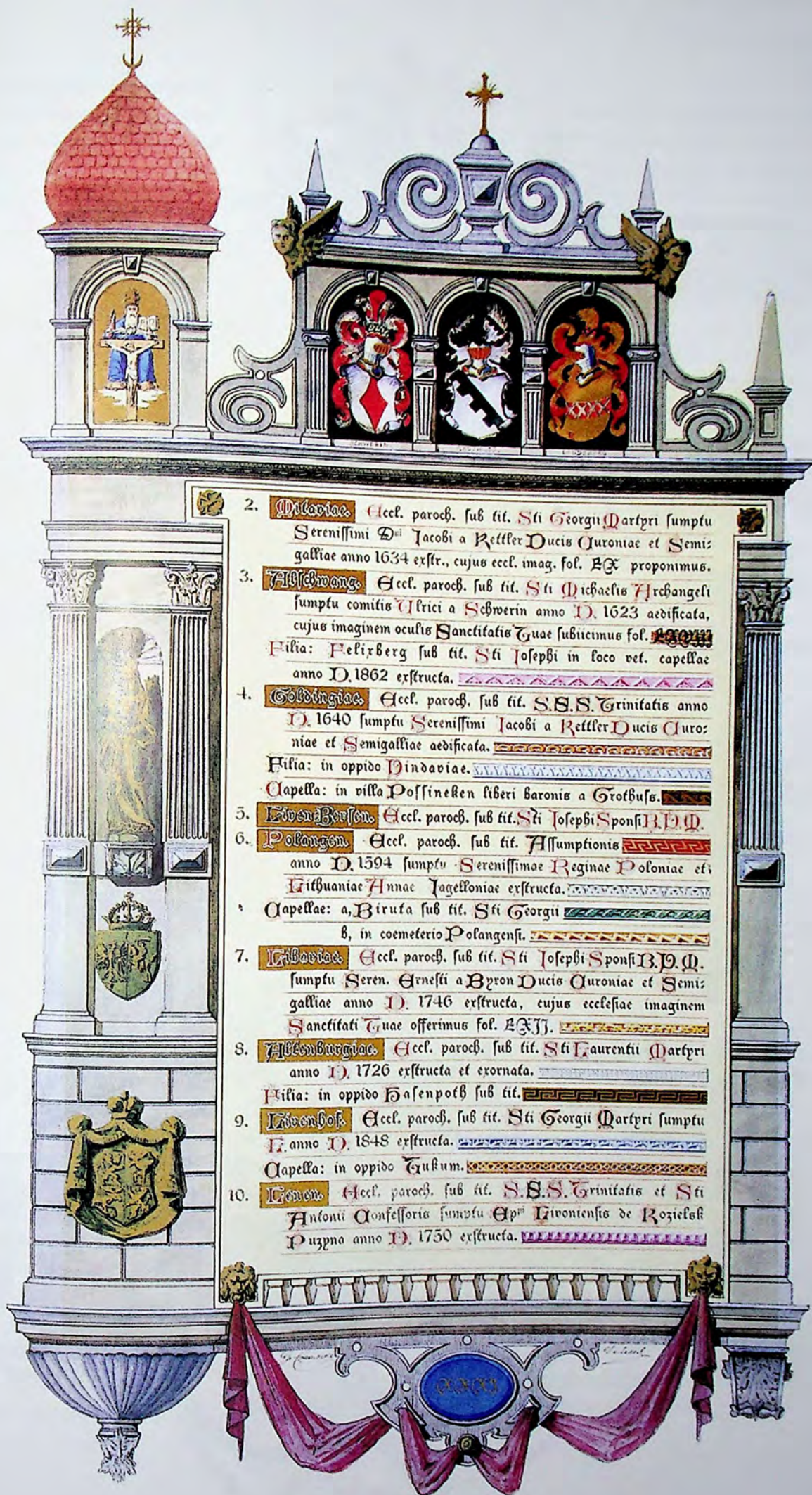
A. GUSTAVIUS SCHEER

bantur. Conventu **Darfoviae** anno **MDCCLXXII** habito constitutum est, ut particulae huic **Terrae Mariana**e nomen ducatus **Livoniae**, proprius episcopus, palatinus, castellanus tribuerentur, caput regionis **Dueneborg** fieret. Quum vero anno **MDCCLXXII** fines regni polonici primum dividerentur, haec regio in **Russorum** potestatem pervenit; initio provinciam **Dueneensem** efficiebat, inde ab anno **MDCCLXXII** gubernio **Ditebscensi** tum instituto adjuncta est.*

Quod vero ad administrationem ecclesiasticam pertinet, haec regio ab anno **MDCCLXXII** (re ipsa ab anno **MDCCLXXII**) dioecesim efficiebat romanocatholicam **Livonensem**, his temporibus archidioecesi **Dobilevensi**, quae anno **MDCCLXXII** instituta est; adnumerata, in sex dividitur decanatus: **Dueneborgensem** inferiorem, **Dueneborgensem** superiorem, **Rositensem** ad **Rasnam**, **Rositensem** ad **Kuban**, **Os Lucinensem**, **Grans Lucinensem**. His sex decanatibus circiter ducenta milia fidelium, **LXX** latissimae parochiae totidemque ecclesiae parochiales, praeterea **IX** ecclesiae filiales, idem numerus capellarum continentur. Eodem archidioecesi **Dobilevensi** adjuncti sunt omnes catholici per diversas partes **Livoniae** sueticae, sive, quae nunc est, provinciae **Livoniae**, dispersi, possidentes hoc tempore ecclesias parochiales non solum **Rigae** verum etiam **Dorpati Livonorum** et **Revali**; parochia **Rigensis** plus quam decem milia fidelium continet, **Dorpatensis** vero et **Revalensis** vir aliquot centenos. **Dultae** vero parochiae romanocatholicae ducatus **Curoniae** et **Semigalliae**, quae olim dioecesi **Livonensi** continebantur, post sublatam hanc dioecesim a **Vitta**, nuntio **Sedis Apostolicae** biennio post, quam haec terra in provinciam imperii **Russorum** redacta est, anno **MDCCLXXII**, dioecesi **Samogitiensi** vel **Gelsensi** accesserunt. Harum a **MDCCLXXII** numerabantur **LXXII**, quibus fidelium continentur sexaginta milia, ecclesiae parochiales **LXXII**, filiae **LXXII** praeter **LXXII** capellas, de quibus infra nobis sermo erit.

* Seriem imaginum ex hac parte veteris Terrae Mariana, quae sola sanctam fidem romano-catholicam integre servavit. Sanctitati Tuae fol. L. LI. LII. LIII. LIV. LV. proponimus.

2. **Diteviae.** Aecl. paroch. sub tit. **Sti Georgii Martyri** sumptu Serenissimi Dⁿⁱ Jacobi a Kettler Ducis Curoniae et Semigalliae anno 1634 exstr., cujus aecl. imag. fol. **LX** proponimus.
3. **Alschwang.** Aecl. paroch. sub tit. **Sti Michaelis Archangeli** sumptu comitis Ulrici a Schwerin anno D. 1623 aedificata, cujus imaginem oculis Sanctitatis Tuae subiciemus fol. **LXXIII**
Filia: **Pelixerberg** sub tit. **Sti Iosephi** in loco vet. capellae anno D. 1862 exstructa.
4. **Goldingiae.** Aecl. paroch. sub tit. **S.S.S. Trinitatis** anno D. 1640 sumptu Serenissimi Jacobi a Kettler Ducis Curoniae et Semigalliae aedificata.
Filia: in oppido **Dindaviae**.
Capella: in villa **Possineken** liberi baronis a **Grotbus**.
5. **Liven-Borsen.** Aecl. paroch. sub tit. **Sti Iosephi Sponsi B.D.W.**
6. **Polangen.** Aecl. paroch. sub tit. **Assumptionis** anno D. 1594 sumptu Serenissimae Reginae Poloniae et Lithuaniae **Annae Jagelloniae** exstructa.
Capellae: a, **Biruta** sub tit. **Sti Georgii**
b, in coemeterio **Polangensi**.
7. **Ribariae.** Aecl. paroch. sub tit. **Sti Iosephi Sponsi B.D.W.** sumptu Seren. **Arnesti a Byron Ducis Curoniae et Semigalliae** anno D. 1746 exstructa, cujus ecclesiae imaginem Sanctitati Tuae offerimus fol. **LXXXII**.
8. **Altsburgiae.** Aecl. paroch. sub tit. **Sti Laurentii Martyri** anno D. 1726 exstructa et exornata.
Filia: in oppido **Hasenpoh** sub tit.
9. **Livenhof.** Aecl. paroch. sub tit. **Sti Georgii Martyri** sumptu E. anno D. 1848 exstructa.
Capella: in oppido **Gulkum**.
10. **Konen.** Aecl. paroch. sub tit. **S.S.S. Trinitatis et Sti Antonii Confessoris** sumptu **Op^{ri} Livonienensis de Rozielok Puzyna** anno D. 1750 exstructa.

TERRA LITHUANA

Explicatio signorum.

○ URBS   ◐ Oppidum   ◑ Vicus.
 △ Reliqua parochialis & Civit. Status
 * Arx   ◊ Prædictum castro
 — Viae publicae & vicus stratae
 — Viae publicae
 — Viae publicae
 Rodolus 1229000
 Calculata in grad. n. g.

todėl Marija Pšezdziecka neatsitiktinai patikėjo Gustavui sukurti albumą. Šis menininkas sukūrė albumo koncepciją, kurią įgyvendino lotynų kalbos autoriniais tekstais, eskizais ir komentarais. Jis žinojo, kad albumas „Terra Mariana. 1186–1888“ turi atskleisti žmonių ištikimybę popiežiui. Gustavas Manteifelis septynių dešimtmečių Baltijos šalių katalikiškojo elito istoriją projektavo remdamasis istoriniais faktais, praeities įvykių fragmentais ir sukūrė unikalų Baltijos regiono kultūros reiškinį. Albume gausu vaizdinės ir tekstinės medžiagos apie Livonijos pilis, griuvėsius, bažnyčias, antkapius, senovės didikų giminių, istorinių asmenybių herbus, senovinių aukso ir sidabro monetų spaudus. Meno ir istorijos pažinimo šaltinis – puikios iliustracijos, sukurtos tokių menininkų kaip Johanas Kristofas Broce, Vilhelmas Zigfridas Štafengahenas ir kt. Iki šiol latvių regiono istorinės publikacijos buvo labai menkai iliustruotos, todėl šiame albume iliustracijos buvo ypač vertinamos. Jų vertę didina viduramžių riterių, vyskupų, vietos gyventojų alegoriniai piešiniai, liturginių rūbų ir vėliavų piešiniai. Tam, kad iliustruota medžiaga ir tekstas įgautų vientisą ir rišlų pasakojimą, Gustavas Manteifelis sunumeravo kiekvieną fragmentą, detales, ornamentus. Albumo iliustracijas galima suprasti tik kartu su tekstu ir jo komentarais. Albumo išskirtinumas tas, kad abi jo laidas rengė tas pats autorius eruditas ir istorijos žinovas Gustavas Manteifelis. Jis į albumą „Terra Mariana. 1186–1888“ tikslingai įdėjo savo tyrinėjimų medžiagą, pateikė išvadas. Vizualiajame albumo kūrimo procese dalyvavo žymūs Rygos dailininkai: Bernchardas Borchertas, Aleksandras Grossetas, Karlas ir Oskaras Felsko, Artūras Baumanis ir

kt. Visi šie menininkai po kiekvieną iliustraciją paliko ranka įrašytus autografus.

Terminai „Lietuva“, „lietuviai“ dažnai aptinkami albumo puslapiuose. Šie terminai dažnai minimi originaliame tekste lotynų kalba ir komentaruose vokiečių kalba. Pirmas įrašas fiksuojamas pirmoje albumo dalyje, pasakojančioje apie krikščionybės vystymąsi Lietuvoje XII–XIII a. Apie žiemgalių ir lietuvių tarpusavio santykius G. Manteifelis rašo aštuntajame albumo lape. Kitas Lietuvos istorijos epizodas albume – tai XVIII–XIX a. vykęs Kurzemės, Žiemgalos ir Latgalijos prijungimas prie įvairių Rusijos gubernijų ir administracinio suskirstymo pokyčiai. Vyskupijos centru tapo Mogiliovas, o Kurzemės ir Žiemgalos katalikų bendruomenės buvo prijungtos prie Žemaitijos vyskupijos, tai paskatino latvių ir lietuvių bendradarbiavimą. Albume išryškinta žemaičių vyskupo Mečislovo Paliulionio veikla. Jis vyskupavo kaip tik tuo metu, kai buvo kuriamas albumas „Terra Mariana. 1186–1888“ – dovana popiežiui. Popiežius Leonas XIII tuo metu Kauną paskelbė vyskupijos centru. 33-iam lape yra vyskupo Mečislovo Paliulionio herbo antspaudas. Albume minimos kai kurios Lietuvos parapijos ir bažnyčios. 31-ame lape randame informaciją apie 1594 m. Palangos bažnyčios statybą, 1650 m. – Stelmužės bažnyčią, 1854 m. – Smėlynės bažnyčią, kuri Pirmojo pasaulinio karo metais buvo sugriauta.

Lietuvos istorijos siužetai aptinkami 177 albumo vietose. Ypač gausu herbų. Lietuvos valstybės simbolis Vytis albume aptinkamas 4 kartus: trijose vietose Vytis simbolizuoja Lietuvos ir Lenkijos suvienytą valstybę, o ketvirtajame epizode – kaip

savarankiškos valstybės heraldikos ženklas. Paskutiniajame, 70-ame, puslapyje pateiktas Baltijos regiono žemėlapis, pieštas Gustavo Manteifelio. Žemėlapyje nurodyti pagrindiniai Lietuvos keliai ir gyvenvietės, tarp kurių minimi Šiauliai, Rokiškis, Kamajai, Panevėžys ir kt.

Albumas puikus kalbų, heraldikos, numizmatikos, istorijos, kultūros pažinimo šaltinis. Mokslininkai ir tyrinėtojai šį albumą išskiria kaip ypač vertingą visoje Vatikano bibliotekoje. Bėgant laikui, iliustracijų spalvos, rašalas blunka, todėl ateities kartoms būtina šio albumo faksimilė su komentarais. Tam tikslui 2007 m. Latvijos nacionalinė biblioteka ir Vatikano apaštalinė biblioteka, dalyvaujant Latvijos užsienio reikalų ministerijai, pasirašė susitarimą dėl albumo kopijų leidimo. Projekte dalyvavo Latvijos, Lietuvos, Estijos, Lenkijos ir Vokietijos mokslininkai. Įgyvendinus projektą, buvo išleista 10 identiškų faksimilių ir 1000 nedidelio formato kopijų su moksliniais komentarais.

Latvijos Ministrų kabineto potvarkiu identiškas albumo faksimilės nutarta padovanoti šalių (Estijos, Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos), su kuriomis susijęs albumo turinys, prezidentams. Lietuvai padovanotas egzempliorius yra Prezidentinėje kolekcijoje, saugomoje Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Latvijos nacionalinės bibliotekos vadovybės sprendimu mažesnio formato kopijos buvo padovanotos albume paminėtų vietovių bibliotekoms. Taip Marijos Pšezdzieckos mecenuoto albumo „Terra Mariana. 1186–1888“ kopiją Latvijos nacionalinės bibliotekos direktorius Andris Vilks padovanojo Rokiškio Juozo Keliuočio viešajai bibliotekai ir Kamajų filialui.

Veronikos Siminonienės nytytys

RIMA MACIŪNAITĖ

Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos

Panemunėlio gelež. stoties filialo vyresn. bibliotekininkė

Žiemos snaigių nubarstytu keliu vykstu į Joanos ir Antano Tunaičių sodybą susipažinti su Panemunėlio krašto šviesuliu – audėja, tautodailininke, mama, močiute, prosenele – Veronika Mikėnaitė-Siminonienė.

Veronikai 95-eri metai, jos akys spinduliuoja šiluma, namai pilni šviesos. Atrodo, kad juose gyventų saulė. Paklausus Veronikos, kaip į ją kreiptis (juk dažnai garbaus amžiaus moterys vadinamos močiutėmis), ji atsako – Veronika.

Veronikos kambarys šiltas ir jaukus, sienas puošia audėjos gobelei, šventi paveikslai, vyro Jono Siminonio nuotrauka, tapytas šeimos namo paveikslas, graži komoda, ant kurios sudėliota per 80 angeliukų, visi jie unikalūs, dovanoti.

Čeponišio kaime, Mikėnų vienkiemyje, svečiuojasi lakūnas Povilas Motiejūnas (kaimynas). Iš kairės: Povilas Motiejūnas, Alfonsa (Alpunia) Mikėnaitė (pusseserė), Kazimieras Mikėnas (tėvas), Romualdas (brolis) Mikėnas, Norberta Mikėnienė (brolinė) laiko sūnų Eugenijų, Elena Morkūnaitė, Jonas Morkūnas (slepiasi), Ona Morkūnienė (sesuo), Veronika Mikėnaitė (16 m.) ir Zofija Mikėnienė (mama). Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

Veronika dalijasi mintimis apie meilę, laimę, gyvenimą: „kokia aš laiminga, kad turiu vaikus, anūkus, proanūkius.“ Jos širdyje karaliauja šiluma: „aš taip visus myliu, savo gyvenime sutinku vien tik gerus žmones.“

Veronika Siminonienė gimė 1921 m. vasario 15 d. Kazimiero ir Zofijos

Veronika Mikėnaitė su artimaisiais. Pirmoje eilėje iš kairės: Zofija (Žiobaitė) Mikėnienė, Kazimieras Mikėnas, Veronika Mikėnaitė ir Elžbieta Morkūnienė; antroje eilėje: Ona Morkūnienė (sesuo), Pranas Morkūnas ir Bronė Mikėnaitė (sesuo) Pandėlyje, 1930 m. Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

Mikėnų šeimoje Čeponišio kaime, Pandėlio valsčiuje, Rokiškio apskrityje. Šeima susilaukė devynių vaikų, iš kurių išgyveno keturi. Vyriausioji Veronika mirė tik gimusi, Ona išgyveno 83 metus, brolis Aleksas išvažiavo į Argentiną ir ten mirė, du Poviliukai mirė tik gimę, Zosiutė išgyveno 8 metus, Romusiukas – 92 metus. Bronytė mirė 20-ties 1936 metais. Veronika – visų jauniausia – pagrandukė. Pasak Veronikos, namuose į ją Veronika niekas nesikreipė, šaukė Vera, Verute, Varusia, Veruta, Vare.

Mažiausia ir visų mylimiausia Verutė greitai tapo piemenėle. Jai

Veronika Mikėnaitė. Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

teko ganyti, gerai, kad turėjo tik 3–4 karves ir avių. Ganydama su pusbroliu Petriuku daug pokštų prikūrė. „Išmokau po medžius karstytis kaip voverė. Vieną kartą įlipau į berželio viršūnę, ir lūžo, tai nežinau, kiek gulėjau prisitrenkus.“ Piemenystės metai Verutei ėjo lėtai, nes norėjo didelė būti.

1927 m. pradėjo lankyti Lebedžių mokyklą ten baigė vieną

Veronika Mikėnaitė-Valentėlienė su sūneliu Joniuku, 1947 m. Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

skyrių. Po metų atidarė Radžiūnėlių mokyklą, kurioje baigė keturis skyrius, „mokslas sekėsi per vidurį: labai gerai, raiškiai skaičiau ir labai daug mokėjau eilėraščių. Pirmutinį eilėraščių, kurį išmokau, dar dabar atsimenu – „Pavasaris“: „Jau pavasaris atėjo, jau žolėlė sužaliavo, jau paukšteliai ant šakelių savo dainą sudainavo. O, kaip dabar mums linksma, po pievelę pabėgiojam, pažaidžiam, ir Dievuliui padėkojam už gražumą tos gamtos.“ Baigusi keturis skyrius ganė.

Zofijos ir Kazimiero šeimoje nuolat dūzgė audimo staklės. Sesuo Ancytė audė, ir Veronika, sekdamas jos pavyzdžiu, išmoko šio amato: „patiko stebėti audžiančią seserį“. Iš sesers perėmė audimo paslaptis, nuo jos nusižiūrėjo ir raštų motyvus.

1936 m. mirė sesuo Bronytė, todėl Veronikai atiteko visi ūkio darbai, nes mamytė buvo silpnos sveikatos. Matydama, kad dukrai gerai sekasi, šeima nusprendė siųsti toliau į mokslus. Pasak Veronikos, „norėjo, kad prasilavinčia.“

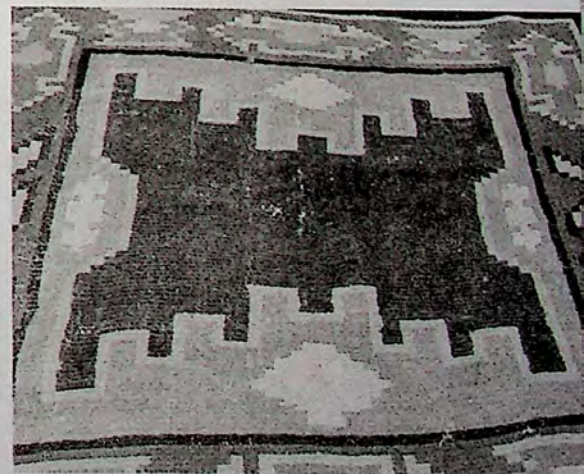

Veronikos ir Jono Siminonių šeima Kupreliškyje. Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

1937 m. įstojo į Salų žemės ūkio mokyklą, mokėsi namų ekonomės specialybės, o ten mokė visko: „tai buvo šeiminkavimo, ūkininkavimo, kultūringumo mokykla.“ Veronikai puikiai sekėsi, ypač austi, „jei reikėdavo audeklas taisyti, tai buvau pagrindinė: vis Mikėnaitė, kitos supainioja, pritraukia siūlus, o man reikėjo jas mokyti, taisyti jų klaidas.“

Tik įstojus mokyti, „apsiženiijo“ brolis Romusiukas, todėl po mokslų namuose šeiminkavo brolienė.

Pirmasis Veronikos Siminonienės išaustas kilimas (1954 m.) puošia Joanos ir Antano Tunaičių etnografinį muziejų, 2015 m. Nuotr. Rimos Maciūnaitės

Veronika ir Jonas Siminoniai su vaikais Joana, Bronyte ir Jonuku Vyžuonėlių kaime, 1953 m. Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

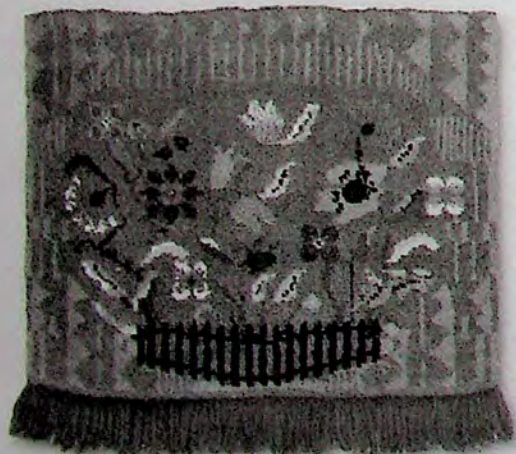

Baigusi mokslus, Veronika pradėjo dirbti Kupiškio rajono Laukminiškių pieno supirkimo punkte, kuriame buvo net šimtas statytojų. Ten dirbo apie 3-ėjus metus. Vėliau persikėlė į Nartaikių k. pas seserį Oną, ten įsidarbino pieno punkte.

1940 m. mirė sunkiai sirgusi mamytė. „<...> girdžiu ir dabar jos žodžius: „Spausk, Verute, mane prie savo širdies, man daug lengviau“ ir pamačiau, kad ji miršta.“ Vos po pusės metų mirė ir tėvelis. Ne kartą Veronika ketino važiuoti į Argentiną, brolis su broliene kvietė, bet jai gaila buvo palikti mamytę, tėvelį, gimtuosius namus.

Vėliau perėjo dirbti į Narktaikių pieno punktą, gyveno pas seserį Oną ir dirbo, kol „apsiženijo“. 1943 m. Veronika Mikėnaitė ištekė-

„Darželis“

Tautodailininkė Veronika Siminonienė, 2016 m.

jo už Antano Valentėlio, į Purleškių kaimą, Vabalninko valsčių Biržų apskrityje. Neilgai juodu pagyveno. 1946 m. liko našlė su 4 mėn. sūneliu Joniuku.

Po metų Veronika susipažino su Jonu Siminoniu ir ištekėjo. Gimus dukrai Bronytei, persikėlė į Kupreliškio mokyklą, ten jiems buvo skirtas kambarys. Ten gimė dukrytė Joana, vyras mokytojavo, o Veronika augino vaikus.

Nuo 1952 m. gyveno Utenos rajone, Vyžuonėlių kaime, ten išgyveno dešimt metų. Vyžuonėliuose susipažino su audėju, kurio audiniai puošė bažnyčią. Jis įkvėpė Veroniką austi, ir iš jo perėmė daugiau audimo paslapčių: „per mokinių atostogas mokykloje pastatė stakles, nedaug turėjau laiko, bet du kilimus nuaudžiau.“

Tuometinį laiką Veronika prisimena kaip gražiausius savo gyvenimo metus...

„Ažuolai“

Jonas Siminonis visą gyvenimą nesiskyrė su knygomis, smuiku, kontrabosu ir rašomuoju stalu. Muzikuoti pradėdavo sugrodamas Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“. Pasak Veronikos Siminonienės, „tai buvo neramos dūšios žmogus.“ Panemunėlyje sukūrė šaulių kuopą, jaunųjų ūkininkų būrelį, grojo kapelose. Padedant ministrui pirmininkui, 1938-aisiais statė Panemunėlio mokyklą.

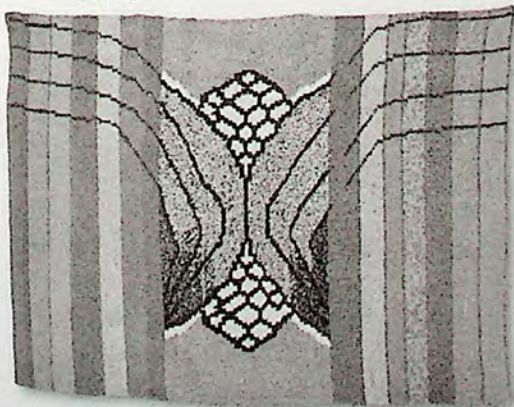
Veronika Siminonienė 88-ojo gimtadienio šventėje su vaikais. Iš kairės: Bronė Slapšienė, Joana Tunaitienė, Jonas Valentėlis ir Alius Siminonis. Nuotr. iš Veronikos Siminonienės asm. albumo

1960 m. Veronika grįžo į Panemunėlio geležinkelio st., nes ten buvo likę vyro statyti namai, kuriuose buvo mokykla: „gal vyras, čia sugrįžęs, norėjo savo vaikus išauginti toje vietoje, kuri jam brangiausia?“ Su Jonu Siminoniu užaugino keturis vaikus.

Atvykusi ir įsikūrusi pradėjo austi. Panemunėlio moterys, sužinojusios apie Veronikos kilimus, taip pat panoro iš jos išmokti audimo vingrybių. Kaimynės net po kelis kilimus nusiaudė.

Vaikai ėjo į mokyklą, reikėjo šeimai pinigų, todėl Veronika įsidarbino kolūkyje, dirbo lauko darbus, vėliau gavo darbą fermoje. „Teko vienu metu ir 12-kos karvių bandą rankomis melžti, ir kiaules šerti.“ Labai daug padėjo vaikai. Ir daržus ravėjo, ir karves melžė, ir kiaules šėrė. Vasarą

„Saulė“

kibirais uogų parsinešdavo iš miško, prisivirdavo mėlynių, bruknių. Užaugo ir sodintos obelys, serbentai...

Laisvalaikiu Veronika šoko Šetekšnų kultūros namuose. Už aktyvią veiklą apdovanota padėkos raštu. Veronika buvo baigusi maisto ruošimo pamokas Salose, todėl, norėdama papildomai prisidurti pinigų, ėjo per kiemus šeiminkauti. „Daugelyje kiemų teko dirbti, daug karštų ruošti ir kepinių kepti,“ – viską spėdavo padaryti.

Prabėgo šokuojantys metai...

1976 m. sulaukusi 55-erių išėjo į pensiją. Daug laiko skyrė anūkams ir intensyviai audė.

1986 m. išėjo amžinybėn mylimas vyras Jonas Siminonis... Kartu pragyventa beveik keturios dešimtys metų.

Savo neaprėpiamą pasaulį Veronika kuria ausdama įvairius paveikslus, kilimus, pagalves. Tie jos padaryti ir padovanoti audiniai yra savotiškos naujų darbų žiežirbos.

Veronika Siminonienė skaičiuoja savo apdovanojimus, o jų nemažai: 14 padėkos raštų, straipsniai laikraščiuose, internete, reportažai televizijoje, Rokiškio krašto muziejaus sukurtas trumpametražis filmas „Tunaičių muziejus. Audėja Veronika Siminonienė“.

„Trys“

2016 m. gerbiamą Veroniką – mamą, močiutę, audėją – 95-ojo jubiliejaus proga sveikino 14 proanūkių, 7 anūkai, 4 vaikai, gausus giminaičių, draugų ir bičiulių būrys. Veronika ir šiandien audžia, nes supranta, kad yra reikalinga ir vertinama. Žengia į priekį išdidžiai ir drąsiai, kiekvienam žmogui dovanojama meilę, nuoširdumą, atidumą, šypseną...

Veronika Siminonienė – mama, močiutė, promočiutė, 2016 m. Nuotr. Rimos Maciūnaitės

Prie teatro ištakų

PETRAS BLAŽEVIČIUS

*Rokiškio savivaldybės Kultūros, turizmo ir ryšių su užsienio šalimis
skyriaus vedėjas*

Nors teatro ištakų randama dar pirmykštėje visuomenėje, tikrąją teatrinio meno tėvyne laikoma Senovės Graikija, padavojusi pasauliui daugybę kultūrinių vertybių. Ir šiandien, turistinių kelionių metu lankydami išlikusius antikinius teatrus, pajuntame neapsakomą būseną, kuri apima įėjus į tuos didžiulius ir, mano akimis, gana tobulus statinius.

Dramos, tragedijos ir komedijos, pantomimos, spektakliai, mirakliai ir misterijos, operos, baletai, operetės, miuziklai – tai kelias, kuriuo Europoje žengė teatras, kaip deimantas įgaudamas vis naujų atspalvių ir patraukdamas daugybę žmonių. XVIII a. profesionalūs, nacionaliniai teatrai buvo įkurti visose svarbiausiose centrinės Europos šalyse.

Teatrologas Vytautas Maknys teigia, kad Vilniuje pirmą kartą teatro uždanga pakilo dar XVI a.: „Nuo to laiko – XVI a. antrosios pusės – Lietuvos teatras nuėjo ilgą ir vingiuotą kelią, susipynė su lietuvių politiniu, visuomeniniu ir kultūriniu gyvenimu. Jo turtinga praeitis domina ne tik įvairių sričių tyrinėtojus, bet ir plačiąją visuomenę“ („Lietuvių teatro raidos bruožai“, Vilnius, 1972, p. 7).

Pasak V. Bakutytytės, teatrališkumu pasižymėjo Lietuvos kunigaikščių pramogos pilyje, garbingų

Antanas Tyzenhauzas (1733–1785) – LDK išdininkas, Gardino seniūnas, teatrų įkūrėjas. Nuotr. iš leidinio „Grafių Tyzenhauzų paveldas Lietuvoje ir Baltarusijoje“

svečių sutiktuvių bei valdovų vizitų į svečias šalis etiketas. Lietuvos ir Lenkijos karaliaus Vilniaus dvare atsirado ir teatro trupės. 1635 m. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Vladislovas Vaza Vilniaus žemutinėje pilyje (Valdovų rūmuose) įsteigė profesionalų operos teatrą, veikusį beveik 14 metų.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje jau XVI a. teatrai buvo kuriami ir kituose dvaruose, o dvarininkai neretai tapdavo ne tik aktoriais ir režisieriais, bet ir dramų autoriais. Vytautas Maknys pabrėžė, kad

XVI–XVII a. „teatro trupės veikė Radvilų, Oginskių, Tyzenhauzų ir kituose dvaruose.“

Pirmieji žymesni Rokiškio gyventojai buvo kunigaikščiai Krošinskiai, kurie čia apsigyveno apie 1515 m. ir Rokiškio dvarą valdė 200 metų. Filosofas Bronius Deksnys straipsnyje Rokiškio kultūros žurnale „Prie Nemunėlio“ (2009, Nr. 2), aprašydamas kunigaikščių Krošinskių dvarą ir jo turtus, remdamasis archyviniais dokumentais, tvirtina, kad Krošinskių dvaro sodyba buvusi didelė ir turtinga. Prie rūmų stovėjęs lobynas. Vilhelmo Tyzenhauzo sudarytame Krošinskių turtų sąraše, be visą puslapį užimančio sidabrinųjų indų aprašymo, minimos ir kitos brangenybės: šešios auksinės apyrankės, auksinis žiedas su antspaudu, žiedas su deimanto akute ir žiedas su deimantine rože, plunksna su deimantais, deimantinė rožė... Dviejų puslapių karinės amunicijos sąrašas yra nemažiau įspūdingi sidabriniai, paaukuoti ir pasidabruoti, deimantais puošti reikmenys. O kur dar kiti dvarai, žemės, galvijai, arkliai (arklidėse buvę arabiškų ir turkiškų žirgų, dvaro bandoje apie pusantro šimto kazokiškų žirgų)... Visai natūralu daryti prielaidą, kad kilmingi, turtingi ir pagal to laiko standartus išsilavinę žmonės savo dvaro laisvalaikiui panaudojo ir

„teatrinę formą“. 1715 m. Juzefas Krošinskis Rokiškio dvarą užrašė savo patėviui Jonui Tyzenhauzui, garsios grafų Tyzenhauzų giminės atstovui.

Ir vis dėlto XVI–XVIII a. pagrindinė Lietuvos teatrinio gyvenimo forma buvo mokyklinis teatras. Pasak V. Zaborskaitės (kn. „Prie Lietuvos teatro ištakų“, Vilnius, 1981 m.), „jo spalvingi ir puošnūs vaidinimai kolegijų kiemuose ir aulose, į gatves išsiliejusios iškilmingos eisenos, šventės su fejerverkais, muzika ir dekoracijomis ne tik formavo teatrinę sąmonę, ugdė teatrališkumo supratimą ir skonį, bet buvo ir svarbi visos epochos, kuri laikoma pačia teatrališkiausia Europos istorijoje, kultūrinės atmosferos apraiška.“ Daugelis mokyklinės dramos tyrinėtojų pabrėžia jos ryšį su viduramžių teatru. Pirmasis žinomas mokyklinis vaidinimas įvyko 1570 m. Vilniaus kolegijos kieme. Aišku, kad mokyklinio teatro pėdsakų Rokiškio krašte tuo laikotarpiu, matyt,

neaptiktume, juolab, kad pirmosios turimos žinios apie pas mus veikusią mokyklą tesiekia 1664 metus.

V. Zaborskaitės pasakojime apie mokyklinį teatrą minimas ir XVIII a. pirmosios pusės veikalų autorius, dar XVII a. pabaigoje Rokiškyje pasirodžiusios grafų Tyzenhauzų giminės atstovas Antanas Tyzenhauzas. Štai 1726 m. kovo 2 d. buvo pastatytas jo veikalas „Ictus oculi ad fatalem basilica poculi scopulum“ („Žvilgsnis į pragaištingą karaliaus taurės negailestingumą“). Pateikiamas ir dar vieno 1727 m. vasario 22 d. A. Tyzenhauzo spektaklio „Regni sacra fames“ („Prakeiktas valdžios troškimas“) prologas: „Edelfo genijus, stovėdamas ant karo grobio ir ginklų nuolaužų, pasistiebę stengiasi pasiekti virš jo kabantį karališkosios valdžios simbolį – liūtais paremtą Anglijos sostą. Bet čia staiga įsiveržia kaulėtos pabaisos, ir išsigandęs Edelfo genijus prasmenga į gelmes.“ Aprašomas ir muzikos bei dainų panaudojimas

šiam spektaklyje: „<...> ragų melodija skelbia iškilmingos medžioklės pradžią, trimitai kviečia į puotą, kur garbingus svečius linksmina kilmingiausių Anglijos jaunuolių šokis. Vaišes pajvairina keliaujančiais aktorais persirengusių Polarno ir Makrino šokis.“

Įdomu, kad su teatrinio gyvenimu buvo glaudžiai susijęs ir garsiausias Rokiškio grafų Tyzenhauzų giminės atstovas – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rūmų išdininkas, karališkųjų ekonomijų ir manufaktūrų valdytojas, Gardino seniūnas, žymus ekonominio ir kultūrinio gyvenimo reformatorius Antanas Tyzenhauzas (1733–1785). Besimokydamas Vilniaus jėzuitų kolegijoje, jis vaidino mokykliniame spektaklyje. Vėliau šis žmogus tapo teatro kūrėju ir globėju Gardine, Pastovyse.

G. Giunterytė-Puzinienė, kurios dėdė buvo Rokiškio ir Pastovių dvarų savininkas Konstantinas Tyzenhauzas, savo 1815–1843 m.

Pamukalės (Turkija) antikinis teatras. Nuotr. iš P. Blaževičiaus asm. albumo

*Straipsnio autorius Pamukalėje, 2014 m.
Nuotr. iš P. Blaževičiaus asm. albumo*

dienoraščiuose taip aprašo 1838 m. išvyką į Tyzenhauzų Pastovių dvarą: „Pastoviškiai pakvietė mus atvažiuoti rugpjūčio 5 d., nes kaip tik tą dieną turėjo įvykti kelios šeimininės iškilmės. Atvažiavę keliomis dienomis anksčiau, užtikome ponią Mostovską su sūnumi Artūru. Pagrindinis apartamentas dar buvo atidarytas, vyko pasiruošimas mėgėjų teatrui. Varšuvietės purtė galvas, kai užeidavo kalba apie klasikinę pjesę. Tad buvo pasirinkta ištrauka iš „Esteros“, gyvasis paveikslas iš „Atalos“ ir ponios de Žanli pjesė „L'aveugle de Spa“ („Neregys“). Hermancija siūlė linksmesnę komediją, bet Matynę išgąsdino vien pjesės pavadinimas, nes motina jai neleido skaityti to kūrinio... Repetacijos, kostiumų siuvimas ir vakariniai šokiai labai gyvino Pastovių gyvenimą... Netgi dėdė buvo

išmuštas iš savo įprastinių vėžių, dėl Esteros ir Atalos ištraukė saugomus žmonos deimantus ir brangenybes, iš skrynių, kurių dangčiai nebuvo atkelti gal pusę amžiaus, išdėdino Tyzenhauzo garderobą: aksomo ir gelumbės frakus, siuvinėtus auksu ir sidabru, kuriuos irgi patikėjo Matynei, kad iš jų nagingoji Esmeralda sukurtų kostiumus ponios de Pompadur laikų menuetui. Tad ėmėme improvizuoti kostiumus: žabo ir perukus iš Rokiškio lino – ponams, kykus ir apsiaustėlius – damoms. Vieną vakarą pasirodėme taip kaip Liudviko XV dvaras... Močiutės vardadienio iškilmės prasidėjo iš pat ryto fragmentu iš „Šventosios Elžbietos gyvenimo“... Vakare renginius pradėjo gyvasis paveikslas...“

Aprašydama gimtąjį Dabraulėnų dvarą tais pačiais metais, Gabrielė

Giunterytė-Puzinienė mini valgomajame įrengtą sceną, kulisus, uždangą spektakliams bei repetitijas. Ištekėjusi Gabrielė atsidavė kūrybai. Jos dramos kūriniai buvo populiarūs Lietuvoje, juos statė Vaitkuškyje, Kosakovskių dvare, veikęs teatras, Vilniaus miesto viešojo teatro trupė.

Žinodamas Tyzenhauzų–Pšezdziekių giminės meninius polinkius, net neabejoju, kad jų valdymo laikotarpiu Rokiškio dvare vaidinimai buvo taip pat populiarus laisvalaikio užsiėmimas. Tai patvirtina ir V. Bakutytė, savo knygoje „Vilniaus miesto teatras: egzistencinių pokyčių keliu 1785–1915“ (Vilnius, 2011): „XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje pjesių ištraukos vaidintos Rokiškio dvare, kurio savininkais po Tyzenhauzų buvo grafai Pšezdzieckiai...“

Rokiškio rajono Salų istoriją tyrinėjęs Vincas Kriaučiūnas knygoje „Salos prie žydrojo Dviragio“ (Vilnius, 2009) pažymėjęs, kad 1855–1863 m. laikotarpiu Salų dvarą iš Liucijono Morikonio įsigijo Tyzenhauzai, tvirtina, kad valdant Tyzenhauzams ir Salos tapo svarbiu kultūrinio gyvenimo centru. Čia vykdavo geriausi visoje Kauno gubernijoje pobūviai, į kuriuos atvykdavo visa tų laikų grietinėlė net iš Vilniaus, o dvaro parke buvo įrengtas vasaros teatras, kuriame vaidino specialiai „pakviesti aktoriai ne tik iš kitų gubernijų, bet net iš Prancūzijos.“

Ištrauka iš rašomos knygos

Rokiškio architektūros paveldas: įvairovė, autentiškumas ir nepažintos vertės

MIGLĖ MORKŪNAITĖ

Menotyrininkė

Lietuva – šalis, turinti turtingą istorinę praeitį. Praeitis, anot žinomo šių laikų mokslininko Gregory'o Ashwortho, šiandien transformuojasi pavelde, kurio didelę dalį mūsų krašte sudaro urbanistikos ir architektūros vertybės. Nors įvairios istorinės, politinės aplinkybės ir palyginti vėlyva valstybinės paveldosaugos pradžia Lietuvoje lėmė, kad architektūros paveldas čia išliko negausus ir gerokai pakitęs.¹ Po 1990 m., Lietuvai atgavus nepriklausomybę, paveldo išsaugojimo klausimai tapo itin svarbūs. Praeities palikimas imtas suvokti kaip reikšmingas tautinio identiteto konstravimo atžvilgiu, ypač tautai, ilgus metus egzistavusiai svietimos kultūros spaudoje ir gniaužusiai

Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia šiandien. Visos nuotr. straipsnio autorės

savo patriotinius jausmus. Susirūpinta ne tik didžiųjų miestų nacionalinės (Valdovų rūmų atstatymas) ar pasaulinės reikšmės (Vilniaus senamiestis) objektais, bet ir lokalių

tapatumą mažesniuose miesteliuose žyminčiais ženklais. Vienu iš tokių pavyzdžių galima laikyti Rokiškio miestą, kurio architektūros paveldo išsaugojimo ir pateikimo visuomenei klausimai tapo itin aktualūs jau XX a. paskutiniajame dešimtmetyje, rengiantis miesto pirmojo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose jubiliejui. Tad pravartu išsiaiškinti, kokia Rokiškio miesto architektūrinio paveldo situacija yra šiandien.

Šiandien Rokiškis populiariojoje erdvėje neretai pavadinamas sūrio, teatro, kartais – langinių sostine. Tačiau stebint miesto gyvenimą, ryškiausiu traukos objektu galima įvardyti Nepriklausomybės aikštę su jos priešingose pusėse įsikūrusiais dvaro rūmais bei neogotikos

Dvaro rūmų dabartinis vaizdas

šedevru vadinama Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia. Būtent šis neginčytinos vertės architektūros paveldo kompleksas yra ryškiausias miesto reprezentantas. Tačiau yra ir daugiau statinių (paminėtini ir neišlikę, bet istoriškai reikšmingi), kurie gali būti svarbūs kultūrinio tapatumo požiūriu, padėti atskleisti naujų miesto istorijos bei raidos peripetijų, paskatinti gyventojus labiau domėtis savo aplinkos kultūra ir taip ją saugoti, puoselėti ir perduoti ateities kartoms. Galima teigti, jog pavieniai architektūros objektai gali būti reikšmingi ne tik suvokiant visuminį miesto estetinį vaizdą, bet ir kuriant patrauklią aplinką gyventi su joje tvyrančia *genius loci* (vietos dvasios) atmosfera bei skatinant aktyvesnį kultūrinį turizmą.

Pagal Europos architektūros paveldo apsaugos konvenciją architektūros paveldu yra laikomi atskiri objektai, pastatų grupės ar vietovės, turinčios akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertes.² Šiandien kaip neginčijamą Rokiškio architektūros paveldą galima pateikti istorinę miesto aikštę, kuri jau 1969 m. pripažinta vietinės reikšmės urbanistikos paminklu, o šiuo metu yra įtraukta į kultūros vertybių registrą. Aikštė, kaip ir dvaro rūmai su bažnyčia, yra tyrinėti mokslininkų. Tuo

XIX a. statinys, vadinamas Krošinskių pilaite, ir jo aplinkoje matomi gyvenamieji namai

tarpu daugelio kitų miesto statinių vertės nenustatytos, taigi ir visuomenė neturi galimybės jos suvokti. Neįvardytos vertės itin komplikuoja paveldo išsaugojimo klausimus.

Pagrindinis kultūros skleidėjas ir puoselėtojas Rokiškyje yra muziejus (įsikūręs minėtuose dvaro rūmuose), siūlantis pluoštą įvairių edukacinių programų. Tačiau susipažinimui su miesto architektūros paveldu skirta tik viena tokio pobūdžio programa, pavadinta „Ką mena Nepriklausomybės aikštė – Rokiškio miesto širdis?“ ir orientuota tik į siaurą moksleivių auditoriją. Dar vieną, kiek išsamesnę ekskursijos maršrutą, kurio pavadinimas „Apžvalginė ekskursija po Rokiškio miestą“ pateikia Rokiškio turizmo informacijos centras. Maršruto metu pristatomas

dvaro rūmų ansamblis, senoji miesto aikštė, bažnyčia, gatvė, kurios langus puošia menininkų tapytos langinės, L. Šepkos parkas. Galima teigti, kad, be šių dviejų, kitokių būdų pažinti Rokiškio vietos architektūrą, tiek miesto svečiui, tiek ir jo gyventojui nesiūloma.

Rokiškio miesto architektūros paveldas nepakankamai pripažintas. Miestas nėra suvokiamas kaip kultūrinis objektas, vieta pažinti savo krašto kultūrą bei čia praleisti laisvalaikį. Nors senoji miesto dalis tiek gyventojų, tiek miesto svečių laikoma vertinga, tačiau ta vertė dažniausiai remiasi estetiniu principu: gražu/negražu. Kitos miesto dalys suvokiamos kaip prekybos ir paslaugų centras, kur galima apsipirkti, atlikti įvairias procedūras (parduotuvės, bankai ir t. t.), kitaip tariant, ne kaip kultūros pažinimo, poilsio, bendravimo zonos, o greičiau *reikalų tvarkymo*, kur paveldo suvokimo beveik nėra.

Problema galima laikyti ir mokslinių architektūrinio paveldo tyrimų stoką. Nors Rokiškio miesto centrinės dalies vaizdas per daugybę šimtmečių kito, to daryti jis nepaliauja ir pastaraisiais dešimtme-

Senajoje dvarvietėje esančio buvusio dvaro malūno pastatas, stipriai paveiktas laiko žymių, ir toliau nyksta

čiais. Paskutinis mokslinis tyrimas, analizuojantis miesto urbanistinę raidą – sovietmečiu parengta prof. Algimanto Miškinio studija. Tačiau nuo to laiko, ypač per pastaruosius du dešimtmečius, miesto veidas gerokai pasikeitė ir šiandien miestui reikia naujų impulsų. Juos galėtų paskatinti įvairūs architektūros paveldo tyrimai: istorinių-archyvinių šaltinių analizė bei kūrybiškas ir patrauklus tų tyrimų rezultatų pateikimas visuomenei. Taip pat archeologiniai kasinėjimai tam tikrose miesto vietose, padėsiantys atskleisti naujus faktus apie senąją miesto kultūrą ir atversiantys kelią naujoms paveldo vertyboms nustatyti.

Rokiškio miesto istorinis-architektūrinis kontekstas per penkis šimtmečius

Siekiant atskleisti Rokiškio architektūros raidą, svarbu aptarti ir jo istorinį kontekstą, kadangi architektūra, anot profesoriaus J. Minkevičiaus, kaip materialinės bei dvasinės kultūros reiškinys visuomet glaudžiai siejasi su valstybės ir tautos istorine raida, jos siekiais, sunkumais ir laimėjimais.³ Kaskart keičiantis Rokiškio šeiminkams (didikų giminėms), vėliau – politinėms santvarkoms, atitinkamai kito ir architektūrinis šio miesto vaizdas.

Ankstyviausias Rokiškio dvaro paminėjimas rašytiniuose šaltiniuose užfiksuotas 1499 m., o susietas su LDK didikui Grigaliui Astikui duota privilegija giriai, plytėjusiai į šiaurę nuo Rokiškio, kirsti. Ši data žymi Rokiškio miesto pradžią. Maždaug nuo XVI a. vidurio miestas priklausė kunigaikščių Krošinskių giminei, kuri čia valdė iki XVIII a. pradžios. Deja, šios giminės gyvenimas Rokiškyje – mažai tyrinėta sritis, nedaug istorinės medžiagos, nėra ir jų buvimą čia liudijančių išlikusių archi-

Prekybos pastatas, sukurtas po 1804 m., ant jo sienos akmenyje matyti užsakovo I. Tyzenhauzo inicialai

tektūros objektų.⁴ Tačiau, 2012 m. entuziastų inicijuotų žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu rastas heraldinis koklis su Krošinskių giminės herbu – trišake žvakide – vienintelis daiktinis įrodymas apie šios giminės buvimą Rokiškyje. Taip pat tyrimų metu rastos ir galimai buvusios jų rezidencijos pamatų liekanos.⁵ Tyrimai parodė, kad šio periodo Rokiškio miesto istorija tyrinėta per mažai, kad ją būtų galima tinkamai įvertinti.

Naujausiais duomenimis, minėti kokliai su Krošinskių herbais atstovauja XVI–XVII a. renesansniams siužetiniams kokliams su heraldikos fragmentais. Jų analogų iškasta Vil-

niuje tyrinėjant LDK valdovų rūmų Vilniaus žemutinėje pilyje teritoriją. Jais remiantis restauratorių atkurti ir iškastieji senojoje dvarvietėje. Kadangi čia išliko tik koklių detalių, trūkstamos dalys atkurtos pagal kito tokio paties ornamento koklio šukes, rastas būtent Valdovų rūmų teritorijoje⁶. Tai, jog kokliai, kaip Krošinskių valdymo laikotarpio reprezentantai, bus eksponuojami Rokiškio krašto muziejuje, suteikia didesnės reikšmės šiam istoriniam miesto periodui ir praturtina gyventojų bei miesto svečių istorinę atmintį.

1695 m. Rokiškio dvaras su miesteliu buvo įkeistas grafų Tyzen-

Šiandieninis viešbučio vaizdas nebeprimena XX a. pradžios fotografijoje įamžinto statinio

Rokiškio centrinę aikštę
supančių pastatų įvairovė

hauzų giminei, kuri čia apsigyveno nuo 1770 m. Šios giminės atstovo Ignoto Tyzenhauzo iniciatyva senasis miestelis buvo gerokai pertvarkytas: ankstesnis savaime susidaręs radialinis planas buvo pakeistas klasicistinės kompozicijos stačiakampiu su 1 km ilgio ašimi. Naujai suformuotos keturkampės aikštės priešingose pusėse pastatyti klasicistiniai dvaro rūmai ir neogotikinė bažnyčia. Šis Tyzenhauzų valdymo periodas, trukęs iki XIX a. II pusės, padarė didelę įtaką tolesnei miesto raidai, kadangi nauji architektūros objektai buvo statomi laikantis naujosios aikštės ribų ir toliau nuo jos. Šiuo metu išryškėjo pagrindinės miesto gatvės ir jų užstatymai.⁷ Be šios klasicistinės kompozicijos su dvaru ir bažnyčia, mieste tuo metu stovėjo vos keletas mūrinių pastatų, reikšmingesnių miesto vaizdui. Visi kiti miestelio statiniai buvo mediniai, tad daugelis bėgant laikui sunyko.⁸ Tyzenhauzų valdymo laikotarpį žymintis architektūros paveldas yra pagrindinis mokslininkų tyrinėjimo objektas Rokiškyje, jam skirta nemažai dėmesio ir vietos

įvairiuose leidiniuose. Galima teigti, jog šis architektūros palikimas yra įvertintas mokslininkų, specialistų, jo vertė pripažinta ir visuomenėje. Tačiau čia taip pat galima aptikti naujų niuansų, susijusių su miesto istorija, kadangi aikštės autorystė nežinoma (nors galimai siejama su žymaus lietuvių architekto Lauryno Stuoskos-Gucevičiaus pavarde). Čia būtų naudingi papildomi istoriniai tyrimai, kurie padėtų nustatyti naujas miesto architektūros paveldo vertes.

Grafų Pšezdzieckių giminės atstovų, Rokiškyje veikusių nuo XIX a. antrosios pusės, iniciatyva dvaro kompleksas šiek tiek pakeistas: rūmai perstatyti ir jiems suteiktos visiškai naujos formos, taip pat sukurta naujų statinių (tarnų namai, kumetynas, dvaro teritorija aptverta tvora ir kt.).

Kitas istorinis periodas, turėjęs nemažai įtakos miesto architektūriniam vaizdui – tarpukario nepriklausomos Lietuvos. Kiek padidėjęs statybų mastui, sukurta naujų visuomeninių pastatų, reikšmingesnių architektūriniu aspektu. Tuo metu ėmė gerėti miesto vaizdas: pradėta grįsti Viešoji (dabar – Ne-

priklausomybės) aikštė. Iki 1940 m. Rokiškio teritorija padidėjo daugiau kaip du kartus. Architektūrinių dominančių ir akcentų nebuvo. Miesto architektūrai vis dar reprezentavo centrinė dalis, kurioje koncentravosi dauguma 2–3 aukštų visuomeninių pastatų ir didesnių gyvenamųjų namų.⁹ Apie šio laikmečio architektūrą galima aptikti tik pavienių faktų, tačiau išsamios studijos nėra, nors išlikusių tarpukario architektūros objektų čia galima rasti.

Sovietinis periodas (1940–1990 m.) itin skaudžiai atsiliepė daugelio Lietuvos miestų istorinėms dalims; atlikta daug pakeitimų, renovacijų, neatsižvelgiant į vietos specifiką, taikant bendrus statybų principus visoje Sovietų Sąjungoje ir t. t.¹⁰ Rokiškiui šiuo atžvilgiu pasisekė labiau: senamiesčio dalyje buvo pastatyta keletas šio periodo statinių, bet istorinis užstatymas pakito labai nežymiai; tarybų valdžia nesiryžo griauti ir Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui atminti tarpukariu kurto skulptoriaus R. Antinio paminklo, vietoj to – aikštė apšodinta medžiais, kurie bėgant laikui paslė-

Pastatas Nepriklausomybės aikštėje, 2016 m.

pė ne tik paminklą, bet ir užmaskavo klasicistinę aikštės kompoziciją.¹¹ Tokiu būdu keičiant miestovaizdį, naujoji santvarka stengėsi gesinti istorinę lietuvių atmintį.

Šiuo laikotarpiu Rokiškio miesto raida nesustojė, o priešingai – vyko sparčiai kaip niekada: plečiant miestą į pietus, buvo pastatytas naujas pramoninis rajonas, šalia jo įkurti gyvenamieji rajonai, suformuotas naujas miesto administracinis centras.¹² Nors sprespaudos laikotarpis truko kone pusšimtį metų, o nuo jo jau praėjo daugiau nei du dešimtmečiai, tačiau šio laikmečio architektūros palikimas beveik netyrinėtas nei istoriniu, nei architektūriniu aspektais, nenustatytos ir jo vertės.

Po 1990 m. ištrūkusi iš sovietinės okupacijos gniaužtų Lietuva radikaliai pakito. Prasidėjo naujas politinis, ekonominis ir kultūrinis atkurtos valstybės etapas.¹³ Kalbant apie Rokiškio miesto architektūrą šiuo periodu, pastebimos dvi kryptys: viena vertus, pasukta vakarietiškuoju labiau vartotojiškos kultūros keliu (nauji architektūros objektai orientuoti į komerciją, verslą, t. y. prekybos centrai, kioskai, degalinės), kita vertus, susirūpinta paveldo išsaugojimu (renovuota centrinė miesto aikštė, dvaro rūmai, bažnyčia, kai kurie palei aikštę esantys pastatai, pastatytas paminklas „Arka“). Tačiau sutelkiant dėmesį į senamiestį, pamiršta ir neįvertinta liko didelė dalis kitokio pobūdžio miesto architektūros paveldo (pvz., medinė architektūra). Toliau šiame straipsnyje bus įvardijami Rokiškio architektūros objektai kaip potencialus paveldas bei nustatomos jo vertės.

Pagal laikotarpius ir lokalizaciją išskiriami šie Rokiškio architektūros paveldo objektai ir jų grupės:

- senoji kunigaikščių Krošinskių dvarvietė (XVI a. I pusė–XVIII a. pr.);

Unikalios statybos pastatas centrinėje miesto aikštėje, 2016 m.

- grafų Tyzenhauzų giminės valdymo metu sukurti architektūros objektai (XVIII a. vid.–XIX a. II pusė);

- grafų Pšezdziekių iniciuoti dvaro sodybos, interjerų papildymai (XIX a. pab.–XX a. pr.);

- tarpukario laikotarpio architektūra (XX a. pr.–1940 m.);

- medinė miesto architektūra (XIX a. pab.–XX a. I pusė);

- žydų tautos istoriją liudijantis palikimas (iki Antrojo pasaulinio karo);

- sovietmečio architektūrinis palikimas (1940–1990 m.);

- po 1990 m. sukurti architektūros objektai.

Rokiškio architektūros paveldo autentiškumas

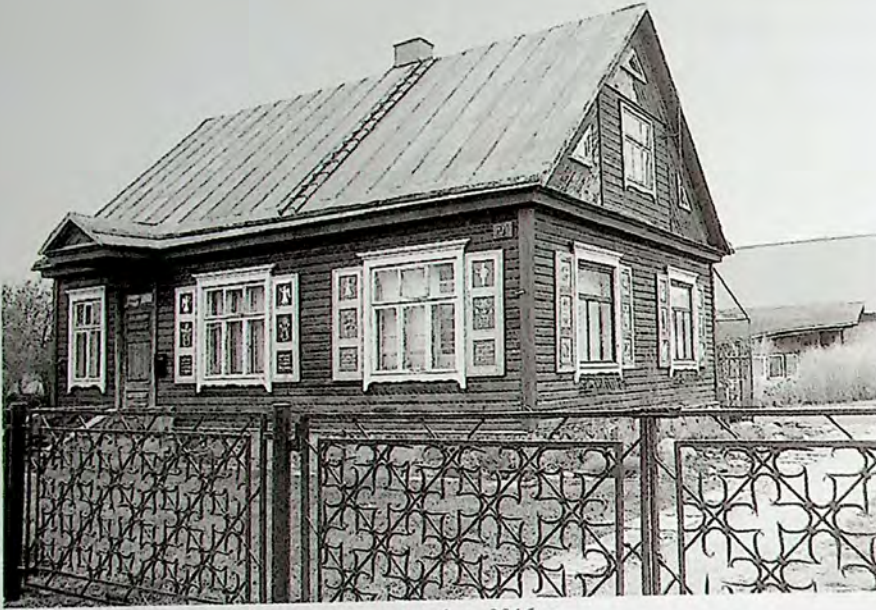
Autentiškumas – savybė, priskiriama paveldo ištekliui, kuris medžiagine prasme yra originalus, tikras – išlikęs toks, koks buvo sukurtas, ir toks, koku tapo bėgant laikui. Autentiškumo aspektas yra lemiamas, kuomet vertinamas paveldo išteklius, ir gali būti siejamas su formos, medžiagų, atlikimo arba apsupties autentiškumu. Didžiuma istorijos išteklių yra pakitę dėl gam-

tos ir naudojimo poveikių, tačiau šie pokyčiai yra sudėtinė išteklius istorinio sluoksniaivimosi dalis.¹⁴

Rokiškio architektūros paveldo autentiškumas – nevienalypis: vieni objektai bėgant laikui pakito labiau, kiti mažiau, kadangi miestas yra tarsi gyvas audinys, nuolat kinta ir yra neatsparus įvairiems socialiniams, politiniams ar kitokiems veiksniams. Tokia išvada padaryta remiantis natūros (objektų apžiūra vietoje) bei istorinių šaltinių ir ikonografijos tyrimais.

Seniausią Rokiškio miesto istoriją žymincioje vietovėje – senojoje Krošinskių dvarvietėje – kaip minėta anksčiau, nėra išlikusių laikmetį menančių objektų, todėl negalima įvertinti ir objektų formų, medžiagų bei atlikimo autentiškumo. Tačiau, kalbant apie teritorijos apsupties autentiškumą, galima teigti, jog vietovė stipriai pakito: dvarvietę iš pietų ir vakarų pusės supa naujų gyvenamųjų namų rajonas ir sovietmečiu statytų neišvaizdžių garažų eilės.

Tyzenhauzų laikotarpio palikimo – Nepriklausomybės aikštės – autentiškumą stipriai paveikė laikas – dabartinis jos pavidalas, suformuotas dar tarpukariu, sovietmečiu šiek tiek

Medinė architektūra, išlaikiusi nemažai autentikos, 2016 m.

pakito. Po 1990 m. vėl stengiamasi atkurti pirminę formą: labiau ją estetizuoti ir pritaikyti šiandienos reikmėms (žaliųjų zonų, automobilių aikštelių įrengimas).¹⁵ Galima teigti, kad dabartinė aikštės forma yra autentiška ir atitinka XVIII a. pirminę jos idėją, jog pastatai turi būti statomi aplinkui aikštę, jungiančią dvaro rūmus su bažnyčia, o centre palikti neužstatytą erdvę. Tuo tarpu medžiagų ir atlikimo prasme aikštė – labiau XX a. pabaigos kūrinys. Kadangi renovuojant objektą, XX a. 10 dešimtmetyje,¹⁶ kuriant jo infrastruktūrą naudota šiuolaikinė technika, medžiagos bei įranga (grindinio trinkelės, šviestuvai, suolai ir kt.), vietomis palikti originalaus tarpukario akmens grindinio fragmentai. Aikštės apsupties autentiškumas – istorinio integralumo padarinys, kadangi aplinkui išsidėstę pastatai mena įvairius laikotarpius – nuo XIX a. iki šiandien – todėl jų forma, stilistika, medžiagos ir fizinė būklė yra įvairi.

Rokiškio dvaro rūmai, formos, medžiagų ir statybos prasme šiandien yra autentiški, kaip XX a. pradžios statinys. Grafo I. Tyzenhauzo iniciatyva 1801 m. pastatyti vienaaukščiai tinkuoti rūmai su mezoninu

ir kupolu.¹⁷ Tačiau 1905 m. naujojo dvaro šeimininko J. Pšezdzieckio užsakymu pastatas gerokai pakeistas: pristatytas antras aukštas, vienaaukščiai fligeliai iš abiejų pusių, fasadams suteiktos eklectinės neobaroko ir neogotikos formos, išlikusios iki šių dienų.¹⁸ Žvelgiant į fotografijas, darytas iš paukščio skrydžio, akivaizdu, kad dvaro rūmų ir jo komplekso apsupties autentiškumo laipsnis gana aukštas, kadangi teritorija yra natūralios ir dirbtinės (dvaro parkas) gamtos apsuptyje, o matomi pavieniai gyvenamieji namai su šiuo objektu nekontrastuoja.

Minėtą Krošinskių pilaitę, užfiksuotą 1813 m. K. Tyzenhauzo piešinyje, galima laikyti šios kunigaikščių giminės atstovų palikimu. Nors pats pastatas greičiausiai statytas anksčiau, XIX a. jam pridėti gotikiniai papuošimai.¹⁹ Šis statinys – apleistas ir nykstantis objektas, o jo autentiškumas – nevienalytis: pastato sienose matyti įvairių laikotarpių statybinių medžiagų – raudonų plytų, akmenų ir jų skaldos, sovietmečiu populiarių silikatinių plytų, medinių detalių, stoge – raudonų čerpių bei šiferio lakštų. Kiti dvaro kompleksą sudarantys pastatai –

edvi šalia dvaro stovinčios ofi-
nos (restauruotos sovietmečiu), išlaikiusios savo pirmines formas, ir centrinėje aikštėje esantis prekybos pastatas – vienintelis aikštės statinys, nepakitęs nuo Tyzenhauzų giminės valdymo laikų²⁰. Tuo tarpu XIX a. 6 dešimtmetyje vienu reikšmingiausių to meto statinių laikytas dviaukštis akmens ir plytų mūro viešbutis (vadintas austerija) pasikeitė neatpažįstamai ir, be abejonės, beveik visiškai prarado autentiškumą formos bei medžiagiškumo požiūriu.

Vakarinėje aikštės dalyje stovi neogotikinė bažnyčia, sukurta 1866 metais.²¹ Šio objekto autentiškumas abejonių nekelia: pastato tūris ir estetika tokie, kokie užfiksuoti XX a. pradžios fotografijoje, ir iki šiol yra vienintelė vertikali miestovaizdžio dominantė.

Tyzenhauzų laikotarpio architektūra gana autentiška, nes išsaugoti ne tik pavieniai periodo statiniai, bet išlaikytas ir jų kompleksiskumas (ansambliskumas).

Grafo Jono Pšezdzieckio valdymo metu dvaro kompleksas šiek tiek pakeistas: sodyba ir parkas aptverti tvora, pastatyti vartai, taip pat keletas naujų akmens mūro ūkio trobesių, kuriuos šiandien galima pamatyti mažai pasikeitusius nuo jų sukūrimo.²²

Minėtas rūmų perstatymas pakeitė ir vidaus erdves, kurios nenuginčijamai autentiškos. Tai, kad dvaro interjeras bėgant laikui mažai tepakito, daro šį Rokiškio statinį unikalų visos Lietuvos kontekste, nes išlikusių autentiškų statinių patalpų čia galima rasti labai nedaug.

Tarpukario laikotarpio architektūros objektų autentiškumą vertinti sudėtinga, kadangi jie architektūriniu požiūriu plačiau nenagrinėti ir nesusisteminti. Peržvelgus istorinę medžiagą, senas

fotografijas, akivaizdu, jog šio periodo statiniai (daugiausia istorizmo stilistikos, keletas sprendimų modernesni) šiek tiek pakitę, tačiau jų forma dažniausiai yra autentiška. Pavyzdžiui, gana gerai išlikęs aikštės rytiniame gale stovintis banko pastatas. Dabartinį vaizdą palyginus su 1930 m. daryta fotografija, matyti, kad čia išlaikyta ir pirminė forma, ir dekoras, ir netgi funkcija (šiandien čia taip pat veikia bankas, tik deja, pastato frontonelyje vietoj statybų datos, įkomponuotas įstaiigos logotipas). Tuo tarpu Rokiškio geležinkelio stoties pastato fasadas nebeprimena pirminio statinio vaizdo dėl vėlesnių pakeitimų.

Rokiškio mieste galima aptikti medinės architektūros objektų, menančių XIX a., tačiau vyrauja jau XX a. sukurti statiniai. Dauguma jų išsidėstę palei pagrindinę miesto gatvę – Respublikos ir jai lygiagrečią – Kauno. Medinė architektūra, daugiausia gyvenamieji namai, stipriai pasikeitę, vieni mažai prižiūrimi nyksta, kiti praradę daug autentiškumo dėl šiuolaikinių remonto padarinių (būdingų visai Lietuvai): langų plastiko rėmais, plastikinėmis dailylentėmis dengtų sienų. Tačiau dalis medinių statinių savo fizinę formą išlaikė, o laiku susirūpinus

Medinės architektūros pastatas Respublikos g., 2016 m.

dar galima sustabdyti jų nykimą. Kadangi medinei architektūrai galioja kiek kiti autentiškumo išsaugojimo principai, kur, kitaip negu mūro statiniams, prioritetas teikiamas ne materijai, bet statybos tradicijai.²³ Taigi, tinkamai sutvarkius statinį, atkūrus jo detales, jis vis dar gali būti laikomas autentišku. Medinės Rokiškio architektūros apsupties autentiškumas nebėra vientisas, kadangi Respublikos gatvėje yra daug įvairaus pobūdžio architektūros statinių, kontrastuojančių su mediniais pastatais.

Žydų tautybės žmonių gyvenimas Rokiškyje daugiausia siejamas su verslo plėtra mieste: tarpukariu žydams priklausė didžioji dalis Rokiškio miestelio parduotuvių, įvairių dirbtuvių, įmonių, čia veikė net keturios sinagogos (neišlikusios).²⁴ Daug šio palikimo sunyko bėgant laikui, sunaikinta per karą, o išlikę pavieniai objektai stipriai pasikeitę. Vienu ryškiausių išlikusių ir autentiškų objektų galima laikyti turtingiausio to meto miesto žydo Zameto namą.

Po nepriklausomybės atgavimo sovietinei architektūrai buvo prilipdyta negatyvi, pilko betono etiketė, tad iki šiandien vyrauja neigiamas požiūris į sovietmečio statinius.²⁵ Šio laikmečio architektūra siejama su politine ideologija, identiteto problemomis, o vertinama neretai kaip estetiškai nepatraukli.²⁶ Rokiškio sovietinis architektūros palikimas netyrinėtas, o apie jo autentiškumą galima pasakyti, jog daugelis sovietinių pastatų vis dar yra naudojami įvairioms gyventojų reikmėms (administracinėms, prekybinėms ir t. t.),

Medinį namą puošia dailininkų sukurtos langinės

renovuoti, kiti nenaudojami pamažu nyksta.

Urbanistinė erdvė, sukurta po 1990 m. – Liongino Šepkos parkas – dar palyginti naujas kūrinys, tad jo autentiškumą vertinti sudėtinga. Tačiau parko aplinka yra prižiūrima, o tai svarbu tolesniam autentiškumo išlaikymui.

Rokiškio miesto architektūros paveldo autentiškumą galima įvertinti taip: vieni objektai išlaikė savo pirmines formas, medžiagiškumą bei autentišką aplinką, bėgant laikui pakito labai nežymiai, yra tinkamai rekonstruoti ar restauruoti; kiti autentiškumo prasme pažeisti, tačiau didžioji autentikos dalis išlikusi; dar kiti pasikeitę neatpažįstamai, kai kurių statinių būklė kritinė ir jie toliau nyksta.

Rokiškio architektūros paveldo vertės

Paveldo verčių nustatymo tyrimai, atsižvelgiant į kintančias šiandienos reikmes, Europoje ir pasaulyje ypač suaktyvėjo paskutiniuoju XX a. dešimtmečiu ir trunka iki šiol.²⁷ Vertes galima apibrėžti kaip santykinį socialinį savybių priskyrimą daiktams; šitaip vertės priklauso nuo visuomenės ir, laikui bėgant, gali keistis.²⁸ 1964 m. *Venecijos chartijoje*²⁹ pripa-

žinta, kad paveldo vertingumas yra įvairialypis. Tai įvardyta kaip kultūrinės vertės sąvoka, apimanti kitas vertes, kurios gali būti skirstomos į įvairias kategorijas.³⁰ Verčių identifikacija ir jų valdymas tarnauja kaip priemonė, paveikianti sprendimus, kaip geriausiai tas vertes išsaugoti, fiziškai išsaugant objektą ar vietovę. Nors skirtingų mokslininkų ir disciplinų tipologijos gali skirtis priklausomai nuo paveldo suvokimo.³¹

Paveldas – tai ne vien reikšmingi paminklai, istorinės teritorijos ir parkai, bet ir žmogaus sukurta aplinka kaip visetas (visuma).³² *Alborgo chartijoje*³³ teigiama, kad miestų audinį dažniausiai sudaro paprasti pastatai be ypatingų meninių bruožų, o, kultūros paveldo ekspertų B. M. Feildeno ir J. Jokilehto teigimu, tą audinį sudaro ne tik architektūros elementai (tai gali būti žinomų stilių pavyzdžiai ir bevardė vietinė architektūra), bet ir funkcijos.³⁴ Tai gi šiandien paveldo objekto negalima atsieti nuo konteksto ir aplinkos, kurioje jis egzistuoja. Kontekstai ir vertės yra savotiškas išeities taškas, nurodantis paveldo objektų saugojimo priežastis ir reikšmę.³⁵

Kiekviena gyventojų karta istoriją, tam tikrus jos aspektus suvokia skirtingai. Kas buvo reikšminga tē-

vams, vaikams gali pasirodyti neverta dėmesio, tad paveldas bėgant laikui turi būti ir yra įvertinamas iš naujo. O vertės nustatymas yra svarbus, kadangi nulemia tam tikro objekto išsaugojimą ir tolesnę jo būtį.

Remiantis mokslininkų B. M. Feildeno, J. Jokilehto bei Randallo Masono išskirtomis ir aprašytomis sociokultūrinėmis vertėmis, bus mėginama nustatyti Rokiškio architektūros paveldo vertes.

R. Masonas išskiria **istorinę/senumo vertę**, kuri formuluojama nuo XIX a. I pusės ir yra bene pirmoji suvokta ir įvardyta paveldo vertė.³⁶ Ji gali būti įgyjama dėl įvairių priežasčių: paveldo medžiagiškumo amžiaus, jo ryšio su istorinėmis asmenybėmis ar reikšmingais istoriniais įvykiais. Čia taip pat svarbu objekto retumas, unikalumas, jo technologinės savybės arba archyvinė/dokumentinė reikšmė.³⁷

Istorinę vertę galima priskirti beveik visiems išskirtiems Rokiškio architektūros paveldo objektams (išskyrus L. Šepkos parką, kuris nėra dar toks senas šiai vertei įgyti), kadangi jie mena skirtingus istorinius laikmečius, vienaip ar kitaip yra susiję su reikšmingais istorijos asmenimis ar įvykiais.

Senoji miesto dvarvietė turi ryškia istorinę vertę pagal sukūrimo laiką, kadangi istoriniuose šaltiniuose minima nuo 1499 m. Ji taipogi susijusi su žinoma didikų Krošinskių gimine, kurios atstovai minimi įvairiose kronikose, senuosiuose rankraščiuose. Buvusi jų rezidencija aprašyta 1694 m. inventoriuje – viename seniausių to meto dokumentų, suteikiančių informacijos apie tuometinį Rokiškio miestelį.³⁸ Šios vietovės istorinę vertę grindžia jos archeologinė reikšmė, kadangi rašytinę medžiagą, atskleidžiančią tam tikrų faktų apie to

Tarpukario architektūros objektas
Nepriklausomybės aikštėje

Juozo Keliuočio biblioteka Rokiškyje – tarpukario architektūros objektas

laikmečio gyvenimą Rokiškyje, patvirtina daiktiniai įrodymai (minėto heraldinio koklio radimas).

Krošinskių palikimas tyrinėtas per mažai. Dažniausiai leidiniuose pristatant miesto istoriją, šios giminės valdymo laikotarpis aptariamas keletu sakinių, o visas dėmesys sutelkiamas į Tyzenhauzų veiklą, nors Krošinskių valdymo laikotarpis truko kone 200 metų. Šį periodą žyminti senoji dvarvietė puikiai tiktų edukacinėms reikmėms.

Tyzenhauzų palikimas mena klasicizmo epochą ir romantizmo judėjimą, dvarų kultūros klestėjimo bei nuosmukio periodus Lietuvoje, carizmo laikmetį, tarpukarį, sovietmetį. Visi šie periodai turėjo įtakos bendram šio laikotarpio paveldo vaizdui. Klasicistinės kompozicijos senamiestis retas ir unikalus tuo, kad yra išlikęs kaip tobulas ašinės kompozicijos tarp dvaro sodybos ir gyvenvietės pavyzdys Lietuvoje, o kompozicijos ašies, siekiančios 1 km, nerastume ne tik mūsų krašto, bet ir kaimyninių šalių miestuose.³⁹ Galimą istorinę vertę reikėtų sieti su L. Stuoka-Gucevičiumi, kuris, manoma, suprojektavo klasicistinę aikštės kompoziciją ir dvaro rūmus.

Pšezdziekių valdymo metu atliktiems dvaro rūmų pakeitimams galima priskirti istorinę vertę pirmausia dėl to, kad tai susiję su is-

torinėmis asmenybėmis – žinomais lenkų architektais K. Jankovskiu ir P. Lilpopu, atlikusiais dvaro perstatymo darbus. Jų metu buvo sukurtos rūmų vidaus erdvės, kurios įgijo istorinių stilių – secesijos, Zakopanės stiliaus bruožų.⁴⁰

Rokiškio tarpukario laikotarpio architektūra – bendras visos nepriklausomos Lietuvos reiškinys, menantis šį periodą, atspindintis to laikmečio valstybės bei visuomenės padėtį, vertybes ir kt. Ji taip pat siejasi ir su žinomais tarpuka-

Buvusio Lietuvos banko skyriaus pastatas šiandien

rio Lietuvos veikėjais – architektu E. Fryku, suprojektavusiu Rokiškio geležinkelio stoties pastatą bei palikusiu ryškų pėdsaką mūsų šalies architektūroje (Kauno filharmonijos ir kitų statinių autorius).⁴¹ Taip pat su žymiu skulptoriumi R. Antiniu, 1931 m. sukūrusiu Nepriklausomybės dešimtmečiui skirtą paminklą, išlikusį iki šių dienų. Šio periodo palikimas Rokiškyje – netyrinėta sritis, tačiau akivaizdu, jog ją ištyrus, tarpukario statiniai gali pasitarnauti ne tik kaip savo miesto istorijos pažinimo šaltinis, bet ir reprezentuoti vietovę.

Medinės architektūros reiškinys Rokiškyje unikalus tuo, kad šio miesto pagrindinė gatvė, susiformavusi dar XIX a., užstatyta ne mūriniais (kas būdinga kitiems Lietuvos miestams), o būtent mediniais pastatais.⁴² Medinukų kvartalai Lietuvos miestuose yra viena iš urbanistinių vertybių, leidžiančių „skaityti“ miesto istoriją. Vakarų Europa medinių miestų kvartalų neteko XVIII–XIX a. sparčiai vystantis pramonei.⁴³ Galbūt labiau ištyrus šį paveldą, galima būtų

Rokiškio kultūros centro pastatas, sukurtas sovietmečiu

aptikti ir sąsają su istoriškai reikšmingais įvykiais ar asmenimis.

Žydų tautos architektūrinis palikimas reikšmingas, kadangi susietas ne tik su XIX a., bet ir su tarpukario miesto gyvenimu, taip pat su visame pasaulyje reikšmingais Antrojo pasaulinio karo įvykiais.

Sovietmečio architektūra Rokiškyje žymi naują architektūros pobūdį su savitomis medžiagomis, technologijomis ir yra susieta su svarbiais istoriniais įvykiais, susiklosčiusiais po Antrojo pasaulinio karo. Čia galima išskirti ne naujų architektūros objektų unikalumą, o jų tipiškumą, kuriam būdingas tam tikrų vienodų architektūros principų taikymas visoje Sovietų sąjungoje.

Yra dvi svarbios istorinės vertės rūšys: **edukacinė/mokslinė** – kaip potencialas įgyti žinių apie

praeitį ateityje (archeologija arba kūrybiškas menininkų istorinių šaltinių interpretavimas ir įkūnijimas pavelde) bei **meninė vertė**, kurią lemia objekto unikalumas, buvimu geriausiu pavyzdžiu kitiems.⁴⁴ Galima teigti, kad pirmąją vertę turi visi Rokiškio architektūros paveldo objektai (surinkus ir susisteminus informaciją apie kiekvieną objektą, galima rengti edukacines programas, ekskursijų maršrutus ir taip vykdyti edukacinę funkciją). Apie daugumos žydų palikimo objektų, kai kurių medinio paveldo ar sovietinio periodo objektų meninę vertę kalbėti būtų sudėtinga, bet jie yra svarbesni kitais aspektais, kur meniškumas dažniausiai neregistruoja. Meninę vertę neabejotinai turi Krošinskių, Tyzenhauzų, Pšezdziekių architektūros objektai, tarpukario

architektūra, L. Šepkos memorialinis parkas, kadangi jie atspindi tam tikras istorines menines tendencijas ar stiliškas, yra suprojektuoti ir sukurti tam tikrų autorių sąmoningai siekiant išryškinti jų meniškumą, individualų kūrybinį braižą.

Estetinė vertė – viena subjektyviausių ir individualiausių verčių, kuri remiasi vizualiomis objekto savybėmis (gali apimti ne tik vaizdą, bet ir kvapus, garsus, pojūčius). Kadaisė griuvėsių didingumas buvo vienas iš kriterijų žymint paveldą, tačiau pastatų dizaino evoliucija taip pat gali būti šios vertės šaltiniu.⁴⁵ Estetinę vertę galima priskirti senajai miesto dvarvietai, kuri, nors ir apleista, bet spinduliuoja minėtą didingų griuvėsių estetiką (neogotikinės stiliškos dekoras Krošinskių pilaitės fasade, tvenkinyje atsispindintis pastato vaizdas ir kt.). Dvaro kompleksas, jau XX a. pr. tapęs visiškai suformuotu, gerai sutvarkytu ir prižiūrimu statinių bei gamtos elementų kompleksu, taip pat turi estetinę vertę, kuri atsiskleidžia per architektūros stilių raišką (eklektiškas istorizmas, romantizmo epochos statiniai, sąmoningai suplanuota parko erdvė ir kt.).⁴⁶ Šią vertę galima priskirti ir Nepriklausomybės aikštei, bažnyčios ansamblui, taip pat tarpukario architektūros objektams (dėl architektūrinių formų, dekoro).

Išlikusiuose žydų paveldo objektuose estetinė vertė nedominuoja, bet čia reikšmingesni kiti verčių aspektai (pvz., istoriškumas), tačiau ją galima priskirti jau minėtam Zameto namui, kuris centrinėje miesto aikštėje išskiria savo formomis ir kartu yra išvaizdus tarpukario architektūros kūrinys.

Tuo tarpu medinės architektūros palikimo estetiškos vertės klausimas sudėtingesnis, nes didelė dalis autentikos yra sunykusi. Vietiniai menininkai kasmet organizuoja langinių tapymo plenerus, kurių metu puošia minėtus miesto medinio paveldo

Neišvaizdūs sovietmečiu statyti garažai senosios miesto dvarvietės aplinkoje

objektus.⁴⁷ Tačiau, pažvelgus kritiškiau, galima teigti, kad originalios, spalvingos langinės kai kuriems pastatams estetiškumo beveik nesuteikia, nes ne itin dera su plastikinėmis jų sienomis, langų rėmais, kontrastuoja su neprižiūrėta aplinka.

Sovietinę architektūrą galima vertinti kaip itin ryškiai atskleidžiančią miesto pastatų dizaino kaitą (galima palyginti dvaro rūmus ir dabartinį savivaldybės administracijos pastatą).

Liongino Šepkos memorialiniam parkui estetinę vertę suteikia jame esantys meno kūriniai – įvairių Lietuvos menininkų sukurtos medinės drožinėtos skulptūros.

Tapatumo vertę Feildenas ir Jokilehto sieja su objekto atpažinimu bei pripažinimu ir teigia, kad ji glūdi emociuose visuomenės ryšiuose su tam tikrais objektais ar vietomis.⁴⁸ Šią vertę nustatyti sudėtinga, kadangi reikalingos papildomos miesto gyventojų apklausos. Iš tam tikros informacijos, matomos internetinėje erdvėje (socialiniuose tinkluose, komentaruose po straipsniais apie Rokiškio kultūrą), galima spręsti, kad miestiečiai Rokiškio istoriją dažniausiai tapatina su Tyzenhauzų giminės palikimu (aikšte, dvaro

Sovietmečiu buvę rajono partijos ir vykdomojo komiteto rūmai, dabar – miesto savivaldybės administracijos pastatas

kompleksu, bažnyčia), kadangi jis yra ryškiausiai išskirtas, pristatytas ir reprezentuoja miestą. Kiti Rokiškio miesto raidos laikotarpiai nėra ryškiau išskirti, todėl tapatinamasi su laikmečiu, kuris suvokiamas kaip vertingiausias.

Socialinė vertė yra susijusi su tradiciniais visuomenės veiklos būdais, ji skatina šiuolaikinės socialines bendruomenės sąveikas ir padeda sukurti bei sutvirtinti socialinį ir kultūrinį tapatumą.⁴⁹ Socialinių verčių nebūtina sieti su istorine verte. Jas galima sieti su visuomenės veiklomis (šventėmis, mugėmis, iškydomis, žaidimais), kurios vyksta paveldo aplinkoje.⁵⁰ Bene didžiau-

sią socialinę vertę galima priskirti centrinei miesto aikštei, dvaro rūmams ir jų aplinkai, bažnyčiai bei L. Šepkos parkui, kur galima puikiai praleisti laiką, yra patogi ir patraukli erdvė žmonių susitikimams, įvairiems renginiams. Socialinę vertę turi ir kai kurie sovietinio periodo statiniai: kultūros rūmai (gana išraiškingos architektūros pastatas), kuriuose vyksta kultūriniai renginiai (spektakliai, koncertai, parodos), bei Sovietų sąjungos didvyrio Jakovo Smuškevičiaus aikštė, esanti tarp Kauno ir Vilniaus gatvių.

Paveldo vietovės kartais asocijuojasi ar yra persmelktos religinių ar kitų sakralinių reikšmių. Šios dvasinės vertės gali kilti iš tikėjimo ar organizuoto religinio mokymo, bet taip pat gali apimti ir pasaulietines stebuklų patirtis, baimes ir t. t., kurias gali išprovokuoti paveldo objektų lankymas.⁵¹ Tokių objektų vertės įvardijamos kaip **dvasinės/religinės**. Tokią vertę neabejotinai turi Rokiškio šv. Mato bažnyčia, veikianti nuo XIX a. ir iki šiol esanti pagrindiniai miesto maldos namai. Dvasinę vertę iš dalies galima priskirti ir kadaise veikusioms žydų sinagogoms, kurios šiandien jau neišlikusios, bet yra likusios vietos, kur jos stovėjo.

Sovietmečio architektūra Rokiškyje

¹Urbanistikos ir architektūros paveldo apsauga (žiūrėta 2014 m. gegužės 3 d.). Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/lt/node/170>

²Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija, 1999 (žiūrėta 2013 m. spalio 23 d.). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=90756&Condition2=>

³Minkevičius Jonas. Naujausio Lietuvos architektūros etapo vingiai // *Archiforma*, 2011 (žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.). Prieiga per internetą: <http://www.archiforma.lt/index.php/pageid/256/articlepage/0/articleid/458>

⁴Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*. Sud. Rimša Edmundas. – Vilnius: Diemedžio leidykla, 1999, p. 83–85.

⁵Kazlauskas Valius. Archeologiniai kasinėjimai Rokiškyje // *Voruta*. Nr. 2, 2013, p. 8 (žiūrėta 2013 m. lapkričio 8 d.). Prieiga per internetą: <http://www.voruta.lt/archeologiniai-kasinėjimai-rokiskyje/>

⁶Zibolienė Dalia. Kokliai papuoš Krašto muziejaus ekspoziciją // *Gimtas Rokiškis*. 2016 (žiūrėta 2016 m. kovo 29 d.). Prieiga per internetą: <http://www.grokiskis.lt/temos/aktualijos/2016/03/23/kokliai-papuos-krasto-muziejaus-ekspozicija->

⁷Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*. Sud. Rimša Edmundas. – Vilnius: Diemedžio leidykla, 1999, p. 89–91.

⁸Ten pat, p. 89–99.

⁹Ten pat, p. 116, 125, 126, 131.

¹⁰Petrušis Vaidas. Epocha ir architektūra: politiniai-ideologiniai kontekstai // *Architektūra sovietinėje Lietuvoje*. Vilnius: VDA leidykla, 2012, p. 37–38.

¹¹Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 135.

¹²Ten pat, p. 135–137.

¹³Minkevičius Jonas. Naujausio Lietuvos architektūros etapo vingiai // *Archiforma*. 2011 (žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.). Prieiga per internetą: <http://www.archiforma.lt/index.php/pageid/256/articlepage/0/articleid/458>

¹⁴Feilden M. Bernard, Jokilehto Jukka. Įvertinimas išsaugojimo reikmėms // *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*. –

Vilnius: Savastis, 1998, p. 18–19.

¹⁵Baužienė Morta. Rokiškis. Žvilgsnis per arką į dvarą ir bažnyčią // *Archiforma*, Nr. 4, 2007, p. 86.

¹⁶1997 m. pradėta Nepriklausomybės aikštės rekonstrukcija. Projekto autorės – G. Miknevičienė ir M. Ptašek.

¹⁷Pajedaitė Ingrida. Rokiškio dvaro rūmai // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 230.

¹⁸Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 106.

¹⁹Lukšionytė-Tolvaišienė Nijolė. Romantizmo laikotarpio architektūra // *Lietuvos architektūros istorija*, t. III. – Vilnius: Savastis, 2000, p. 64–65.

²⁰Informacija pateikta Rokiškio laikraštyje 2012 m. (žiūrėta 2013 m. gruodžio 1 d.). Prieiga per internetą: <http://grokiskis.lt/temos/aktualijos/2012/01/27/idomus-faktas>

²¹Lukšionytė-Tolvaišienė Nijolė. Rokiškio bažnyčia: statybos istorija ir meniniai bruožai // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 240.

²²Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 106–110.

²³Lukšionytė-Tolvaišienė Nijolė. Miestų medinės architektūros išsaugojimo galimybės // *Town planning and architecture*. – Kaunas: VDU, 2011 (žiūrėta 2014 m. gegužės 11 d.). Prieiga per internetą: <http://www.thefreelibrary.com/Wooden+architecture+in+cities%3A+opportunities+for+preserving%2FMiestu...-a0266942788>

²⁴Mukackas Alius, Navickaitė Eglė, Neverauskaitė Judita. *Rokiškio žydai* (žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.). Prieiga per internetą: <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>

²⁵Architektūros dvidešimtmetis: kokį kūną nusilpė nepriklausoma Lietuva ir kokius randus paliko sovietmetis? 2010 (žiūrėta 2013 m. gruodžio 1 d.). Prieiga per internetą: <http://www.sovietika.lt/926479/straipsniai/atmintis/architekturos-dvidesimtmetis-koki-kuna-nusilpde-nepriklausomalietuva-ir-kokius-randus-paliko-sovietmetis>

²⁶Petrušis Vaidas. *Architektūra sovietinėje Lietuvoje*. – Vilnius: VDA leidykla, 2012, p. 13.

²⁷Veliutė Ingrida. Paveldo verčių sampratos pokyčiai XXI a. pradžioje // *Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo*

animavimo galimybės. Daktaro disertacija. – Kaunas: VDU, 2012, p. 87.

²⁸Feilden M. Bernard, Jokilehto Jukka. Įvertinimas išsaugojimo reikmėms // *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, p. 16.

²⁹*Venecijos chartija* – tarptautinė paminklų ir vietų konservavimo ir restauravimo chartija; svarbiausias tarptautinės politikos dokumentas, reguliuojantis kultūros paveldo apsaugos politiką.

³⁰*Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija*. – Venecija, 1964. (žiūrėta 2013 m. spalio 23 d.). Prieiga per internetą: <http://paveldo-akademija.lt/wp-content/uploads/2012/02/Venecijos-chartija.pdf>

³¹Avrami Erika, Mason Randall, Dela Torre Marta. Values, ValORIZATION and Cultural Significance // *Values and heritage conservation*. Mokslinių tyrimų ataskaita. – Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2000, p. 8.

³²Feilden M. Bernard, Jokilehto Jukka. Įvertinimas išsaugojimo reikmėms // *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, p. 14.

³³*Albargo chartija* – Europos miestų ir miestelių tvirtovės raidos chartija, pasirašyta Danijoje, 1994 m.

³⁴Lukšionytė-Tolvaišienė Nijolė. Kauno Žaliakalnio reglamentas ir tvirtovės raidos nuostatos // *Meno istorija ir kritika*. Nr. 1, VDU, 2005, p. 24–25 (žiūrėta 2013 m. rugsėjo 29 d.). Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1822-4555~N_1.PG_24-31/DS.002.0.01.ARTIC

³⁵Veliutė Ingrida. Kontekstai ir vertės // *Kauno tvirtovės istorinis bei architektūrinis paveldas ir jo animavimo galimybės*. Daktaro disertacija. – Kaunas: VDU, 2012, p. 89.

³⁶Ashworth Gregory, Howard Peter. Rūpinimosi praeitimi raida // *Europos paveldas. Planavimas ir valdymas*. – Vilnius: Versus Aureus, 2008, p. 52.

³⁷Mason Randall. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices // *Assessing values in conservation planning*. – Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002. P. 11 (žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.). Prieiga per internetą: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf

³⁸Deksnyš Bronius. Tyzenhauzai Rokiškio krašte // *Pažinkime Rokiškio dvarų praeitį*. Sud. Mieliuskienė Marijona. – VšĮ Saviugdos centras, 2007–2013.

³⁹Pajedaitė Ingrida. Rokiškio dvaro rūmai // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 225.

⁴⁰Lukšionytė-Tolvaišienė Nijolė. Modernas ir kitos XX a. pradžios kryptys // *Lietuvos architektūros istorija*, t. III, p. 450.

⁴¹Žymūs Kauno žmonės (žiūrėta 2013 m. gruodžio 6 d.). Prieiga per internetą: <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=FRYKAS%20EDMUNDAS%20ALFONSAS>

⁴²Augutis Arūnas. Langinių tapymo plenerai Rokiškyje. Nuo idėjos iki įgyvendinimo // *Prie Nemunelio*. Nr. 2(23), 2009.

⁴³Rymkevičiūtė Agnė. Medinis Vilniaus paveldas: Žvėryno medinės architektūros vertės, 2008 (žiūrėta 2013 m. gruodžio 2 d.). Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/3693>

⁴⁴Mason Randall. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices // *Assessing values in conservation planning*. – Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002, p. 11 (žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.). Prieiga per internetą: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf

⁴⁵Ten pat, p. 12.

⁴⁶Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės*, p. 110.

⁴⁷Rokiškio kultūros centro internetinė svetainė (žiūrėta 2013 m. lapkričio 17 d.). Prieiga per internetą: <http://rokiskio.kc.lt/apie-plenera.html>

⁴⁸Feilden M. Bernard, Jokilehto Jukka. Įvertinimas išsaugojimo reikmėms // *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, p. 20.

⁴⁹Ten pat, p. 22.

⁵⁰Mason Randall. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices // *Assessing values in conservation planning*. – Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002, p. 12 (žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.). Prieiga per internetą: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf

⁵¹Ten pat.

Karalienės Viktorijos laikų moda

INGRIDA KUJELĖ

Rokiškio krašto muziejaus Dailės ir komunikacijos skyriaus vedėja

„Mada – kaprizingas reiškiny-
nes, gyvuodama tik trumpą laiko
tarpą, ji priverčia daugybę žmonių
tenkinti jos užgaidas.“¹ Šio reiškinio
galia ir kaita domisi dizaineris, ma-
dos istorikas, kolekcionierius Alek-
sandras Vasiljevas. Nuo mažumės
jis buvo apsuptas teatro ir dizaino:
mama vaidino Maskvos didžiajame
teatre, o tėvas to paties teatro spek-
takliams kūrė sceninius apdarus.
Būdamas tik 5-erių, Aleksandras
sukūrė sceninių apdarų kolekciją
šuniukams. Baigęs Maskvos teatro

meno studiją, kūrė apdarus Maskvos
dramos teatrui. 1982 m. išvažiavęs
Paryžiun, nedelsdamas ėmė kurti
apdarus įvairiems Prancūzijos tea-
trams. Sukdamasis šiame pasaulyje,
dizaineris susidomėjo istoriniu kos-
tiumu ir jo raida. Dabar A. Vasilje-
vas yra vieną didžiausių istorinių
drabužių kolekcijų turintis kolek-
cininkas. Ją sudaro daugiau kaip
55 tūkst. eksponatų. Tik maža jos
dalis – „Karalienės Viktorijos laikų
moda 1830–1900 m.“ – eksponuota
Rokiškio krašto muziejuje. Lanky-

tojai galėjo grožėtis 70 suknelių ir
daugiau kaip 300 įvairiausių akse-
suarų, jaukiai įsikūrusių Rokiškio
dvaro erdvėse. Rodos, Tyzenhauzų
moterys, besirinkdamos drabužius,
tik minutėlei kažkur išbėgo.

Parodoje dėmesį prikausto eks-
ponuojamų suknelių liemenys –
vos 45 ar 55 centimetrų apimties.
Neįtikėtinas liaunumas sukelia
įvairiausių minčių: „Argi toks tikrai
galėjo būti?“, „Kaip jos neperlūž-
davo perpus?“, „Liemens linija –
gana subtilus dalykas. Ji moterims

Aleksandras Vasiljevas pristato parodą „Karalienės Viktorijos laikų moda 1830–1900 m.“

Nuotr. Giedriaus Kujelio

asocijuojasi su jaunyste, nes laikui bėgant kūno linijos, ypač liemuo kinta dėl įvairiausių priežasčių.“² Viktorijos laikais mergaičių liemenį pradėdavo formuoti jau nuo 6 m. ir visai nesvarbu, kad tai kenkė sveikatai. Vapsvos liemenį formuodavo ir formą palaikydavo korsetu. Be jo moterys galėjo pasirodyti tik savo vyrui ir vaikams ir jokių būdu – viešumoje.

„Pirmieji korsetai dėvėti dar antikos laikais – jau tada moterims rūpėjo pagerinti kūno linijas. Bet tik

XIV a. Burgundijos mada suformavo pirmąjį korsetą kaip atskirą drabužį. Nuo XVI a. vidurio ispanų madoje korsetas tapo madingu apatiniu drabužiu, kuris buvo gaminamas su medinėmis, metalinėmis arba kaulinėmis plokštelėmis. Liekninamieji apatiniai drabužiai nuo XVII a. antros pusės buvo itin mėgstami aukštumenės damų. Toks drabužis buvo vadinamas *corps a baleine* – tai korseto pirmtakas, pagamintas iš metalo ir apsiūtas pliušu. 1820 m. korsetai tapo masine preke. Tuomet buvo

manoma, kad korsetai moterims suteikia ne tik puikią fizinę formą, bet ir psichologinį komfortą.³

Karalienės Viktorijos laikais „komfortą“ moterims suteikdavo ne tik korsetai. Madingai ir moraliai jaustis padėjo baltos kojinės iki kelių, apatinės kelnaitės taip pat iki kelių, didžiuliai metalo juostelėmis sutvirtinti krinolinai ar neleidžiantys atsistėti turniūrai. Krinolinas suknelės skersmenį išpūsdavo iki 3 m, o kad vizualiai suknelė atrodytų dar platesnė, moterys medžiagą rinkdavosi horizontaliai dryžuotą. Turniūras, atėjęs į madą po krinolino, pakeitė moterų siluetą iš plataus torto į grakščią gazelę su riestu užpakaliuku. Tiesa, reikia paminėti, kad ši mada susilaukė daug kritikos ir pašėpiančių karikatūrų, lyginančių moteris su krypuojančiomis žasimis. Tiek nešiojant suknelės su krinolinu, tiek su turniūru, gatvių grindinį šlavė įvairaus ilgio šleifai, kurie suknelių savininkėms sukeldavo problemų dėl higienos.

Šiuolaikiniu higienos supratimu, Viktorijos laikais tikrai buvo didelių problemų. Pirmiausia damų suknelių šleifai, šluojantys grindinį, kai pagrindinis transportas – arkliais traukiami vežimaičiai ir krietos. Suknelės tuo metu dažniausiai buvo siuvamos iš šilko taftos, kurios tiesiog negalima skalbti (ir Viktorijos laikais, ir dabar), nes praras formas ir išvaizdą. Kita bėda lengvai sprendžiama šiandien – prakaitas. Vietoj antiperspirantų siūtos specialios kišenėlės po pažastimis vidinėje drabužių pusėje, į kurią dėdavo medžiagą, sugeriančią prakaitą. Tai šiek tiek gelbėdavo, tačiau suknelės vis vien greitai susitėpdavo nepataisomai. Gelbėdavo tik siuvėjai – pasiūdavo naują suknelę ir suteikdavo džiaugsmo moterims šluoti parduotuves derinant aksesuarus prie suknelės.

Vienas iš būtinų aksesuarų – skrybėlaitė. Suaugusiam žmogui pa-

Torsas su korsetu.
Paryžius, 1941 m.
Nuotr. Dariaus Baltakio

XIX a. pab. suknelės ir Rokiškio krašto muziejaus darbuotojos. Nuotr. Giedriaus Kujelio

sirodyti viešumoje be galvos apdangalo tolygu prisipažinti nepadoriai gyvenant. „Einant amžiams daug kartų keitėsi moteriškų skrybėlių išvaizda, konstrukcija ir puošyba. XIX a. moterys dėvėjo įvairiausių fasonų galvos apdangalus. Jie buvo derinami prie šukuosenos, drabužių, be to, ženklino moters visuomeninę padėtį. Tai įvairių formų dailios kepurėlės, skrybėlaitės, tiurbanai ir pan. Jie buvo daromi iš lengvų muslinų, šifonų, dabinami gėlėmis, švelniomis papurusiomis stručio plunksnomis.⁴⁴ Karalienės Viktorijos laikų moteriškos skrybėlaitės evoliucionavo nuo kepuraičių plačiais bortais, po smakru surišamu dideliu kaspinu (apie 1830 m.) iki mažyčių skrybėlaičių, prie šukuosenos pritvirtinamų tik elegantiškais ir puošniais skrybėlių smeigtukais (apie 1900 m.). Mažytės skrybėlaitės piktino vyrišką giminę savo

nepadoriu atvirumu „nepridengti skruostai, ausys ir plaukai“, tačiau mados diktatas buvo tvirtesnis. O moterims sėdus už automobilio vairo, skrybėlaitės lyg plaštakės nuplasnojo nuo moterų galvų. Anot Aleksandro Vasiljevo: „Dabar moterų skrybėlės dera tik einant į bažnyčią, tekinant dukrą, per prabangias laidotuves ir per Šantiji netoli Paryžiaus vykstančias garsias žirgų lenktynes Hermes mados namų Dianos prizui gauti. Kol kas štai ir viskas!“⁴⁵ Progų pasipuošti

skrybėlaite yra ir daugiau, pvz., seniausiame ir prestižiškiausiame teniso turnyre pasaulyje Vimbldone, per Jungtinės Karalystės karalienės gimtadienį, Askoto žirgų lenktynių metu ar Bakingemo rūmuose rengiamame vasaros pobūvyje.

Išeidama iš namų, moteris ant pečių būtinai užsimesdavo šalį ar skraistę, užsimaudavo pirštinaites ir pasiimdavo elegantišką skėtį. Viktorijos laikų šaliai ir skraistės kruopščiausiai išsiuvinėti šilko siūlais, rytietiškais raštais, puošti šilko

Parodos „Karalienės Viktorijos laikų mada 1830–1900 m.“ fragmentas. Nuotr. Dariaus Baltakio

Balinės užrašų knygelės iš dramblio kaulo, XIX a.
Nuotr. Ingridos Kujelės

Karalienės Viktorijos laikų skrybėlaitės ir vėduoklė, XIX a.
Nuotr. Ingridos Kujelės

kutais, ir visa tai padaryta rankomis. Marmurinio baltumo damų veidus nuo saulės saugojo ne tik skrybėlės, bet ir skėčiai. Nedidukai, elegantiškai raižytomis rankenomis, puošti nériniais ar plunksnomis skėčiai puikiai papildydavo Viktorijos laikų damos aksesuarų komplektą. Baltos turėjo būti ir rankos. Jas nuo saulės saugojo įvairiausių medžiagų ir ilgių pirštinaitės. Vasarą ar ruošiantis į puotą vienas iš būtinų aksesuarų – vėduoklė. Jos dažniausiai būna dviejų tipų – plunksninės su rankenėle ar suskleidžiamos kiniškos. Jų gamyba ir dekoru rūpinosi aukščiausios klasės meistrai. Vėduokle damos ne tik vėsindavo įkaitusius veidus, bet ir duodavo tam tikrus ženklus. Tai va-

dinamoji vėduoklių kalba – pagal vėduoklės laikymo padėtį dama galėjo duoti ženklą slaptam gerbėjui, skirti ar atmesti pasimatymus, perspėti apie pavojų ar prisipažinti mylinti.

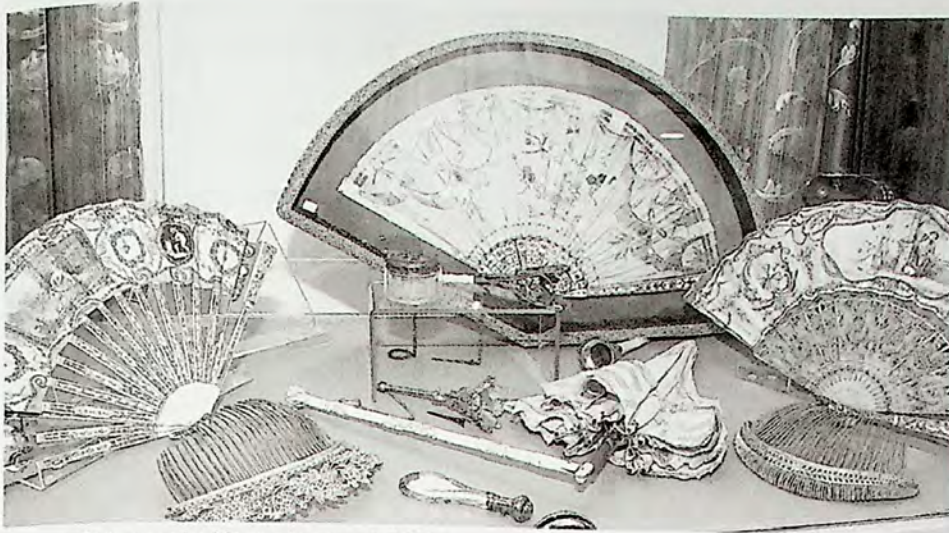
Viktorija karaliavo Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Airijos karalystėse, o aprangos stilių diktavo Paryžius. „Aukštoji moda – tai drabužių kūrimas išskirtiniams, privilegijuotiems žmonėms. Ji prieinama tik kilmingiems turtuoliams bei įtakingoms garsenybėms ir prancūziškai vadinama *haute couture*. *Haute couture* pradininku laikomas krinolino karaliumi tituluotas garsiausias XIX a. drabužių dizaineris Čarlzas Frederikas Vortas (Charles Frederick Worth). Šis kūrėjas buvo

pirmas dizaineris vyras, kūręs išskirtinai prabangią moterišką madą. Jis tapo pavyzdžiu daugeliui „aukštojo siuvimo“ firmų, kurios jungėsi ir formavo aukštosios mados atmosferą. *Haute couture* pradžia siejama su Č. F. Vorto mados namų įkūrimu 1853 m.⁶⁴ Greta Č. F. Vorto mados namų, toj pačioj *dela Paix* gatvėje, Paryžiuje buvo įsikūręs dar vienas garsus dizaineris Žakas Diusė (Jacques Doucet). Jis damas puošė pastelinių tonų suknelėmis, kurios buvo lengvos, elegantiškos ir gausiai nériniuotos. XIX a. pabaigoje jis prilygo Č. Vortui. Taigi paskaičiuokite, kaip išeinant į viešumą buvo privalu rengtis karalienės Viktorijos laikų damai: užsimauti baltas kojines ir kelnaites iki kelių, susiveržti korsetą, apsivilkti suknelę, užsidėti skrybėlę ir užsisiausti šalį, įsispirti į šilku dekoruotus batelius, rankas paslėpti pirštinaitėse ir nepamiršti skėčio. Tik tiek.

Visos Rokiškio dvare gyvenusios Tyzenhauzų moterys, pradedant Marijana Pšezdzieckyte-Tyzenhauzienne, baigiant Sofija Tyzenhauzaitė-de Šuazel-Gufjė, sekė karalienės Viktorijos laikų madą. Deja, kitaip negu Pšezdzieckių, Tyzenhauzų dėvėtų drabužių neišliko. Rokiškio krašto muziejus didžiuojasi turėdamas vienintelę Lietuvoje autentiškų

Karalienės Viktorijos laikų damų aksesuarai, XIX a. Nuotr. Ingridos Kujelės

Balinės vėduoklės ir aksesuarai, XIX a.
Nuotr. Ingridos Kujelės

grafų drabužių kolekciją, kurią sudaro 10 moteriškų suknelių, rytinis XIX a. vid. *neglige*, jodinėjimo kostiumas, 12 vyriškų drabužių, 8 vaikiški drabužėliai ir 49 įvairūs aksesuarai. Antrojo pasaulinio karo metu ir pokaryje šiuos drabužius saugojo, o vėliau muziejui perdavė virėjo Augusto Kalpoko, liokajaus Jono Petrulio ir vaikų auklės Julijos Kietytės šeimos. Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras 1998 m. restauravo Rokiškio krašto muziejaus saugomus drabužius ir paruošė eksponavimui. Restauruojant drabužius, mados istorikas A. Vasiljevas patarimais apie siuvimo būdus, senų medžiagų restauravimo galimybes ir paslaptis prisidėjo prie Rokiškio krašto muziejaus grafų drabužių kolekcijos sėkmingo prikėlimo naujam gyvenimui. 2014 m. Taikomosios dailės muziejuje, užsukę apžiūrėti parodos „Trys mados šimtmečiai“ iš A. Vasiljevo kolekcijos, muziejininkai netikėtai susitiko su parodos autoriumi ir pakvietė atvežti mados parodą į Rokiškį.

2016 m. vasario 29 d. Rokiškio krašto muziejuje buvo atidaryta išskirtinė paroda „Karalienės Viktorijos laikų mada 1830–1900“ iš A. Vasiljevo kolekcijos. Didžiulė garbė Rokiškiui, kad parodos ati-

darymą savo vizitu pagerbė mados istorikas ir dizaineris A. Vasiljevas. Garbingas svečias gausiam klausytojų būriui pasakojo apie Viktorijos laikų mados tendencijas ir jų raidą. Įtaigus mados istoriko pasakojimas apie moterų figūros ypatumus, krinolinų atsiradimą ir jų naudą damų dorovei, apie mažytes dramblio kaulo vėduokles – užrašų knygučes, skirtas šokiams ir vaikinams eilėn surikiuoti, žavėjo parodos atidarymo dalyvius. Po oficialiosios dalies A. Vasiljevas mielai fotografavosi su visais norinčiais, dalijo autografus, maloniai bendravo. Rokiškio dvaro erdves svečias apėjo net keletą kartų ir vis kartojo „Gražu“. O tamsaus medžio dvaro valgomasis ir ten tvyranti paslaptinga atmosfera dizaineriui priminė Agatos Kristi detek-

tyvo „Dešimt negriukų“ motyvus. Parodos atidaryme dalyvavo VšĮ A. Vasiljevo fondo atstovė, svečiai iš Talino, Rygos ir Sankt Peterburgo, taip pat parodos globėjas rajono meras Antanas Vagonis ir gausus būrys mados istorija besidominčių rokiškėnų. Džiugu, kad A. Vasiljevas, iki rugsėjo turėjęs tik dvi laisvas dienas, vieną jų skyrė Rokiškiui. Svečias žavėjosi Rokiškiu, muziejumi ir istorinėje aplinkoje naujomis spalvomis nušvitusia savo

Masinės gamybos turniūrai, XIX a. pab.
Nuotr. Ingridos Kujelės

Viktorijos laikų mados kolekcija. Prieš atkeldama į Rokiškį, paroda „Karalienės Viktorijos laikų mada, 1830–1900 m.“ buvo surengta Paryžiuje, Londone, Briuselyje, Stambule, Maskvoje, Sidnėjuje, Honkonge, Tokijuje, Santjage, Rygoje, Vilniuje ir Šiauliuose.

Paaiškinimai

¹ Janušauskas M. *Mada: istorija, mados žmonės, aktualijos*. – Vilnius, 2006, p. 14.

² *Ten pat*, p. 40.

³ *Ten pat*.

⁴ Ogijienė A. Šakienė A. *Aprangos raida nuo senovės iki XX amžiaus*. – Kaunas, 1995, p. 263.

⁵ Vasiljevas A. *Mados likimai*. – Vilnius, 2014, p. 40.

⁶ Janušauskas M. *Mada: istorija, mados žmonės, aktualijos*, p. 34.

Arvydas Genys

Bangų mūša

*Vėl atūžia – pašoka, lūžta - - -
Tarpu bangų – aidų aiduos.
Dalijamės naštom. Ištersim. Ačiū.
Širdis tvirtės, kol viską atiduos.*

*Tai bėgantys bangom, deja, pamiršta.
Vaikų vaikai suspindusiu žaismu
apsvaigs, varžysis dėl gelmės paviršių.
Stichijai svies išlaisvintus jausmus.*

*Juk visa gyva – šoka ir banguoja.
It sielių formos kūnai. Ten, aukštai,
siūbuoja kopos, pilkapiai ir gojai...
Bangų mūša užgrius nauja našta.*

*Ar pastebim, dar atsidust nespėję,
kur mus dangins likimo sukiniai
grėsmingai slapūs?.. Trykšta viksvom pėdos
nuklydusių per kopas neseniai.*

*Gal senka sietuvos? Pažvelk, ir duobės
banguoja. Po duobės – godi duobė.
Po nuostabos džiaugsmų dar liks paguodos.
Bet niekas nuo savęs jau ir nebėgs.*

2015 02 07

Rieda velykos

*Pamerk šakelę karklo vazon.
Toks vėjas: sudejuoja, kužda
kažką. Jau rieda it alsavimas.
Ir užteli pro paukščių gūžtą.*

*Šakelė atsimerks. Pavasaris.
Ir Maidane dygs šimtas tujų.
Ir plieks esa paraudę varsos –
lyg ataidai laikų būtujų.*

*Pamerk šakelę karklo... Artinas
Velykos – rieda... Greit pajusim:
jau dreba pragariški vartai.
Ir aleliuja trykš pro gūdastis.*

*Ir Maidane dygs šimtas tujų –
Lyg ataidai laikų kitų jau.*

2014

Sekminių paukščiai

*Pusiaukelė. O tuščia neramu...
Ir įkalnė stati. Atrodo: trejinas.
Kur per tamsas veržies? Link tų Namų?
Pirmasis būna paskutinis tarnas.*

*O paskutinis – pirmas... Trenks kaitra.
Tarsi laikų pabaigoje tai vyksta
kasdien, kol sielos dvasinės kantra –
Trečia akim – išvysi tikrą vaizdą.*

*Lyg Amžinybę – ženklą šios dienos.
Švieselė ta nė tunely negeso ---
Neklauski, kiek regėjimas kainuos.
Pusiaukelė. Čia kauks netyros dvasios.*

*Malda auginant karalystę vaikių,
Sekminių paukščiai žada šviesą vaisių.*

2011–2014

Rugsėjo palydos

*Kapus kapojo liūtys. Už langų
pašoko kalvos, ir įsilęs šilas
garavo praeitim... Žemėpatis dangus
kitaip jaunų eilėraščiuose švyti.*

*Jau be meldimų – pakiliai, kadais.
Galbūt ir išklaudyta. Atsakyta
rūsčiau negu tikėjais... Virs vardais
akivaruos nugrimzdę. Argi keista? –*

*rytais ledelį traiškai dubeny
prie šulinio, kur andai vyko aršios
grumtynės angelų. Ir bent
jau liovės liūtys. Ir pakito varžos.*

*Ruduo įsirėžė lemties žyme:
palydos įžambaus rugsėjo...
O kol prie židinio ugnelės sėdi,
tavęs mažiau pasaulyje šiame.*

2014

Panemunis.
Laisvės kovotojų šilas

*Prie vieškeliuko sodinsim šermukšnij.
Saugos nuo dvasių gyvų sodybą.
Čia išskylauta prie Joninių laužo,
globta gėlynus Žolinės šventėms.*

*Žvelk, šile jau šermukšniai kaip kraujas.
Kas atsitiks? – išsikasime vieną,
patį mažiausią... Išdžiūvo akivarai.
Samana dengia už laisvę žuvusius.*

*Metų septynios dešimtys sėlina
Latvijos pusėn pro Skaistės ežerą...
Klimatui šylant, banguoja šilas –
išspinduliuoja nedingusių dvasių.*

*Gal išsikast šermukšniuką... Kastuvas
čekšt... į suakmenėjusius kaulus.
Kibirkštys žyra. Girdim nuščiuvę:
nieko nelieskit. Čia visa šventa.*

2014

Birželis.
Metlaikių ratas

*Su-girgždėdamas, bet ratas apsisuko.
Kam gražu, kam tragiška. Lengvai
nudulkėjo laikini sunkumai.
Vėl birželis. Vėl žali langai.*

*Jau nusėlino anas rugsėjis.
Vėtra užpūtė gūdžias žvakes
virš kapų, kuriuos likimas sėjo...
Verčias vasaros banga laki.*

*Tolo ir nutolo tie sunkumai.
Vėl skraidina ištermės galia,
ratas metlaikių jau apsisuko.
Sugrįžai su šypsančia gėle.*

*Juk ne tremtį traukiniai tūtuoja
metlaikių ir vėjų ratile.
Bet ar guodė tas prakeiktas tunelis? –
su apgaulės šviesele gale...*

2014

Delnų laivelis

Mamai

I

*Delnų laivelis nuplaukė... Ir neša
į delnus Motinos – į spindulingą sferą –
šią maldą giesmišką, o ne žaltvykslę mažą.
Kartu patyrėm daug skaudaus ir tyro.
Dėkoju. Ir jaučiuosi nedėkingas.*

*Paveikslo Mylinčios nedengs joks lakas:
kam pašauktas esu apreiškta andai...
Vaikystė juk nebuvo kryžius lango,
Jos muzikos neužrakino natos
nepažiniais ženklais... Dvylikažvaigždis lankas*

*apie jos galvą, rūpesčiais apsinkusių
ir nuolankių. Dabar jau kyla
gal saulės vėjas, drebinantis dangų.
Aplenkęs šviesą, išsprogdina tylą.
Ji girdi mano širdį: plazda tankiai,*

*bet rimsta. Ir šviesa be krislo randas,
jau gėstant čia žaltvykslių miriadams.*

II

*Tikėjimas ir išvedė per girią.
Buvau paklydęs, grėslių ribą
priėjęs tankmėje... Patyriau,
taip niekas niekad neteikė stiprybės,
kaip giesmiška malda. Jau plaukia, teka*

*iš sielos Sielon ir iš kūno Kūnan.
Juk ne klaidinančių žaltvykslę mažą,
o tykų ačiū, šiluma paguodos,
jau į Aukštybės sferą neša
delnų laivelis... Dvylikžvaigždis lankas*

*apie jos galvą, kaip vaikystėj saugo
ir linki man tik dorą ir gražaus...
Ryšys, tikėjimu sutvirtintas, nežus.
Siūlelis sidabrinis tarp... Gal angelo
ten užmegztas tarp Dvasios ir pasaulio.*

*Delnų laivelis kyla, neša tyrą
ten maldą giesmišką į spindulingą sferą.*

2014 12 28

Sodyba.
Du akimirksniai su dagiliu

I

*Net kvapą užgniaužė: dagilis dagilis
pina lizdelį didelei vasarai
kadagy – sodinom prieš dešimt metų
stveria šapą po šapo jau be sarmatos
iš po pražergtų moters kojų
koks pasitikėjimas
koks pasiaukojimas*

II

*Dagilis dagilis – žiū
kadagy
šičia prieš šimtą metų straksėjo
toks giesminykas Dagilis Stanislovas
atnašavęs Papily ir Pandėly
ir dar kažkur Žemaitijoj*

*sparnuotas nykštukas
siuntęs Aušros milžinams
giesmeles uždraustais rašmenim
straksėjęs tarsi ašmenim
per Žolinę šventinęs kadagius*

dabar saugomus ir Valstybės

2014

Giliau alsuok

Virginijai

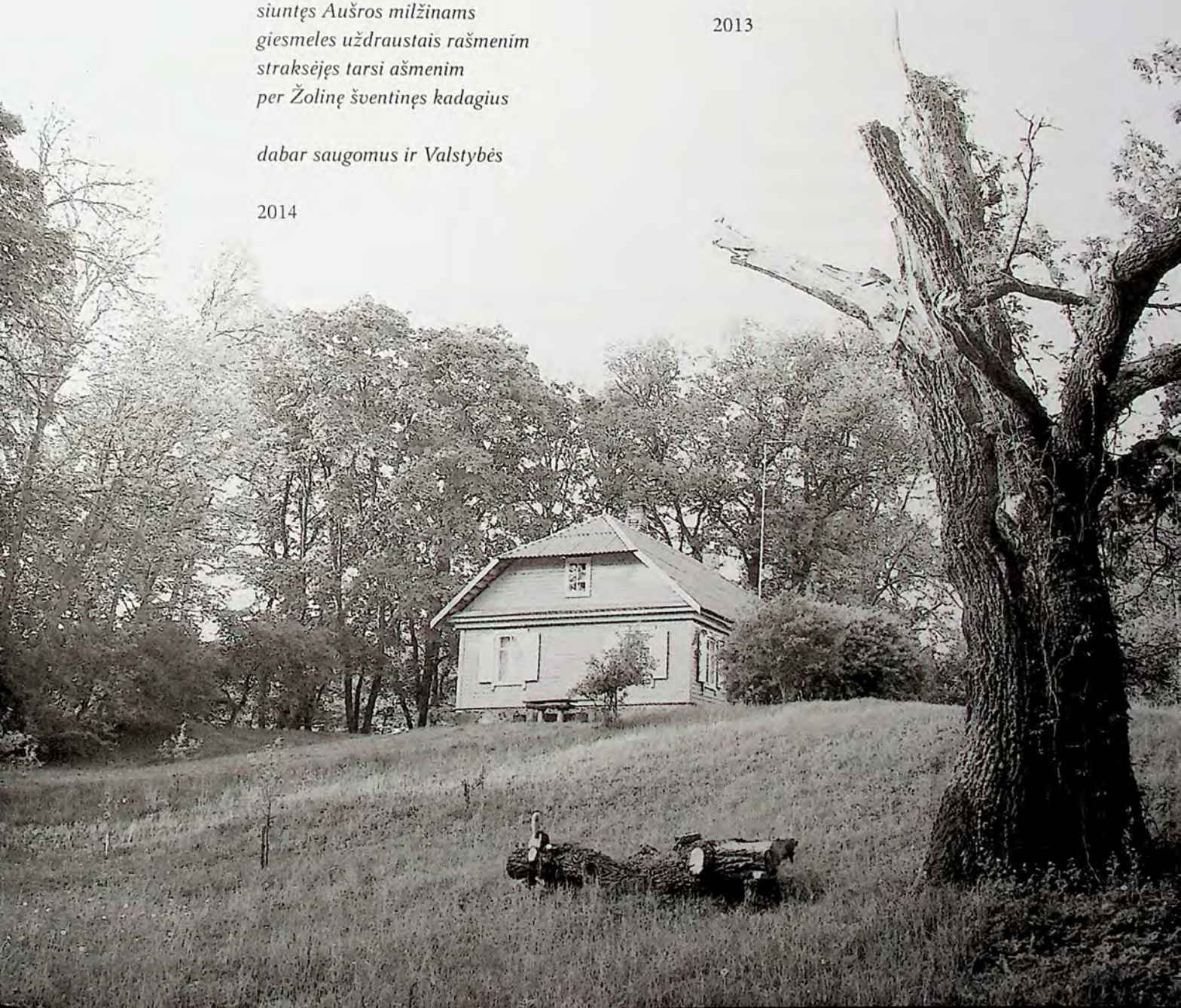
*Gražus grįžimų ratas apsisuks.
Į langą atsidauš naktinis paukštis.
Tik patirtis dar kartą blokštels
į sapno paraštę... Giliau alsuok.*

*Ranka užtirps po galva, jau sunkia...
Ir po akių vokais nebylios erčios...
Kažkas – širdies akmuo? – netyčia verčias.
Vėl išgirstu, kaip sušnara knyga,*

*lėtai skaityta vakaro vėsoj,
kai saulė leidos nuošalioj sodyboj.
Naktinis paukštis atsidauš tos knygos
sparnais į langą, – dar giliau alsuok,*

*kol nebeliks nei priekaišty, nei baimės,
nei patirties. Dar vienas ratas baigės.*

2013

Sėlių krikštas

Skiriu Vladui Braziūnui

*Sėlių sėli mėnesėli
slenka sieliai Dauguvop
čia nuo amžių užėm: siela
latviai atbildėjo: dvesele
o nūnai – lyg be galvos*

*tik žuvies akis ant kranto
skrenda sielis qžuolų
krikštas nekrikštą supranta
riešutą lazdyno kremta
randa balose vėžlių*

*iš Rygos netuščias grįžta
o gentis lig Utenos
gal už šventvandenį krikštą
kruviną užpelnėm kerštą
velniava ne šios dienos*

*aini sėlio mėnesėlio
vaike nuolankios genties
kas prie Nemunėlio sėlins
su latgaliais juk susiedai
kokios gentys mus genės?*

2014

Sėlos verpetas

*Palatvijų langeliais užkaltais
trobelės, perpučiamos laiko, dreba.
Esu iš sėlių. Čia vingriais keliais
sukau ratus. Išliko tas verpetas,*

*įtraukęs amžius, veidus, peizažus
ir esinius tarmės. Jos pasiilgsiu
vėl Vilniaus slenguos. Pasimirš – pražus,
tiek stebinę kaita keistąja balsių.*

*Jei dar suskausta – gyja. Ar gūdu?
Giria Taručių, pievos tos Karališkių,
kada ir Liudui Dovydeniui tiek gaidų
įkvėpę, pakylėja tėviškę.*

*Verpetas girių, atminų, kelių...
Į baltų jūrą Dauguvos upynas garma.
Lyg iš gelmės išnirsiu... Dar galiu
čia atsitiesti atminčiai ir tarmei.*

2014

Senieji Lietuvos sėlių papročiai

ALFONSAS GAŠKA

Kraštotyrininkas

Kūdikio vardo išrinkimas

Pasakojo Tamošius Kesiūnas, gim. 1823 m. Stenionių k., Pandėlio apyl. Užrašė Povilas Kesiūnas 1922 m., vėliau tapęs teisės mokslų daktaru.

Senovėje krikštyną nebuve, o tik vardą kūdikiui rinkdavę ir vadindavę vardo išrinkimu. Vardo išrinkimas šeimoms buvusi didelė šventė. Jį rinkdavę kūdikio tėvai, ypač motina. Vardo rinkimo pobūvį darydavę tik pavasarį, nepaisant kuriuo metų laiku kūdikis gimė. Į pobūvį sukviisdavę gimines, kaimynus ir vaidilą.

Per pobūvį išrinktą vardą aptardavę tėvai, seneliai ir giminės. Kai išrinkdavę jį berniukui, tai sodybos kieme sodindavę ąžuoliuką, o gimus mergaitei – sodindavo liepaitę. Pasodintą ąžuoliuką arba liepaitę gerai prižiūrėdavę, laistydavę, kad medeliai gerai prigytų. Ypač žiūrėdavę ąžuoliukus, kad jų šaknys būtų geros, kad gerai prigytų, jei pasodintas ąžuoliukas nudžiūdavęs, tai buvęs blogas ženklas.

Pasodinę ąžuoliuką ar liepaitę, visi dalyviai eidavę aplankyti senelių arba prosenelių kapų ir uždegdavę žvakę arba užkurdavę ugnį. Senovėj kiekvienas kaimas turėjo savas kapinaites.

Sodinant ąžuoliuką vaidila (vienas iš iškalbingesnių žmonių, išrinktas senelių) palinkėdavęs ąžuoliukui augti tvirtam, o berniukui sveikam būti.

Kai suaugęs ir pasenęs žmogus mirdavęs, tai nukirsdavo ir jo sukaktuvinį ąžuolą ir iš jo kamieno darydavę koplytstulpį. Tuo tarpu liepų nekirsdavę. Stenionių kaime, pas ūkininką T. Kesiūną, augo ištisas sukaktuvinųjų liepaičių liepynėlis ir jų nekirto, kol kaimą išskirstė į vienkiemius. Toje pačioje sodyboje augo tik vienas stambus ąžuolas, kuris pasodintas gimus Tamošiui Kesiūnui. Nors tada jau vaikus krikštiję, bet ąžuoliuką dar sodinę. 1927 m. minėtą ąžuolą nukirto.

Per vardo išrinkimo pobūvį dainuodavę, šokdavę, kunklam (kanklėmis) grodavę.

Dar ir šiais laikais yra augančių ąžuolų, kuriuos sodino gimus berniukui.

Senovėje žmonės pavardžių neturėjo, pavyzdžiui, Kairelis vienam sūnui rinko Urbono, o antram Matulio vardą. Narbutas savo sūnelius pavadino Bagdonu ir Steniuliu. Dar kiti senoviški vardai buvo panašūs: Grigas, Jakštas, Čepas, Valiulis ir t. t. (pagrindas: XVIIa. Lietuvos inventoriai, 1609 m. Panemunio dvaro – valsčiaus – sąrašai).

Vyrų ir moterų teisės

Pasakojo Tamošius Kesiūnas ir kiti seneliai

Senovėje vyrų ir moterų, tėvų ir motinų teisės šeimoje buvo lygios. Motina daugiau teisių turėjo ir daugiau gerbiama buvo šeimoje. Jinai buvo šeimos širdis, augino vaikus, gamino maistą, kurstė šeimos židinį. Kaip liaudis sako: „Motina laiko tris namų kampus, o tėvas tik vieną.“

Tėvas daugiau rūpinosi namų tvarkymu, gyvulių auginimu (išskyrus paukščių auginimą ir lesinimą), javų auginimu, derliaus surinkimu, kūlimu, grūdų malimu, žemės ir ūkio tvarkymu.

Visus šeimos reikalus, tradicijas ir pobūvių ruošimą aptardavo abu šeimos nariai.

Senovojo sodžiaus jaunimo – merginų ir berniokų – teisės buvo lygios: suėjimuose ar pasilinksminimuose arba į pasilinksminimus kviesdavo ir merginos, ir berniokai. Į ratelius, žaidimus ir šokius vedavo ir berniokai, ir merginos. Jei merginos šokti išvesdavo berniokus, tai nebuvo laikoma nei įžūlumu, nei nepadorumu.

Tačiau į šokius, ypač į kitą kaimą, vienos merginos neidavo. Jas lydėdavo broliai arba tėvai.

Įsigalėjus religijai ir baudžiavai, moterų teisės buvo susiaurintos. Nuo tada merginos berniokų šokti

nebevesdavo. Net ir kūdikiui šeimoj gimus, tik motina privalėjo eiti į bažnyčią atlikti šventinimus kaip nusidėjėlė. O tėvas, nors ir buvo kūdikio gimimo kaltininkas, tuo atveju nuodėmės neturėjo ir jam nereikėjo atlikti šventinimų.

Senovėje jaunimas buvo doras: paminėtų apylinkių 1598 ir 1609 m. gyventojų sąrašuose nėra įrašytos nė vienos vienišos motinos arba pavainikio. Tą patį ir seneliai pasakojo.

Kaip įkurdavo naujus ūkius

Pasakojo Tamošius Kesiūnas
ir kiti seneliai

Senovėje valstiečių ūkiai buvo dideli: po 60–80 dešimtinių ir nedalomi. Ūkius – sodybas vadino dvareliais. Ūkių žemės buvo sklypų pavidalo. Valstiečio žemės sklypą sudarė ariamoji, pievos, ganyklos ir miškas. Tada ūkiai samdinių dar neturėjo (pagrindas: 1609 m. Lietuvos inventoriai – Panemunio valsčiaus pavadinto dvaro sąrašai).

Jei šeimoje augo daugiau sūnų, tai tėvų ūkį paveldėdavo vyriausias sūnus arba tas, kuris buvo darbštesnis. Kitiems sūnums laisvose žemėse įkurdavo po naują ūkį. Kuriant naujus ūkius, visas kaimas eidavo į talkas, nes reikėjo iškirsti mišką, išdeginti kelmus, praarti dalį žemės ir pastatyti trobesius.

Kol sūnums įkurdavo naujus ūkius, tai šie apie 30 metų sulaukdavo. Įkūrus naują ūkį, sūnų apvesdindavo.

1609 m. Ukmergės (lenkiško) kunigaikščio Jurgio Masalskio įsakymu iš minėtos apylinkės valstiečių ūkių buvo atimtos jų turėtos didelės žemės ir visiems valstiečių ūkiams duoti (primatuoti) mažesni žemės sklypai po vieną valaką, t. y. po 20–25 dešimtines.

Tik karališkųjų (karaliaučyznos) kaimų ūkiai liko neapkarpyti. Toks kaimas buvo Sipelių, Kalniečių ir kai kurie atskiri ūkiai.

Iš kiekvieno senojo ūkio atimtą didesniąją žemės dalį išdalijo ponams, daugiausia iš Lenkijos atvykusiems plikbajoriams.

Tais metais privertė valstiečius eiti ponams baudžiąvą.

Kaip sukurdavo naujas šeimas

Pasakojo Tamošius Kesiūnas,
Adomas Kesiūnas ir kiti seneliai

Senovėje piršlių nebuvo. Nuotakas jaunikiai susirasdavę patys. Tai patvirtina ir liaudies daina. Jaunikis prašo tėvelius, kad jam pažadėtų dukrelę.

*Mielas tėvutėli,
Motula širdela,
Ar mon pažadėsta
Jaunų duktaralį?*

*Palauk, bernužėli,
Vėliau pasakysima,
Kai su duktaralu
Tavi aplunkysma.*

*Ar tu turi gryčių
Ir aukštą svirnelį,
Vyšnioms apsodintų
Sodų ir laukelį?*

Padainavo Elzbieta Kaunietytė,
gyv. Pandėlyje

Iš šios dainelės matyti, kad be dukrelės sutikimo tėvai nuotakos nepažadėdavo, kad ir dukrelė turėjo sprendžiamąjį balsą pasirenkant jaunikį.

Pasogos

Pagal senuosius papročius mūsų apylinkėje nuotakoms pasogų pini-gais, gyvuliais arba ūkio inventoriu-mi neduodavo.

Jaunikis privalėjo turėti arba įsikurti savo ūkį, o nuotaka privalėjo atsinešti kraitį, t. y. prisiausti audeklų: drobių, milų, privalėjo atsinešti patalynę. Savo kraičiu jinai kurį laiką turėjo aprengti naująją šeimą.

Pasogų pradėjo reikalauti baudžiąvai įsigalėjus, kai ponai užgrobė visas laisvas žemes ir miškus, kai sūnums nebegalima buvo įkurti naujų ūkių, kai sūnūs bėgo į Ameriką vengdami 25-erių metų rekrūtų tarnybos carinėje armijoje.

Kokios merginos greičiau ištekėdavo

Vaikinai rinkdavosi gražesnes merginas, o jų tėvai žiūrėdavo, kad nuotaka būtų darbšti ir kilusi iš geros šeimos.

Kadangi nuotaka privalėjo prisiausti audeklų, tai ji tekėdavo jau turėdama 25–30 metų. Ir pačios motinos be pilnų skrynių dukrų neišleisdavo. Tai patvirtina liaudies daina.

Bernelis peršasi mergelei:
*Paprašiau motulį,
Kalbinau tėvelį:
Laiskit, duokit duktaralį
Unt mano dvarėlį.*

Motina atsako:
*Dukta tabauga,
Ir nepilnos skrynios.
Palauk, palauk, bernužėli,
Dar kelis metelius.*

Kai bernelis po kelerių metų vėl atjoja prašyti motulės išleisti dukrelę, tai ši atsako:

*Dukralį išmokiau,
Kraitėliai sukrauti,
Tiktai alpsta man širdala
Žodėlį ištarti.*

Padainavo Elvyra Gužienė,
gyv. Sičiūnų k.

Norėdama ištekėti, mergina turėjo būti darbšti ir greičiau prisitausti audeklų, o jaunikis irgi turėjo būti darbštus ir greičiau įsikurti naują ūkį.

Vienturčiai sūneliai ir vienturtės merginos galėjo būti ir lepūnėliai. Tik tokių buvo nedaug, nes senosios šeimos buvo gausesnės.

Dėl kraičio merginoms našlaitėms arba ištekančioms jaunutėms būdavo daroma išimtis. Tokioms nuotakoms kaimynės moterys aukodavo audeklų, staltiesių, rankšluosčių, stuomenų baltiniams.

Kas organizuodavo vestuves, jei piršlių nebuvo

Vestuves organizuodavo svotas su svočia. Jie žinojo tradicijas, stengėsi naujai ir gražiai surengti vestuves, o jaunuosius nuteikdavo, pamokydavo šeimos gyvenimui.

Žilvitvakaris

Pasiruošimas vestuvėms

Žilvitvakaris prasidėdavo iš vakaro atskirai jaunosios ir jaunojo šalyse. Jaunosios pusėje, svočiai vadovaujant, vestuvėms pasiruošdavo jaunoji ir pamergės. Susirinkdavo kaimynės, paruošdavo žolymą (suolais apstatytą, berželiais apkaišytą, vainikais apipintą šokių aikštelę), apipindavo rūtomis jaunosios gryčios stalus, ąžuolų ir žilvičių vainikais apipindavo duris. Kai viską paruošdavo, tai ir pašokdavo, padainuodavo.

Jaunojo pusėje svotas su jaunuoju, pajaunių padedami, paruošdavo vežimus, žirgus, balnus ir patys pasiruošdavo rytdienos vestuvių iškilmėms.

Baltų gentys XII a.

Vestuvės

Pirmąjį vestuvių rytą visi jaunojo pusės dalyviai vykdavo į jaunosios tėvų namus. Pajauniai ir ugnianešys jodavo raiti, o svotas su jaunuoju ir kraitvežiai važiuodavo. Jiems atvykus į jaunosios namų kiemą, sutikdavo tėvai, broliai ir kaimynai, priimdavo arklius, vežimus. Tada jaunųjų tėvai su kriviu ateidavo prie garbės vartų su duona, sūriu, druska ir midumi.

Dar ankstėliau ugnianešys iš jaunosios motinos namų atnešdavo ugnį ir, kaimynų padedamas, netoli garbės vartų sukurdavo mažą lauželį.

Kai priimdavo iš jaunojo palydos arklius ir vežimus, tada svotas jaunąjį su pajauniais atvesdavo į žolymo aikštelę ir, ratu sustoję, dainuodavo:

*Žiūrėjau saulalas,
Ryto užtekančios,
Ir laukiau mergėlas,
Darželin einančios...*

Jiems baigiant dainuoti, svočia iš jaunosios gryčios atvesdavo į žolymą jaunąją su pamergėmis.

Jas žolymo ratelyje sutikdavo svotas su jaunuoju ir pajauniais. Atvedant į aikštelę jaunąją su pamergėmis, svotas su jaunuoju ir pajauniais sustoja pusračiu ir įleidžia į ratelį jaunąją su svočia ir pamergėmis.

Dabar svotas ir pajauniai žolyje dainuoja:

*Oi, kad imsiu, kad suksiu
Jaunojų mergelį.
Išsirinkis išvesiu
Iš rūtų darželio...*

Dainuojant šią dainą, svotas paima už parankės svočią, jaunas – jaunąją, o pajauniai pamerges ir veda iš žolymo ratelio prie tėvų, prie garbės vartų. Išvedant iš žolymo, svotas su svočia eina šalia jaunųjų, o gėlių barstytojos jaunesiems po kojomis barsto gėles.

Jaunesiems artėjant prie garbės vartų, pamergės ir pajauniai baigia dainą:

*Sveiki mieli tėvužėliai,
Priimkit dukralį,
Priimkit duktaralį,
Baltųjų gulbalį.*

Tarp garbės vartų jaunuosius sutinka tėvai ir krivis. Čia jis jaunesiems liepia paragauti duonos ir sūrio, kad visada būtų sotūs, o druskos prašo paragauti, kad būtų kantrūs ir stiprūs. Liepia išgerti ir midučio, kad jaunųjų gyvenimas būtų linksmas ir mielas. Po šių linkėjimų jaunieji sumaino žiedus kaip amžino prisirišimo ženklą.

Po trumpos pamokančios krivio kalbos jaunieji eina nulieti midučio ant ugnies, kad skaisčioji saulutė jiems amžinai šviestų ir šildytų jų šeimos židinį.

Po šių ceremonijų tėvai visus kviečia prie stalų ir vaišina. Kiek pasivaišinę vestuvių dalyviai ima dainuoti, eina į žolymo ratelį, žaidžia, šoka ir dainuoja. Vestuvės tęsiasi.

Uždega ugnį

Antrą ar trečią vestuvių rytą vestuvininkai vyksta į jaunojo namus: kraitleiviai paima kraičių skrynias, pajauniai pasibalnoja žirgus, pakinko arklius, o svarbiausia – jaunosios motina savo namų židinyje uždega ugnį ir ugnies deglą arba kempinę paduoda raitam ugnianešiui, kad jos namų židinio ugnį nuneštų į jaunojo

namus. Taip pasiruošę visi vyksta į jaunojo šalį.

Jei tekėdavo našlaitė, tai naujos šeimos židiniui įkurti ugnį imdavo ne iš jos buvusios motinos namų, bet iš Panemunyje vaidilučių kūrenamo amžinosios ugnies aukuro.

Pasakojo K. Valiulis
ir kiti seneliai

Atvykus į jaunojo namus, jaunoji, ugnianešio ir jaunojo padedama, įkuria naujos šeimos židinį. Įkuriant ugnį, visi sustoja, muzika groja, visi žiūri, ar greit ir ar skaisčiai ugnis įsidegs.

Pastaba: Prieš senovinę krosnį buvo priežda. Jos šalinėje visada kūreno ugnį – laikė žarijas. Ta prieždo šalinė buvo vadinama židina, o visas tos šeimos namas buvo suprantamas kaip šeimos židinys.

Po židinio įkūrimo išperkamas sodas – jaunosios į namus įsileidimo simbolis. Dabar vestuvės tęsiamos įprasta tvarka vieną arba dvi dienas. Šiomis dienomis jaunimas šoka, dainuoja, žaidžia ir pagaliau skirstosi į namus, o jaunoji lieka šeiminkauti naujuose namuose.

Užkurys

Pasakojo Kazys Melvydas
ir Pranciskus Baronas,
gyv. Stenionių k., 1922 m.

Jei jaunas eidavo užkuriom, o jaunoji po vestuvių likdavo gyventi savo motinos gryčioje, tai ugnies nenešė ir ugnianešys nedalyvavo. Tačiau per vestuves šeimos židinį drauge su jaunąja naujai užkurdavo užkurys. Ugnį užkuriui paduodavo jaunosios motina. Užkuriant ugnį, visi atsistodavo, grodavo muzika. Dėl ko taip ugnį kurdavo, pasakojimų negirdėjome. Tik girdėjom posakį: „Laimingi tėvai, kaip sūnų užkuriom leisdami.“ Gal dėl to lai-

mingi, kad tam sūnui nereikia naujo ūkio kurti.

Senovėje sūnus, eidamas užkuriom, visada savo žirgą atsivesdavęs, o kitokio turto nereikėję nešti.

Seneliai pasakojo, kad vienas vienturtis berniokas norėjęs vesti užkuriņę, bet kaimo susirinkimas, dalyvaujant vaidilai, tą bernioką atkalbėję ir neleidę jam vesti tos užkuriņės. Vienturčiui berniokui liepę rinktis ne vienturtę merginą. Tačiau tas berniokas neklausęs. Tada susirinkimas nutaręs vienturčio arba vienturtės ūkį perleisti tai šeimai, kuri turi daugiau sūnų. Taip ir padarę, nes senovėje kaimo sueigos, ypač senelių sprendimai, buvo privalomi visiems.

Kitos pastabos

Nagrinėjant senuosius Sėlių papročius, išryškėja didelis lietuvių draugiškumas, paslaugumas ir humanizmas. Ypač tai liudija paprotys darant talkas naujų ūkių sūnums įsteigimui ir dukterų pasogų nebuvimas.

Senovėje jaunikis vesdavo žmoną, o ne pinigų ieškodavo. Pasogos davimas – didelis žmonių orumo ir žmoniškumo paniekinimas. Tarytum blogiausią daiktą atiduoda ir dar daug pinigų turi primokėti, išleidžiant dukterį. Tai didelis nuotakos ir jos tėvų įžeidimas.

Gėlių barstytojos

Pasakojo Grasilda Gaškienė,
gim. 1870 m., Stenionių k.,
Pandėlio apyl.

Seniau Panemunyje, sutinkant jaunuosius, mažos mergytės jiems dėjo po kojų gėles. Tai darė prieš garbės vartus (bromą). Tarp gėlių barstytojų ir garbės vartų patiesdavo baltos drobės taką.

Žolymai

Žodis žolymai turi dvi prasmes:

- 1) žolymas – tai prie sodybos, pievoje arba miške aptverta, suolais apstatyta, berželiais apkaišyta, vainikais apipinta šokių ir žaidimų aikštelė;
- 2) žolymas – tai tradicinė, kasmetinė kaimo pasilinksminimo šventė. Per šią šventę pasirodydavo kaimo dainininkai, šokėjai, muzikantai, žaidimų atlikėjai, pasakoriai ir kt.

Į žolymo renginį įtraukdavo visą kaimo jaunimą, o į žaidimus – pasakas ir senimą. Žolymą pradėdavo skirtą dieną po pietų, o baigdavo vėlai vakare. Jo metu nuobodžiauti netekdavo, nes veiksmas vijo veiksmą. Pertraukėlių metu pasirodydavo atskiri atlikėjai: dainininkai, pasakoriai, jaunuoliai būdavo priimami į vyrus, seneliai grodavo senaisiais muzikos instrumentais.

Prieš žolymą kaimo jaunimas puošėsi, ypač mergaitės siūdinosi tautinius drabužius, mokėsi dainuoti, šokti, rengė vaidinimus.

1914 m. Stenionių k. aš mačiau tokį tradicinį žolymą.

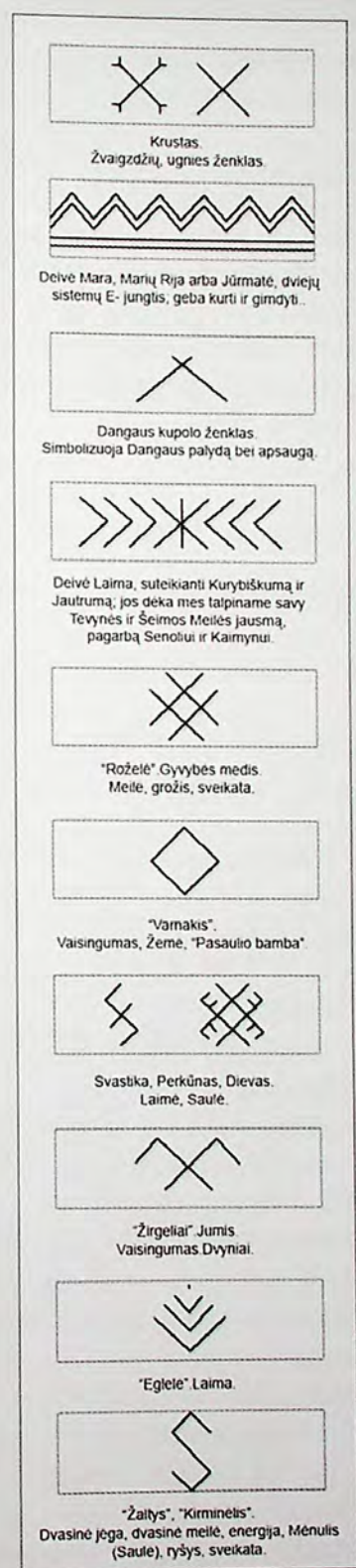
Pievoje prie kaimo kelio ir sodo apskritimu buvo padaryti suolai, apkaišyti žaliais berželiais, žaidimų aikštelė apipinta vainikais. Jos pakraštyje žalių berželių apsupta, raštuotomis lovatiesėmis užtiesta vaidinimui įrengta scena.

Sekmadienio popietę, žolymui skirtą dieną, būreliais rinkosi jaunimas ir senimas į žolymo aikštelę. Kvieslys, didelis, tvirtas vyras Karvelis Matas, atsistojęs ant kelio greta aikštelės, vis kalbino praeivius:

– Visus, visus, didelius ir mažus, senus ir jaunus, mergaites ir berniukus, prašau užėti į mūsų žolymą.

– Čia pamatysit gražių, gražiausių, negirdėtų, neregėtų teatrų, dainų, šokių.

– Visus, visus prašau užėti, nepavėluoti ir nesididžiuoti. Ką čia

matysit, nereiks mokėti, tik reiks žiūrėti, pasigrožėti.

– Prašau visus, visus į žolymą!

Kvieslį dar vadino šveicoriūmi, nes jis tą dieną buvo užsidėjęs aukštą, auksiniais popieriais išpuoštą skrybėlę, juosėjo spalvotą diržą ir turėjo didelę raudoną lazda su žvangučiais.

Kai žiūrovai iš savojo, Stenionių, ir kitų kaimų užpildė žolymo aikštelę, tada prasiskleidė scenos užuolaidos ir du jaunuoliai, kryžmai atstatę dvi ilgas medines triūbas, patrimitavo, paskelbė šventės pradžią. Žolymo organizatorius Jonas Kesiūnas paskelbė, kad pradės rodyti teatrą „Amerika pirtyje“.

Visi artistai gražiai vaidino, buvo nugrimuoti, žydėlis švepliaavo ir juodą barzdą glostė.

Po kiekvieno veiksmo žiūrovai plojo ir prašė pakartoti.

Po vaidinimo į sceną suėjo dainininkai ir dainavo liaudies dainas. Jiems dirigavo Jonas Kesiūnas. Po dainų pasirodė orkestrėlis: du broliai Karpevičiai su armonikomis, trys broliai Kesiūnai su armonika ir smuikais, dar kiti su klarnetu, dzinguliais ir būgnu. Momentais į orkestrėlį įsitraukdavo ir du dūdoriai su ilgomis, berželių tošė apvytomis triūbomis ir senelis Kaladė su savo darbo dūda.

Po visų pasirodymų scenoje liko groti keli muzikantai, o aikštelėje jaunimas šoko, ėjo ratelių ir dainavo. Šokių pertraukų metų scenoje pasirodė atskiri dainininkai, o kai senelis Kaladė pagrojo savo dūda, tai žiūrovai jam ilgai plojo. To senelio Kaladės dūda buvo su septyniomis skylutėmis ir baigėsi drūtėgalyje uždėtu storu tauro ragu.

Seneliai pasakodavo, kad tokie žolymai Stenionių kaime jau nuo seno buvo daromi.

Pastaba: netrukus prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, visus kaimo vyrus mobilizavo. Daugumas vyrų

kare žuvo, o minėtas žolymas jau buvo paskutinis. Po karo kaimas išsiskirstė po vienkiemius ir tokių kasmetinių vaidinimų ir koncertų po atviru dangum jau neberengė.

Iki Pirmojo pasaulinio karo žolymus rengė ir kiti kaimai.

1976 m. vasario 23 d.

papasakojo Kliauga Juozas, Kazio, gim. 1888 m. Latvelių k.

Latvelių kaimas kas vasarą rengdavo žolymus. Aikštelę darydavo tokią pat kaip Stenionių kaime.

Per žolymus vaidindavo veikaliukus (rodydavo teatrus), dainuodavo scenoje ir grodavo. Tik tų žolymų vaidinimų aš nebepamenu. Žolymuose ir kalbas sakydavo jaunimui: kaip jaunimas turi elgtis, lavintis, tobulėti. Žolymuose grodavo armonika, smuikais, būgnu.

Žolymus organizuodavo labiau apsišvietę jaunuoliai: Albina Abazorytė, Kostė Gėgžnaitė ir broliai Čiučeliai.

1976 m. vasario 23 d.

pasakojo Mulienė Ona, Antano, gyv. Latvelių k.

Mano mama pasakodavo, kad Rumpiškėnų kaime irgi darydavę žolymus su vaidinimais ir chorais, deklamuodavę eilėraščius. Tik vėlesniais metais vaidinimus jau pradėję rengti klojimuose.

Pastaba: žolymus kaimai rengė šiek tiek skirtingai: Naujasodės kaimas juos rengė prie Vyžuonos ir prie Valkšnos upės, panemuniečiai – prie Nemunėlio, o Vilkoliai – miške, nes gyveno prie didelio miško.

Barzdų mokestis

Panemunio Dominikonų vienuolyno kronikoje buvo surašomos Panemuniečių senosios, neigiamos pagoniškos tradicijos. Buvo paminėta, kad pilies raštinės renka trijų

sidabrinų mokestį iš Panemunio apylinkės vyrų, kurie neskuta barzdų.

Iš senelių esu girdėjęs, kad už ūsų auginimą mokesčio mokėti nereikėję. Tada dauguma vyrų auginę ūsus, o barzdas skutę.

Joninės

XIX a. pabaigoje labiau įsivyravo Joninių tradicijos. Į Joninių tradicijas buvo įtrauktos kai kurios senosios vestuvių tradicijos: ugnies deginimas, vainikėlių plukdymas ir žolinų žaidimai.

Gėlių darželiai ir gėlės

Kiekviename kieme, kur augo merginos ir gyveno moterys, buvo gėlių darželiai. Merginos augino rūtas ir kitas gėles, o moterys labiau puoselėjo žiedines gėles. Augino vadinamuosius „margus darželius“:

Motinos ir vyresnės moterys mergaitėms aiškino ir gėlių, žiedų spalvų reikšmę:

- rūtas laikė mergaičių skaistumo simboliu;
- balti gėlių žiedai reiškė pagarbą ir ištikimybę;
- raudoni gėlių žiedai – meilę;
- mėlyni ir violetiniai žiedai – viltį, kvietimą apsilankyti;
- geltoni gėlių žiedai reiškė nepykantą, nepagarbą, atstumą.

Eidamos į pasilinksminimus, merginos prisisėgdavo rūtelę, rūtų vainikėlį arba kuklų gėlės žiedelį.

Berneliai prie atlapo arba prie kepurės bei skrybėlės prisisėgdavo bijūno arba jurgino žiedą.

Puošimasis gėlių žiedais simbolizavo jaunystę.

Pastaba: Pandėlio apylinkėje, Stenionių kaime, Tamošiaus Kesiūno gryčioje, gėlių vazonoms sustatyti buvo padaryta kvietkinė.

Ji buvo apie 2 m pločio, apie 1,8 m aukščio ir apie 1,5 m gylio. Kvietkinės lentynėlės buvo padarytos iš gražių žaliai dažytų lotelių, kad mažiau šviesos užstotų. Vasarą gėles statydavo ant langų, o žiemą jų vazonus sustatydavo trimis aukštais į kvietkinę.

Žiemą kvietkinėje gėles perstatinėdavo pagal jų žiedų gražumą. Kvietkinė stovėjo prieš pietvakarių pusės langą.

Truputį mažesnė kvietkinė buvo ir pas Baroną Prancisių.

Senieji laiškai – gėlės

Prie šiaurės rytų Lietuvos sodybu buvo gražūs, ornamentais raižytomis tvorelėmis aptverti gėlių darželiai.

Švarutėlis, išravėtas, lysvelėmis suplanuotas, rūtelėmis ir margais žiedais išpuoštas gėlių darželis rodė, kad toje sodyboje yra darbščios mergaitės, jaunamartės arba motulės. Mergaitės rūtų vainikėliais dabino kasas, su gėlėmis ėjo į jaunimėlį, į vestuves, šventes ir su gėlėmis lydėjo artimuosius į kapus.

Gėlėmis puošė ir brolelį, jojantį pas mergelę. Gėlėmis ir savo širdies jausmą išreiškė.

Senovėje, kol dar mergaitės nemokėjo rašyti, siuntinėjo laiškelius – gėles. Nuo to ir kilęs žodis „laiškas“.

Jei mergelė berneliui dovanavo arba nusiuntė rūtų šakelę, tai reiškė, kad jinai dar neturėjo mylimo bernelio, kad ji dar nė vienam nepasižadėjusi.

Dovanota rūtelė – mergaitės skaistumo simbolis.

Dovanota berneliui baltažiedė gėlė reiškė tyrą meilę, o raudona gėlė – karštą meilę.

Dovanotas mėlynas arba melsvas gėlės žiedas reiškė ilgesį, laukimą, kvietimą apsilankyti.

Dovanotas violetinis žiedelis reiškė viltį, tikėjimą, kad mylimasis gal pamils ją, gal dar aplankys.

Tik dovanotas geltonas gėlės žiedas reiškė neigiamą pageidavimą: bernelis, gavęs geltoną žiedą, turėjo suprasti, kad jis čia nelaukiamas, nereikalingas.

Senovėje šiaurės rytų Lietuvoje rūtų šakelę, gėlių žiedą su koteliu vadino laiškeliiais. O koteliu vadino peilio kotą, plaktuko kotą ir t. t.

Pagrindas: senų moterų pasakojimai, užrašyti Povilo Kesiūno, s. Tamošiaus, teisės mokslų daktaro, gyv. Pandėlio vlsč., Stenionių k.

Apie krivius, vaidilas ir vaidilutes

Mano senelis Tamošius Kesiūnas, gimęs 1823 m., Stenionių kaime, po Pirmojo pasaulinio karo statant dabartinę Panemunio bažnyčią pasakodavo, kad senovėje Panemunyje amžinąją ugnį kūrenę buvę kriviai senojo aukuro vietoje pastatę pirmąją Panemunio bažnyčią. Jaunas būdamas, jis dirbęs meistrui tą pirmąją Panemunio bažnyčią apkalant lentomis.

1946 m. pasakojo Kazys Valiulis, gyv. Šarkiūnų k., Panemunio apyl. Žmonės jį vadino žiniuoniui, vaikščiančia Panemunės apylinkės istorija

– Ką žinote apie Panemunio senovę, apie krivius?

K. Valiulis atsakė:

– Iš senelių esu girdėjęs, kad Panemunyje prieš bažnyčios pastatymą buvo Dominikonų vienuolynas. Tada Panemunyje, greta senovinio ugnies aukuro, nakčia atsirasdavęs Panos Marijos paveikslas, o vaidilos tą paveikslą nunešdavę prie Panemunio tilto per Nemunėlį ir ten palikdavę. Kitą ar trečią naktį tas paveikslas vėl

atsirasdavęs greta ugnies aukuro. Tai vaidilos tą paveikslą vėl nešdavę prie Nemunėlio ir pakabindavę medyje.

Po kelių minėto paveikslo pasirodymų vienuoliai paskelbė, kad to pagoniškojo aukuro vietoje esanti stebuklinga vieta ir ten reikia statyti bažnyčią. Taip 1760 m. ir padarė.

Saulė	
Mėnulis	
Žvaigždės	
Šviesa	
Ugnis	
Dangus	
Žemė	
Laikas	
Lietus	
Vėjas	

Taip pat pasakojo ir Pugžlys Kazys, gyv. Naujasodės k., Panemunėlio apyl. Tai žino jo sūnus Adolfas Pugžlys

– O kas buvo tie vaidilos, kūrenę pagoniškojo aukuro ugnį? Ką vadinate amžinąją ugnim?

– Vaidilos – tai žmonių išrinkti seneliai, kurie kūreno amžinąją ugnį. Tik jie tos ugnies nevadino pagoniškąja. Svetimi juos pravardžiavo pagonimis. Seneliai sakydavo, kad vaidilos mokėjo gražiai kalbėti, dainuoti ir kanklėmis skambinti.

Senovėje būtinai kur nors reikėjo amžinai kūrenti ugnį, nes degtukų nebuvo ir ugnį išgauti buvo sunku. Amžinosios ugnies aukurai buvo Panemunyje, Naujasodėje ir Pandėlio girioje.

Tiesa, pavasarį ir vasaros pradžioje tą ugnį kurstė jaunos nete-

kėjusios mergaitės – vaidilutės. Jos ugnį kūreno tik vidudieniais, o visą laiką – ir per naktis, ir žiemas – ugnį kūreno vaidilos.

Mūsų, Šarkiūnų kaime, gyveno Kurylų šeima. Seneliai pasakodavo, kad tos šeimos tolimas prosenelis buvęs vaidila ir Panemunyje kūrenęs senovinio aukuro ugnį, bet vienuoliai jį bardavę už tos ugnies kūrenimą ir pajuokdavę, pravardžiuodavę: „Paganys Kuryla, Kuryla!“

Taip ta pravardė ir buvusi to vaidilos šeimai kaip pavardė užrašyta.

– O kaip ir iš kur minėtos vaidilutės atsirasdavo?

K. Valiulis:

– Jas pasirinkdavę vaidilos iš geriausių šeimų, geriausias, viską mokačias mergaites. Motinoms buvo didelė garbė, kad jų dukros būna išrinktos vaidilutėmis.

– Ar vaidilutės ir likdavo netekėjusios?

K. Valiulis:

– Šito nesu girdėjęs. Apie senovę užrašinėjo Striupas Romas iš Steponių kaimo. Gal jis ir paliko užrašus.

– Ar esate girdėjęs apie krivius?

K. Valiulis:

– Seneliai Kurylos yra pasakoję, kad krivį rinkdavę iš tų pačių senelių vaidilų. Kriviais rinkdavę tik labai protingus, mokačius gražiai kalbėti, o ypač tokius, kurių visi žmonės klausydavę.

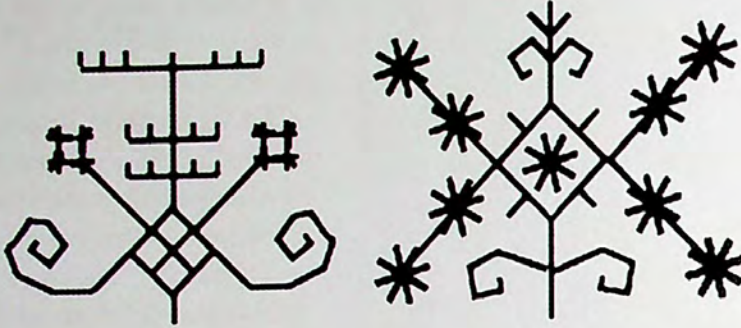
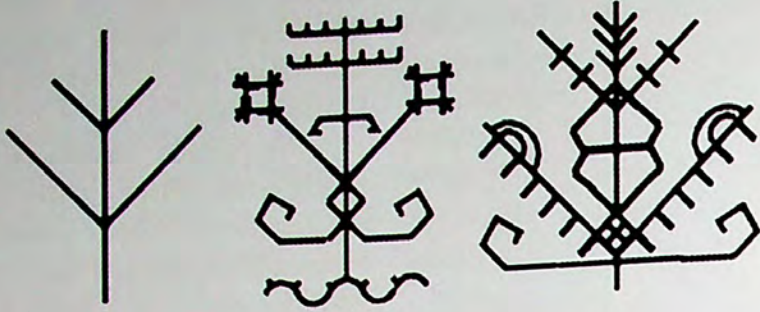
– O kaip aukurai kurą gaudavo?

K. Valiulis:

– Kurą paruošdavo žmonės. Netoli aukurų buvo pastogės kurui laikyti.

1973 m. kovo mėn. 5 d. pasakojo Tauteris Bronius, Juozo, gimęs 1898 m. Sipelių k., Suvainišio apyl.

Mūsų kaimas, esantis giliai tarp miškų, išliko nebūdžiavinis ir išlaikė daug senųjų papročių.

Mano senelis Tauterys buvo seniūnas ir daug žinojo apie senovines vestuves. Senovėje vestuves keldavę prie ugnies ir dalyvaudavę krivis. Jei krivio nebuvę, tai vestuves organizuodavo svotas. Senovėje piršlių nebuvo, jie atsirado vėliau.

Kriviais buvę labai iškalbingi ir išvaizdūs seneliai. Jie žmones mokę būti dorus, teisingus ir sąžiningus. Jie mokę žmones išminties ir teisingumo. Dar seneliai sakydavo, kad krivius vienuoliai ir kunigai bardavę, niekinę, ir kriviai išnykę.

– Ar kriviai buvo dvasininkai?

B. Tauterys:

– Kriviai gal buvo labai gerbiami žmonių mokytojai, kurių visi žmonės klausė. Seneliai sakydavo, kad kriviai per vestuves liepdavę ant ugnies nulieti po lašelį midaus Saulės garbei.

Apie šventąją ugnį

Pasakojo Bronius Tauterys

Šventąją ugnį kūreno ant didelių akmenų – aukurų. Toks aukuro akmuo buvo Naujasodės kaime, prie Vyžuonos upės.

1979 m. vasario 7 d. pasakojo
Vladas Gačionis, gimęs ir augęs
Panemunyje, dabar gyvena
Rokiškyje, Jaunystės 6–3

Mano bobutė Jokubauskienė pasakodavo, kad senovėje Panemunyje kūrenę pagoniškąją ugnį. Kas ir kaip tą ugnį kūreno, nepamenu.

Senutė Elzbieta Kurylienė Šarkiūnų kaime pasakodavo, kad senovės vestuvėse jodavo raiti pajauniai ir nešdavo ugnį. Tokios vestuvės buvusios Naujasodės kaime.

1978 m. rugsėjo 17 d. pasakojo
Lionginas Dugnas, gim. 1914 m.,
gyv. Lazariškio k., Kazliškio apyl.

Mano senelis Kazimieras Dugnas pasakodavo, kad senovės vestuvėse nešdavo ugnį iš jaunosios motinos namų į jaunojo namus, kur nuteka nuotaka. Mano motina Čypaitė Nastazija pasakojo, kad Panemunėlio apylinkėje, Martyniškenų kaime, per vestuves nešdavę ugnį iš jaunosios motinos namų į jaunojo namus.

Senelis Kazimieras Dugnas sakydavo, kad ant Martyniškenų piliakalnio buvęs aukuras. Ten kūrenę amžinąją ugnį. Ją visą laiką kūrenę seneliai. Pasakojo, kad ir mergaitės tą ugnį kūrenusios.

1980 m. rugsėjo 7 d. pasakojo
Lionginas Dugnas

Senelis Kazimieras Dugnas pasakodavo apie buvusius lietuvių dievaičius.

1980 m. liepos 1 d. pasakojo
Mikšys Viktoras, Juozo,
gim. 1917 m. Beržuonių k., dabar
gyvena Biržų r., Kvetkų mstl.

Mano tėvelis Juozas Mikšys pasakodavo, kad senovėje Panemunėlio apylinkėje (į Kazliškio pusę) buvęs aukuras. Ten kūrenusios ugnį vaidilutės.

Pasakojimus papildė
Alfonsas Gaška

